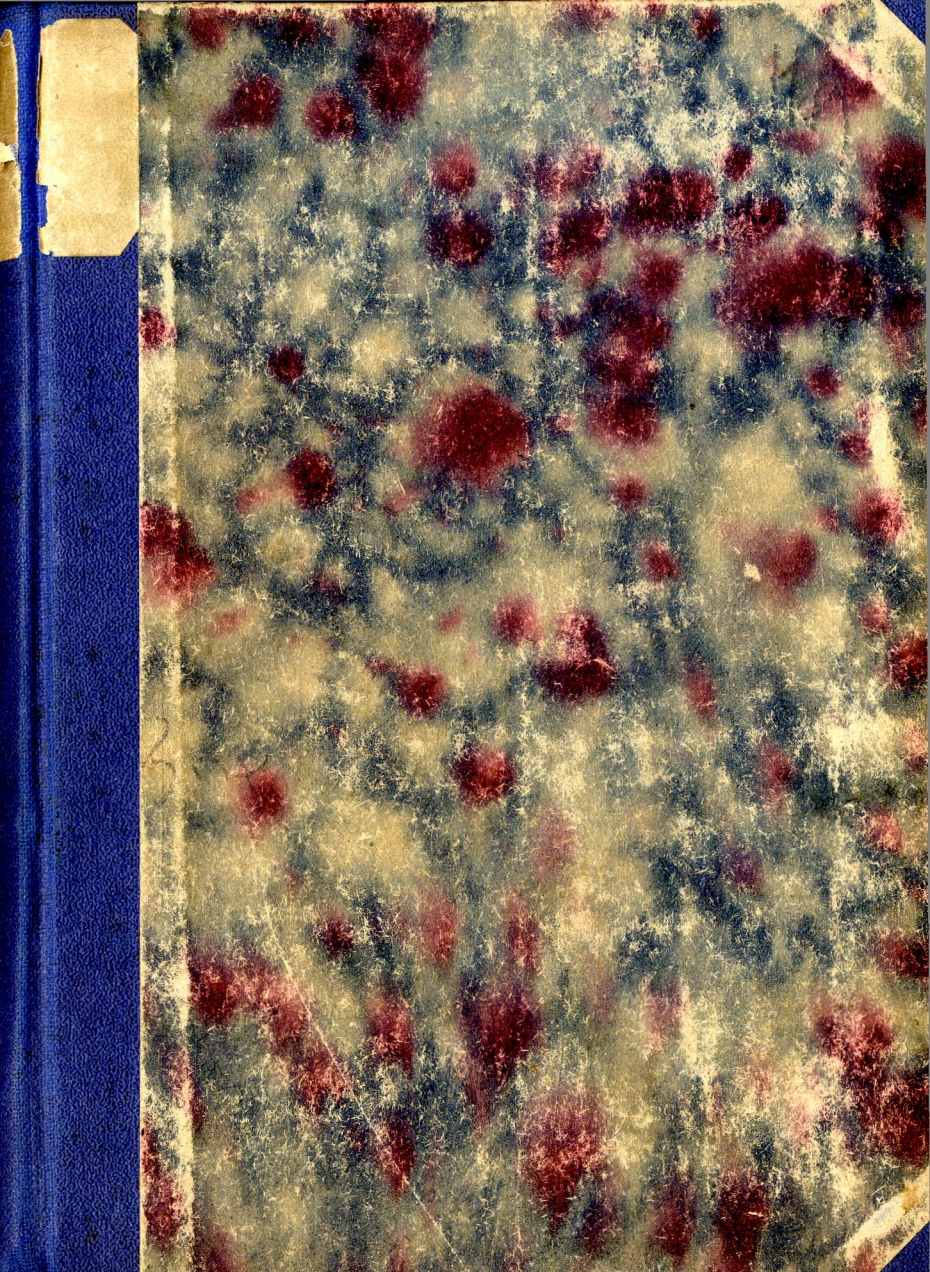

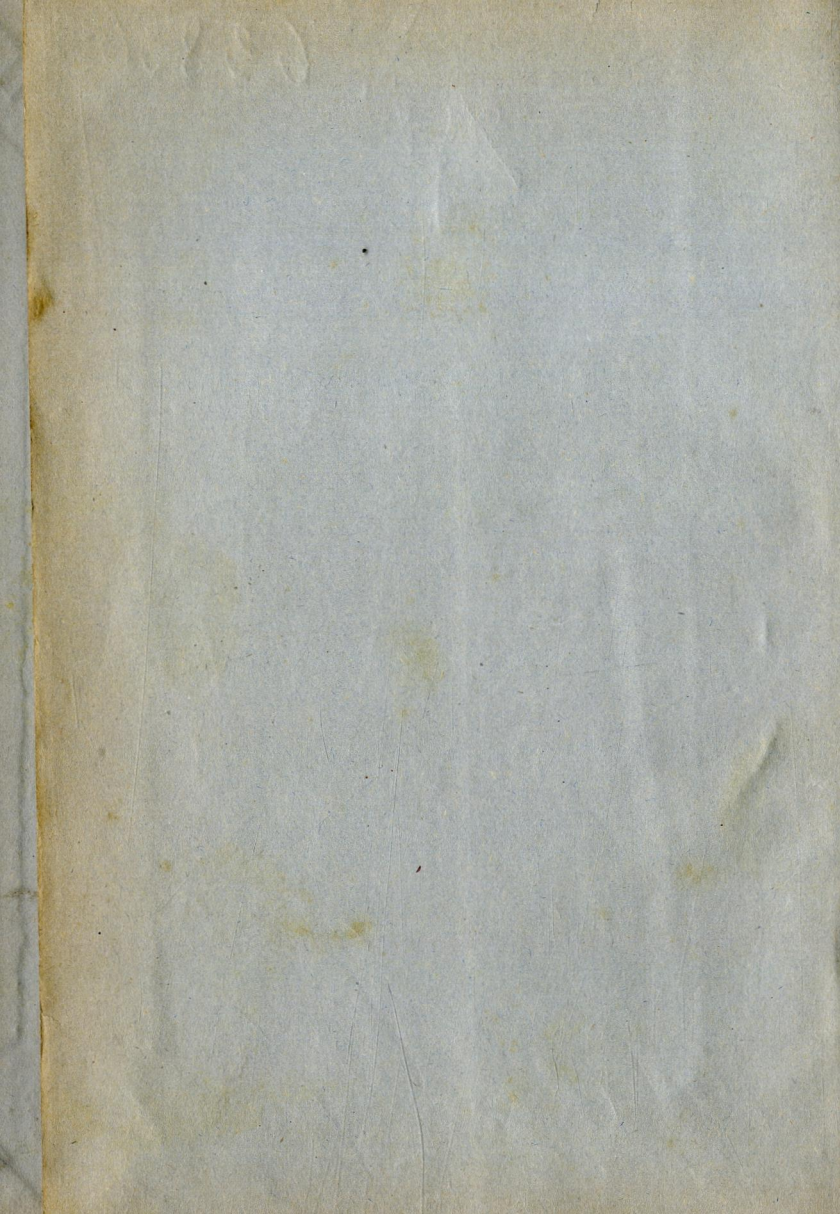

Apr/724

Spd. 63836

86 10

ВАСИЛЬ КУЧАБСЬКИЙ

ОТВЕРТА
ВІДПОВІДЬ
ПОЛЬСЬКОМУ
КОНСЕРВАТИСТОВІ

378

Л Ь В І В

1 9 3 2

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЧОЇ
КООПЕРАТИВИ „МЕТА“

Львівська кооперативна
видавничо-друкарська спілка

40.150.

T3 (28c33)6

Оця книжечка є відповіддю на публікацію п. Яна Бобжинського „List otwarty do ukraińskiego konserwatysty“, що появилася в листопад-вому числі 1931 журналу „Nasza przyszłość — wolna trybuna zachowawczej myśli państwowej.“

ДРУКАРНЯ „БІБЛЬОС“ ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7.

Was ihr zu hassen habt, das wisst
[ihr schon lange, o Völker;
Lerntet ihr endlich nur auch, was
[sich zu lieben gebührt!
Friedrich Hebbel.

Не помилився Ти, консерватисте польський, що висланий Тобою лист не верне назад до Тебе, не знайшовши між людьми українськими адресата. Бо й справді ділає вже на землі українській нечисленна жмінка українських консерватистів. Ділає вона серед несказано важких обставин, викликаних і звихненням внутрішнім розвитком українства за останніх 50 років і страшною катастрофою, що постигла Батьківщину українську нашу в 1919-ому році. Ділає по лінії найважчого опору: — і проти хвиль хаотичних радикалістичних енергій, що наосліп бушують тепер унутрі українського громадянства, не відріжнюючи того, що є справжнім добром, а що злом для самої-ж таки України, — і проти руйнуючого натиску зовнішніх потуг, що землю українську покорили, — і вкінці проти емігрантських акцій українських, що такими чи іншими „концепціями“ й „угодами“ хотілиб реставрувати ті чи інші обставини з 1918-ого року, щось, що без-

поворотно пропало таки за власні гріхи тих-же самих реставраторів, коли вони ще були при реальній владі на Україні.

Але ця жмінка українських консерватистів всеж ділає. Серед ворожнечі, серед віроломства, серед політичної глупоти й безхарактерности, серед демагогії, серед інтриг людей злої волі, що з політики роблять собі такий чи інший особистий інтерес, готові кожному, навіть найздоровішу, навіть консервативну політичну думку розложити своєю безморальністю й перемінити її в карикатуру, — але та жмінка всеж ділає з успіхом, поширюючи круги свого впливу на свій народ з кожним роком. Алеж хіба Ти, консерватисте польський, таких невідрадних обставин не знаєш з власного досвіду? Адже вони були й серед Твого народу після обидвох злощасних повстань 1830/31-ого і 1863-ого року. Ріжниця тільки та, що в тому часі, коли Ти, консерватисте польський, своє діло розпочинав, всеж ділали ще і серед Твого власного народу і взагалі в Європі історичні етичні вартости лицарськості в змаганнях, а нині вони пішли ґрунтовно „не в моду“, і в застрашуючий, зловіщий спосіб змоглося і серед Твого і нашого народу загальне здичіння під гаслом „ціль освячує засоби“, яке без зневажування й оклевечування противника, ніяк собі не може боротьби уявити.

Тому милою несподіванкою був для нас Твій лист, консерватисте польський,

бо хоч немало Твоїх поглядів іде в розріз з нашим світоглядом, то маємо нагоду схрестити зброю думок наших із Твоюю в тій приємній, а такій у наших часах рідкій свідомості, що маємо до діла з лицарським противником і тому його поважаємо.

Не думай, консерватисте польський, що ми схрещуємо з Тобою зброю нашу тому, що Ти Поляк. Тим, що Ти консерватист, Ти стоїш на нашу думку в одному універсальному, ідеальному таборі з нами, так що лиш начеб-то непорозуміння ставить Тебе проти нас. Непорозуміння-ж виходить з того, що Ти, на нашу думку, занадто вузькі межі кладеш консерватизмові, його основним ідеям, його цілям і його практичним, реально-політичним, завданням. І так, як ми приймаємо Твій заклик до нас, щоб ми вчилися з Твоїх 60-літніх досвідів, бо не від нині, а вже від ряду літ нам докладно знана 150-літня історія Твого народу від часу розборів Твоєї історичної держави, так само і Ти прийми нашу заввагу, що поруч глибокої мудрости старини існує не менше глибока мудрість молодости і що немаловажним збагаченням Твого світогляду було би, колиб Ти, представник старого консерватизму, включив у нього далекосяглі досвіди, які ми, представники молодого консерватизму, зробили на Україні в 1917—1920 роках на вид причин, чому своє-

рідний російський консерватизм не міг устоятися перед большевизмом.

Отже зміст консерватизму Ти бачиш у чотирьох засадах: віри католицької, родини, права приватної власності і тверезої, реальної політики. Ми-ж, українські консерватисти, цілком визнаємо Твої засади, але дотягаємо їх консеквентно до кінця, чого Ти на нашу думку не робиш, і через те з нашого становища отвираються цілком інші реально-політичні перспективи, ніж з Твого. Попробуємо показати Тобі це, виходячи від нашого відношення до релігії.

Твій народ належить у цілості до католицького Окциденту. Наш-же народ поклала історична доля на межі світів. З релігійного боку належить наш український край до трьох різних областей релігійно-духового життя: до **окцидентальної**, римо-католицької області, репрезентованої нашими українськими земляками так польської як і української національності, до **византійської**, греко-православної області, репрезентованої українськими людьми так української як і московської народності, і вкінці до Церкви, якої місією є покласти міст між Римом і Византією, між Заходом і Сходом, до **греко-католицької Церкви**, репрезентованої українськими громадянами всіх трьох національностей України: головним чином, правда, людьми української народності, але теж і вірними з польською матірною мовою і не без співучасті вірних москов-

ської мови. Всі ці українські люди різних національностей і різних християнських віроісповідань є дітьми одної, для всіх нас спільної матері, якою є спільна Батьківщина українська наша, всі вони є в наслідок того рідними собі взаємно земляками навіть тоді, коли вони своєю політичною думкою від нас, українських консерватистів, різняться і, замість орієнтуватися на Львів і Київ, природні центри землі української, орієнтуються на зовнішні центри, на Варшаву й Москву, вносячи тим у наш край братовбивчу ворожнечу. Тож уже само географічне й духове положення України на межі світів наказує нам, українським консерватистам, згідно з тою ідеєю примирення, яка лежить у підставах укр. гр.-кат. Церкви, шанувати християнські віроісповідання всіх земляків наших, і тому політичною засадою консерватизму нашого є **оборона релігії й релігійности взагалі**, бо кожне християнське віроісповідання більше чи менше успішно уморальнює, дисциплінує й ушляхотнює віруючих і рятує народи перед озвірінням. Тим більше мусимо це робити, що модерний скептицизм і большевицький атеїзм руйнують усякі релігійні підстави людського етосу взагалі, і в виду тої спільної для всіх віруючих небезпеки, що народи здичавіють, ми мусимо дивитися на віроісповідні ріжниці на землі українській наче на непорозуміння всередині **одної** родини, якої члени колись ще прийдуть до повної згоди й одностай-

ности між собою, бо є для себе взаємно рідніші, ніж ті зовнішні вороги, що цю родину в цілості хотіли би знищити.

Це наше розуміння уморальнюючого впливу релігійности й свідомість, що з упадком релігійности народи мусять пасти в хаос, отвирають нам очі на те, що перепосний релігійним відношенням до світа консерватизм, якщо хоче жити і встоятися перед модерно-демократичним, націоналістичним і большевицьким розкладом, мусить бути по самим своїм суцним підставам явищем **понаднаціональним, універсальним, обороняючим певний означений, в релігійности вкорінений, політичний етос**, який не є і не може бути власністю лиш якогось **одного** народу, тільки мусить бути примінимий для **кожного** європейського народу, подібно як новітній скептицизм і большевицький нігілізм завдячують свої успіхи тій обставині, що вони є по самій своїй істоті явищами універсальними, отже до кожного народу Європи примінимими.

Навчені гірким досвідом перемоги большевизму за Збручем, ми, українські консерватисти, пізнали осьтак, що консервативна реальна політика, до якої й Ти, консерватисте польський, признаєшся, зможе бути серед даного свого народу лиш тоді реальною, себто маючою вигляди на успіх, якщо вона буде не лиш „заховавчою“, обмежуючися до тісних меж „національного інтересу“ свого власного народу, але й буде **здобувчою в універсальних**

розмірах, ставлючи собі за свою найголовнішу і найвищу ціль перемогти життєвими ідеями консерватизму розріст ворожого цим ідеям інтернаціонального демократичного, націоналістичного і большевицького хаосу не лиш внутрі свого власного народу, **але й в Європі, особливо у Східній, узагалі.** І, по друге, навчені нещастям большевизму, прийшли ми, українські консерватисти, до свідомости, що консерватизми поодиноких народів зможуть сповнити це своє універсальне покликання в нинішньому світі лише тоді, коли їхня реальна політика не буде реакційною, матеріялістичною, коли вона не буде обмежуватися до одного лиш оборонного зберігання тих з минушини вже готовими і закінченими унасліджених правних форм, соціяльних інституцій і економічних дібр, якими в бігу минулих століть зматеріялізував себе дух певного **історичного** політичного етосу і які нині є загрожені упадком, **бо цей етос занепав** і замість нього запанували над народами інші ідеї, — тільки, коли ця реальна політика буде навпаки **ідеалістичною**, ставлючи на чоло всіх своїх змагань не так оборону **матеріяльних** рештків минушини, як радше живе й енергійне **плекання** таких універсальних етичних вартостей між народами, яких **духове ділання** оправдувалоб зберігання отих **матеріяльних** позицій у теперішності і теж і в будуччині булоб — як

передтим у минувшині — внутрішню здібне без упику й на далі матеріялізуватися під видом правних форм, соціяльних інституцій і економічних дібр такого типу, який консервативна ідея признає вартним зберігання. Коротко, реасумуючи вище сказане, ми, українські консерватисти, прийшли на вид большевицьких успіхів до переконання, що консерватизм зможе лиш тоді не пропасти, тільки навпаки побідити хаос, який на Європу гряде, якщо той консерватизм духово оновиться настільки, щоби не лише нетворчо „зберігати“, але й виконувати універсальні творчі функції між народами.

Остаточні цілі консерватизму виявляються осьтак в наших очах не матеріяльними, бо війни, перевороти й інфляції доказали, якими перехідними є самі по собі такі матеріяльні добра, як наприклад „приватна власність“, тільки ідеальними, щоб без уваги на всі війни, перевороти й інфляції певний означений консервативний політичний етос перепоїв громадянства тенденцією деякі матеріяльні принципи раз-у-раз відроджувати з руїн. І ці остаточні цілі нашого, українського, консерватизму виявляються не національними, тільки понаднаціональними, універсальними, в шляхотному змаганню перепоїти народ рідної землі піднеслими, для всіх народів Східньої Європи більше чи менше приміними, почуттями права,

правди й справедливості, взаємної вірності й любові між земляками, відчуттям того, що людина живе на світі не на те, щоби „жити в особистому щастю“, тільки на те, щоби творити для своєї Батьківщини і для всього світа велике, добре, пожиточне, і вкінці бажанням великодушного життя і героїчної смерті **во ім'я досконалішого порядку на світі, ніж панування розхвильованої змінливими інстинктами демократичної, націоналістичної чи большевицької маси.** Підносити народи на тій землі, на якій консерватизм ділає, на вищий рівень краси й великості їхньої життєвої творчості й давати їхньому життю внутрішню тривкість — це отже універсальна ціль консерватизму, як ми, українські консерватисти, його бачимо, стаючи до боротьби проти загрози і хаосу на нашій землі, — і тому мертвим нам видається такий консерватизм, який такого впливу у своїй батьківщині не має, який цих найвищих, універсальних цілей або взагалі не бачить, пірнувши з головою в одне лиш зберігання найнижчих, приземних, матеріальних дібр і сліпий на те, що небезпека для цих дібр виходить з модерного **духа** і тому лиш немодерним **духом** може бути переможена, — або, хоч і має порив до вищого, ідеального, то не вистарчає йому політичного реалізму, щоби свої високодостойні універсальні завдання виконувати успішними, бо адекватними, даним реальним об-

ставинам відповідаючими, засобами й методами.

З універсальної суті консерватизму, як ми, українські консерватисти, її бачимо, виходить, що існує, а щонайменше **повинен** існувати, якийсь одностайний ідеальний фронт консерватизму сусідуючих між собою народів проти всього, що веде народи в хаос. Помилку отже робиш, консерватисте польський, коли думаєш, що ми, українські консерватисти, ставимося до Тебе ворожо, так що щойно „подання руки“ й „угода“ між Тобою й нами може цю ніби-то існуючу між нами й Тобою ворожнечу покінчити. На ділі ніякої ворожнечі з нашого боку до Тебе немає, є тільки **об'єктивна** перешкода для нашої ідеальної чи реальної співпраці з Тобою, яка силою річей проти нашої волі **му-сить** існувати так довго, як довго Ти, консерватисте польський, не зробиш того, що ми, українські консерватисти, зробили, себто не станеш на нашому **універсальному** консервативному становищі і не зірвеш безкомпромісово з усіма тими польськими націоналістичними пересудами й сентиментами, які — може несвідомо для Тебе самого — все ще покутують у Твому світогляді і роблять Твій консерватизм при розв'язці питань не лиш української, але й польської землі безплодним. Передумовою цього є те, щоб Ти, консерватисте польський, в виду смертельної небез-

пеки, яка грозить усім консервативним життєвим вартостям і від сходу і від заходу, позбувся перш за всі інші річі одного, сьогодні на світі загально модного забобону, видуманого якраз тою самою демократизацією, проти якої Ти-ж сам серед свого народу змагаєшся, і яка в своїх остаточних консеквенціях руйнує всі Тобою визнавані передумови і засади консерватизму, отже: і релігійність і родину і право приватної власності і можливість поміркованої реальної політики. Цим демократичним, а націоналізмом унаслідження забобоном є думка, що власна народність, яку демократи різних відтінків тепер називають „нацією“, є ніби-то найвищою вартістю на світі, так що її ніби-то треба „ставити понад усе“. Аджеж як можна булоб ставити „нації“ понад усе, колиб вони, загубивши всяку іскру Божу в серцях і всякі вищі людські почування, повні віроломности, заїлости, нищительської брутальности, зробили змістом свого життя так унутрі, як і на зовні безпардонну, хаотичну „війну всіх проти всіх“? Чи не мусілаб тоді кожна людина, що не загубила своєї Божої й людської подоби, відректися від своїх „націй“ і шукати собі духової батьківщини там, де шляхотний людський етос ще не пропав?

Щойно тоді булоб отже можливим рівнобіжне, а не розбіжне і собі взаїмно суперечне, ділання польського і українського консерватизму для боротьби кож-

ного з них на його рідній землі з хаосом у Східній Європі, колиб Ти, консерватисте польський, признав, як і ми, українські консерватисти, признаємо, що існує щось вищого від Самостійної України і від Самостійної Польщі, не говорячи вже про територіяльну незмінність нинішньої Річипосполитої Польської. Що цією вищою, універсальною вартістю є панування такого шляхотного, аристократичного*), політичного етосу над Європою, який теж у будучині уможлиблював би народам рівно шляхотну внутрішню творчість що та, якої матеріальним висловом є подиву гідна тисячелітня історія Окциденту з її безмірним багатством духової, політичної і мистецької ноблеси. Що не „національному інтересові“ має підпорядкуватися все, тільки навпаки цей „національний інтерес“ має бути підпорядкований вищому і важнішому інтересові: інтересові врятування Європи перед чимсь, що з кожним днем чимраз більше зловіщо, чимраз більше невідхильно, чимраз реальніше й конкретніше на Європу надвигається, чимсь, що на випадок перемоги поGREBAє під собою все, чим Європа була велика, й перемінить здичавілі народи ще раз у хаос варварських племен — врятування Європи перед поворо-

---

*) Вживаємо це слово завше в його первісному значінню: „панування соціально і індивідуально найліпших“.

Примітка автора.

том часів нового Атилі. Що отже, якщо нині, поки ще час, поки ця судьба ще не прийняла непереможного розмаху, поки цю зловіщу судьбу ще можна людськими силами від народів Європи відвернути, — що отже якщо тепер цей універсальний фронт консерватизму для рівнобіжного ділання в кожній поодинокій країні не повстане, то консерватистам усіх народів, між ними й нам, українським, але й Тобі, польському, припаде завтра та сама доля, що вчора зустріла повні націоналістичних і всяких інших пересудів і забобонів „заховавчі“ елементи Росії, що, замість бути ідеалістичними і тому до доцільної, з обставинами розумно рахуючоїся реальної політики здібними **консерватистами**, були матеріялістичними, дарма що по закону нетворчої безвладности свою „націю понад все ставлячими“ — **реакціонерами**, які були і неминуче **мусіли** бути реально-політично безуспішними, дарма що самі себе вони „реальними політиками“ уважали.

Щойно тут, у розумінню того, як цей універсальний фронт консерватизму повинен бути здійснений рівнобіжно польськими й українськими консерватистами в їхньому взаємно від себе незалежному, але рівночасно з ідеального боку спільному діланню в їхніх країнах, і якими засобами й методами цей універсальний фронт консерватизму воювати повинен проти руйнуючих потуг, ріжнимося ми, українські кон-

серватисти, від Тебе, консерватисте польський. Тож не тому, що Ти Поляк, тільки тому, що на підставі болючих наших досвідів з 1918-1919-ого року ми сміло можемо твердити, що методи, якими Ти хочеш змагатися з хаосом, є вправді згубні — але, на жаль, не для хаосу, тільки для спільних нам з Тобою універсальних консервативних життєвих вартостей, — ми, польський консерватисте, схрещуємо зброю думок наших з Тобою в тій надії, що зброя наша лицарським способом вийде побідницею для спільного — і Твого і нашого — добра.

Згубною націоналістичною ілюзією, яку Ти, консерватисте польський, поділяєш, є перш за все погляд, що ніби-то нинішня Річпосполита Польська є продовженням історичної польської Пястівської й Ягайлонської держави, як це з Твоїх слів виходить, що ніби-то Річпосполита відновилася „жорстоко обкrojена“ („srodze okrojona“). Як ніщо на світі не є вічне, тільки має свій початок, свій розвиток і свій кінець, так теж історична Твоя держава винесла з Пястівських часів певні життєві завязки й розвинула їх до повного вислову й розквіту в Ягайлонських часах, щоб у післяягайлонському періоді як державний організм свої життєві енергії вичерпати і ставши знемічненою, нетворчою, нездібною пристосуватися до нових життєвих законів Європи, умерти підчас розборів. Не перечимо ми, українські консерватисти, що в

XVII та XVIII столітті існувала можливість цю державу ще раз внутрішньо відродити і так її розборів аж по нинішній день уникнути, але на нещастя для Твого народу ті внутрішні життєві енергії, які булиб здібними цю можливість здійснити, виявилися за слабими в порівнянні з тими токсинами, які цілий організм перепоїли й затроїли, і хоч ці здорові енергії аж до остаточного скону держави проти судьби розборів змагалися, то не були в силі її відвернути, як не є в силі відвернути смерти від людини ті її ослаблені життєві енергії, що аж до останнього віддиху, аж до останнього удару серця змагаються зі силами знищення в агонії.

З цього помершого в розборах державного організму як такого, як матеріяльного факту, не остало в наслідок подій і перемін, що наступили на продовж дальших сто літ, нічого. Організми трьох заборчих держав розіснали і перетравили на свій лад внутрішній зміст історичної Польщі: цілий історичний правний і соціяльний порядок на землях колишньої Ягайлонської держави—і замістили його своїм порядком. Не в Ягайлонській державі коріняться в наслідок цього правні і соціяльні підстави нинішньої Річипосполитої Польської, тільки в тому правному і соціяльному спадку, який вона унаслідила від трьох заборчих держав: від Росії, Австрії і Прусії. Доказом цього є не тільки те, що органічним внутрішнім поділом ни-

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 3183

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 40.150

нішньої Річипосполитої Польської на провінції є все ще російська, австрійська і пруська дільниця з величезними різницями в цілому укладі життя, але й те, що перед непереможним впливом заборчих держав не змогла встоятися навіть найінтимніша, колись більш-менше однастайна сутність, сама **душа** польського народу, так що не лиш сьогодні, а ще на якихсь два-три покоління на будуче покутуватиме відрубність психіки російського, австрійського і пруського Поляка.

З минулих часів історичної величі Польщі остало осьтак з **матеріальних** історичних фактів лиш підлога, остав той ґрунт, з якого держави виростають,—остав повний великих споминів у душі **польський народ**. Як усякий ґрунт, так і цей є сам по собі безплідний, хочби мав у собі найшляхотніші природні соли, поки в нього не впаде зерно такої чи іншої ідеї й не запліднить його. Тим зерном політичним, що запліднювало польський ґрунт до змагань у ХІХ-ому столітті, був якраз Ягайлонський спомин, була туга за відродженням минулого. Формулувалася ця ідея в польських думках так: „Польський народ завше був заборолом Окциденту проти східнього варварства. Цю місію сповнював він у своїй Ягайлонській державі, поширивши її на литовські і руські землі. А що в Східній Європі не існує ніякий інший окцидентальний етнічний елемент окрім польського, то Окцидент є у відношен-

ню до Східньої Європи ідентичний з Польщею. Польська національна справа — це отже справа цілого Окциденту, польський національний інтерес — це отже інтерес цілої Європи. Ця місія репрезентування — і то виключного репрезентування — цілого Окциденту перед Східньою Європою Польщею робить немислимим обмеження польських аспірацій на властиві, корінно-польські землі, тільки ці територіяльні аспірації **мусять** сягати так далеко, як далеко сягає польський національно-культурний елемент як одинокий носій Окциденту на підложу східніх—литовських і руських — етнічних мас, і тому, як не можна помислити собі Польщі без Кракова, Варшави й Познаня, так не можна помислити її собі без Львова й Вильна, Київ а й Мінська. Змістом польських політичних змагань мусить отже бути Ягайлонська ідея, а це є ідея приналежности литовських і руських земель до польської держави, бо тільки в таких територіяльних розмірах Польща може продовжувати свою окцидентальну місію у Східній Європі“.

„Ягайлонською ідеєю“ стала осьтак в польських очах територіяльна величина Ягайлонської держави, а „Ягайлонською місією“ стала реставрація Ягайлонської держави як матеріального факту. Було це, як далі буде виказано, дуже плитке й механічне розуміння і Ягайлонської ідеї і Ягайлонської місії, — і це кинене в поль-

ський національний ґрунт політичне насіння виявилось на ділі в ХІХ-ому столітті за слабе, щоб не лише кільчитися в ферменті, але й дійсно запустити міцне коріння й вигнати вгору трівкий пен ь **реальної** польської держави. Брак політичного реалізму, правильно оцінюючого дане положення в Європі і потрібні для остаточної перемоги польської державної справи засоби, розпаношення згубних ілюзій, „мірення сил по намірам“, яке хотіло з одного маху **матеріально** „відродити“ Ягайлонську державу, щось що було витвором процесу **століть**, — все це доказувало **органічну** слабкість отого ніби-то „Ягайлонського“ зерна, слабкість, яку польський народ важко спокутував невдачами своїх злощасних конспірацій і повстань. Хоч отже остала несказано велика туга за власною державою в душі польського народу, то якраз **невдачі** його змагань доказували, що цей народ став **елементом державно нетворчим**.

Познакою ж цієї політичної нетворчости, безплідности, була якраз судорожна інтелектуальна „вірність“ отакій змеханізований „Ягайлонській ідеї“. Народ дійсно державно-творчий, а не лиш собі своєї державности по демократичному безплідно „бажаючий“, мусів би собі в ХІХ-ому столітті в положенню Поляків сказати так: „Хоч можна відродити з упадку певний історичний **дух**, то матеріальний перебіг історичних процесів ніколи не повторю-

ється, і тому те, чого ніяка сила людська на землі ніколи не може відреставрувати, якщо воно раз уже пропало, це є — **матеріальні факти історії**. Таким величавим, але пропавшим, матеріальним фактом минулого є й колишня Ягайлонська держава. Спомин про неї нехай ніколи не загине в наших душах польських, лиш у всіх змаганнях наших підносить їх до героїзму, але це мусимо докладно розуміти, що такі матеріальні факти, як у великих розмірах Македонська чи Римська Імперія, а в малих наша Ягайлонська держава є результатом цілого ряду передумов, витворених історичними процесами в продовж століть, так що не македонське, римське, чи польське **суб'єктивне** бажання якоїсь великої історичної місії, тільки що-лиш **об'єктивна світово-історична конечність** може лягти в основи й передумови таких фактів. Наша отже річ не займатися тепер нездійсними, нинішнім світово - історичним конечностям не відповідаючими і тому фантастичними мріями про повторення нашої Ягайлонської історичної місії під видом територіяльної реставрації Ягайлонської держави, бо ці мрії тільки шкодять нам самим, відвертаючи нашу увагу від річей для нас в даному нашому положенню конечних і замість енергії наші на здобуття тих життєвих конечностей наших зосереджувати, розпорошують їх і звихують, так що взагалі ні на крок вперед посунутися не можемо під непосильним тягарем без-

плодного історизму нашого. Тому наша річ тепер є, і мусить бути, навпаки, **обмежити наші політичні завдання**, спрямовуючи наші енергії на те, щоб — як колись Владислав Локетек уможливив Казимирівську й Ягайлонську експанзію тим, що сам за ніякими „експанзіями“ й „місіями“ не гнався, тільки творив внутрішньо трівкий, міцний і пруживий завязок польської держави на корінно-польських землях,—тепер узятися не за якусь реставрацію минулого, тільки за створення міцних підстав для **нової польської держави в етнографічній Польщі**. Якщо така внутрішньо стабільна етнографічно польська держава **від наших власних твердих зусиль, а не від якихсь закордонно - політичних констеляцій** повстане і якщо в певний час Східня Європа ще раз занепаде в хаосі, як за часів Казимира Великого, нездібна себе упорядкувати зі свого власного нутра, то тоді ця незалежна від нашої волі й наших ідеологій світово-історична **конечність** ще раз дасть нам у руки історичну місію упорядкування Східньої Європи і тоді органічно повстане щось анальогічне до колишньої Ягайлонської держави, щось, що не буде ніяким „воскресенням з мертвих“, тільки буде вправді анальогічним до минулого, але всеж **новим**. Якщо-ж навпаки Східня Європа такого нашого порядкуючого вмішання не буде потребувати, тільки тамошні історичні процеси виплекають органічні сили,

здібні з завданнями на своїх землях самі упоратися, — то замість марнувати наші польські сили на безплідні зовнішні експанзії, ми, Поляки, останемо вірні **духові** нашої історичної Ягайлонської величі, спрямувавши наші польські енергії на **інтензивну внутрішню духово-культурну, політичну і соціальну творчість** — як це відповідає самій природі народів Окциденту і тим відріжнює їх від орієнтальних народів з їх ідеєю „експанзії для експанзії“.

Щойно така смілива ревізія самих підставових політичних поглядів польського народу, щойно така заміна **територіальної** „Ягайлонської ідеї“, якої нежиттєздатність серед нових обставин в Європі була доказана катастрофою історичної Польщі, **новою**, обставинам ліпше відповідаючою ідеєю, булаб доказом, що внутрі польського народу існують непереможні **творчі** політичні енергії, бо сили польські не вичерпуються романтичними мріями, тільки відбиті недавно з одного — Ягайлонського — напрямку, зараз-же шукають собі нового реального напрямку й нового реального вислову, щоб серед **усяких** обставин в Європі ділати конструктивно, викликаючи **з нутра польського народу** такі зміни в загально-європейському положенню, які унеможливилиб виелімінування польського народу з європейської системи держав. Добре Тобі відомо, консерватисте польський, що найбільшим нещастям для

польського народу в ХІХ-ому столітті був упадок конгресового Королівства Польського в наслідок злощасного повстання 1830/31-ого року. Неменше добре Тобі відомо, що головною причиною цього повстання була саме романтична **територіяльна** Ягайлонська мрія, було обурення серед польського народу, що литовські і руські землі були вилучені від автономічних добродійств цього Королівства. І відомо Тобі, вкінці, що колиб ота злощасна територіяльна Ягайлонська романтика була переможена внутрі польського народу згаданою вгорі ідеєю **обмеження польських територіяльних амбіцій у теперішності, щоби тим більшу роль в Східній Європі польський народ, зміцнивши себе на своїх корінних землях, міг грати колись у будуччині, і колиб кероване цією новою ідеєю інтензивності, а не екстензивності національних змагань конгресове королівство спокійно перетривало** було часи Миколаївського лихоліття, звертаючи всі свої енергії на **внутрішню** творчість на соціальному, освітньому, економічному і може й мілітарному полі, — то не аж у 1918-ому, а правдоподібно вже в 1856-ому році, у висліді кримської війни, заснувалася була нова самостійна Польща. Вона повсталаб і рослаб тоді **органічно**, бо, по перше, на її чолі стоялаб тоді **певна означена, культурно, політично і соціально провідна верства**, яка в тому часі серед польсько-

го народу під видом шляхти ще існувала й домінувала, а яку пізніші поповстаневі нещастя знищили, перемінивши організм польського народу в позбавлений авторитетної провідної верстви **механізм** здемократизованої й зревольтованої маси, — по друге, ця держава булаб **внутрішньо оформлена** розумом і волею отої провідної верстви і булаб під таким проводом **реально здобута власними твердими внутрішніми й зовнішніми зусиллями і жертвами польського народу**, — і, по третє, була би забезпечена **тяглість польської політичної культури**, бо, хоч згідно зі загальним духом часу до участі у владі мусіли би бути допущені з часом чимраз ширші круги населення, то пануюча провідна верства могла булаб дати їм свою **політичну школу**, і це населення не малоб тоді — як це є тепер — характеру розхвильованої радикалістичною демагогією й по своїм неупорядкованим і незагнущим інстинктам протидержавної маси. Повстання **такого**, інтензивним внутрішнім життям переповненого, державного організму на корінно-польських, конгресових, областях мало би тоді першорядне позитивне значіння для всієї Східньої Європи, воно отворилоб цілком інші перспективи для польського активізму в габсбурській Монархії, ніж це сталося в наслідок пізнішої австро-польської угоди, і сьогодні — після світової війни — отака **маюча точку тяжести сама в собі** польська

держава могла би грати в Східній і Середній Європі без порівняння важнішу, більшу і самостійнішу роль, ніж тепер, маючи точку тяжести свого існування не в самій собі, а поза собою — у Франції: **у загально-європейській констеляції французької гегемонії на цьому континенті.**

Таким і тільки таким, реалістичним і органічним, способом **концентрації творчих сил**, а не самими по собі такими чи іншими „месіяністичними“ ідеологіями повставали досі столітніми зусиллями і процесами **всі** великодержави на світі включно зі швидко ростучими і швидко упдаючими орієнтальними потугами, і всідійсні історичні місії народів стверджувалися досі не „месіяністичними“ деклямаціями на тему незнаної нікому смертному **будущини**, тільки об'єктивним заіснуванням певних даним народом вже доконаних фактів **у минувшині**. Отже, хоч польський народ горів у XIX-ому столітті своєю Ягайлонською „месіяністичною“ ідеологією на тему **будущини** як механічного повторення минувшини, то **дійсною** історичною місією, яку він своїм політичним діланням доказав, було зведення польського народу на рівень державно нетворчої етнічної одиниці, було виелімінування польського народу зпоміж позитивно співрішаючих про долю Європи чинників, було повне перемінення польського народу з активного суб'єкту в пасивний **об'єкт європейської**

політики. Заініціювали це банкруцтво реально-політичної вартости Ягайлонської „месіяністичної“ ідеології в її концепціях на тему границь будучої Польщі безрозумні конспірації й повстання, закінчила його практика опортуністично-матеріялістичного „потрійного льюїзму“, яким польський народ сам зрезигнував з присущих кожному дійсно державно-творчому народові і для його політичного відродження необхідних амбіцій ще коли-небудь збудувати свою нову державу **з власних своїх внутрішніх сил** і, замість того, віддав усю свою долю в руки незалежних від волі польського народу **зовнішніх обставин**, щоб евентуальна будуча польська держава не була самими-ж Поляками **здобута**, тільки якимсь непередбачним щасливим збігом обставин в Європі наче щасливою виграною на лотерії Полякам **подарована**.

Як доказують ці скромні реальні результати польської політичної творчости в ХІХ-ому столітті, померша Ягайлонська держава зникнула не лиш як матеріяльний факт, так, що нинішня Річпосполита Польська не змогла в своєму правному і соціальному устрою унаслідити від неї нічого, але й ота Ягайлонська держава не лишила польському народові в спадку навіть ніякої дійсно державно-творчої **ідеї**, щоби за цією ідеєю йдучи, він зміг назад здобути собі своє втрачене місце між державними народами Європи. Що більше!

Наче на доказ, що великі історичні спомини бувають інколи нещастям для теперішності й будуччини народів, бо не дозволяють їм розумно обмежувати самих себе до того, на що їх реально стати, і замість розвивати в собі здоровий творчий політичний розум звужують і нищать його неприміними до даної теперішності і тому мертвими мірилами й категоріями закріпленого історизму і в наслідок цього звихують і омертвлюють енергії тих народів, — можна булоб з вищого, історично-філософічного становища сконстатувати, що Ягайлонський територіальний спомин, як напрямна ідея реставраційної польської політики, в ґрунті річи взагалі відобразив польському народові в ХІХ-ому столітті змисл його дальшого існування на будуче. З цього історично-філософічного становища можна булоб сказати так: „Аджеж існуванню народів дають вищий змисл безупинні і все нові продукції їхнього життя, відповідаючі даним, а завше новим світово-історичним конечностям. Коли-ж якийсь народ не є в силі проявляти себе при змінених світових обставинах вже в ніяких **нових** внутрішньо і зовнішно-політичних, духово-культурних і соціальних життєвих постатях і формах, щоб осьтак безупину виявляти себе **творчим** чинником на світі, тільки цей народ прагне ще лиш механічно **повторювати** те, що вже створив, і то повторювати так сказати „в скороченому

виданню“ на продовж **одного** людського покоління те, що було життєвим твором **трицяти** поколінь, — як це роблять нинішні Поляки, вимагаючи від пана Романа Дмовського і пана маршалка Йосифа Пілсудського, щоби вони, як стій, „воскресли“ все, що епохального зробив польський народ у своїх західніх і східніх територіальних експанзіях від Мешка I. починаючи, а на Станіславі Августі Понятовським кінчаючи, — то цей народ свою історичну роллю на світі очевидячки вже скінчив, то він духово вже вичерпаний і яловий, нові ідеї свого існування дати історії світа вже нездібний, — то, якщо дійсно, як висловлювався Ранке, „народи є думками Бога“, цей народ є думкою, яку Бог думати **перестав**“.

В одному лише відношенні колишня Ягайлонська держава зберегла в ХІХ-ому столітті, і по части аж по сьогодні, свій реальний слід, зберегла щось, що могло, і по части ще й сьогодні може, лягти в реальні підвалини будуччини Східньої Європи. В тому відношенні, **що на історичних руських землях, які звуться сьогодні українськими, між Сяном і Дніпром збереглася була з Ягайлонських часів передова верства польської народности як культурна, соціяльна і політична надбудова понад етнічно українським населенням.**

На цей незаперечний реальний факт Ти, польський консерватисте, покликуєшся, за-

кликаючи людей української народности, щоб вони відреклися нездійснимого гасла „прогнання Ляхів за Сян“ і щоб вони,—рахуючися по перше з тим, що сили їхні до здійснення такого „прогнання“ не вистарчають, по друге, що елемент польської національности між Сяном і Збручем майже шістьсотлітнім своїм побутом на цій землі право на цю землю, яку він любить не менше від людей української народности, собі набув, по третє, що цей польський племін стоїть на становищі органічної ериналежности Червоної Руси до Річипосполитої Польської, якої він собі без Львова так само подумати не може, як не можна подумати собі Польщі без Кракова, Варшави, Познаня й Вильна, і вкінці по четверте, що Річпосполита Польська є й буде досить сильна, щоб оцю Червону Русь не дати від себе відірвати, — щоб отже люди української народности між Сяном і Збручем, рахуючися з усіма цими реальними фактами, позбулися ідеї приналежности цих земель до евентуальної будучої Самостійної України й замість цього стали державними патріотами Річипосполитої Польської.

Прийняття цих Твоїх поглядів вимагаєш, польський консерватисте, в найпершу чергу від нас, українських консерватистів, як передумову нашої „угоди“ й співпраці з Тобою на будуче, і щоби нам це влекшити, пропонуєш нам, щоб ми забули, з якими важкими кривдами й безправствами

була сполучена екстермінація домінуючого на Червоній Русі передтим історичного руського елементу й заміщення його польським і спольонізованим в Ягайлонській державі.

На цей заклик ми, українські консерватисти, мусимо Тобі перш усього відповісти, що хоч наша, українська, точнісінько як Твоя, польська, демократія оперує поняттями „історичних кривд“, — то для нас, українських консерватистів, такі поняття чужі і тому нам нічого Ягайлонській державі прощати, бо в зіткненні між нею й Руссю ми бачимо повний трагізм світово-історичний процес, супроти якого величі й далекосягlosti всі ліберально-демократичні категорії „кривд“ і „некривд“ є дрібничковими й марними. Хибним видається нам Твій, консерватисте польський, і українських демократів погляд, що нібито оті „кривди“ пояснюються **національним** зіткненням поміж народом польським і народом українським. Колиб український народ XIV-ого століття належав поруч польського до народів окцидентальної, романо-германської, римо-католицької культури, то, судячи по тім, що такі величезні **національні** підбої, як цей, що довершився над Руссю Казимирівською й Ягайлонською державою, ніколи в окцидентальному світі не відбувалися, бо основною рисою того братства народів, яким був тоді окцидентальний світ, була дуже далекойдуча взаїмна політична толеранція, — то до

поневолення Руси правдоподібно взагалі ніколи не прийшлоб. Колиб-же навіть чи підбоями, чи династичними уніями до приєднання Руси до Польщі прийшло і навіть на перші часи того підбою чи унії польський елемент вдерся кривдами і безправствами на руські землі, то — судячи по аналогічних процесах між окцидентальними народами — цей польський елемент уже давним-давно був би зукраїнчився і прийняв би місцеві політичні тенденції незалежності Руси від Польщі, так що Казимирівська чи Ягайлонська держава або вже давним-давно знов розпаласяб у **систему незалежних національних держав**, або наступилаб під видом унії така абсолютна рівноправність Руси з Польщею, що ніодна сторона другої не кривдилаб і не поневолювалаб і нині не існувалоб ні „польське питання на Україні“, ні „українське питання в Польщі“, тільки Сян був би обома сторонами признаний безсумнівною розграничною лінією між цими обома народами.

Але зударення між Казимирівсько-Ягайлонською державою й Русью було зударенням не між двома духово однородними народами, тільки зударенням між двома **неоднородними духово - культурними світами**, світом романо-германським, репрезентованим Польщею, і світом византійським, греко-словянським, репрезентованим Русью, — і брак спільної духової мови між обидвома змагаючимися проти

себе народами завязав вузол трагічного конфлікту на століття, конфлікту, якого не розв'язками, тільки **симптомами** стали на ряд століть зусилля **знищити противника до щенту як чуже тіло у власному організмі даної сторони** чи то політикою кривд, безправств і екстермінації, чи то навпаки політикою „викинення за Сян“.

Був час, коли в цьому трагічному, бо ні з чисто окцидентальної, ні навпаки з чисто византійської духової позиції абсолютно нерозв'язному конфлікті верх брав Окцидент. Але не пристойть тобі, консерватисте польський, говорити з погордою короткозорого, плиткого і тому зарозумілого почуття вищості про Византію. І Рим і Византія коріняться на одному й тому самому ґрунті клясичної греко-римської Європи і як романо-германський Окцидент, до якого Ти належиш, був висловом греко-римської духово-культурної асиміляції кельтсько-германсько-слов'янського варварства, так і греко-слов'янський, византійський світ, до якого Русь належала, був висловом такої-ж самої греко-римської духово-культурної асиміляції варварства східних народів. Був час, коли Византія століттями була вчителькою варварського ще тоді Окциденту, і, зрештою, чим був би й пізніший культурний Окцидент, колиб не включив був у хрестоносних походах безмірно багато культурних вартостей, з якими він уперше запізнався при зустрічі з

орієнталами: так з Византією, як і з ісламським світом? І Рим і Византія — це ось так дві **рівнорядні** духові світово-історичні потенції, які пізнати можна порівнюючи їх взаємно лиш **на вершині їхнього розквіту**, а не — як Ти, польський консерватисте, несвідомо робиш, — порівнюючи Рим часів Ренесансу з Константинополем часів турецького панування. Історична об'єктивність вимагає від нас такого ствердження.

Отже в моменті, коли Казимир Великий вдирався в Галицьку Землю, місцева культура тої землі стояла **вище від тогочасної культури Польщі**, так що в цім менті про ніяку „культурну місію“ Польщі не можна було говорити. Отже Казимирівський удар у Русь був тільки одним із частинних нещасть тої загальної катастрофи, яка постигла була в тому часі греко-словянський, византійський світ у його цілості з одного боку від ударів Монголів і Турків, з другого від окцидентальних хрестоносців, — катастрофи, яка творчі сили цього византійського світу в цілості зломила на століття, аж майже по нинішній день, позбавивши поодинокі народи, що до цього світа належали — між ними й Русь, — того зміцнення їхньої національної потенції, яке судилося їм, колиб загальна творчість греко-словянського світу в його цілості не заломилася була і колиб вони в наслідок цього могли були так безупину оновлювати себе продукція-

ми інших греко-словянських народів, як оновлювала себе Польща не лише тим, що сама творила, але передусім тим, **що** **творив без її співучасті цілий романо-германський Окцидент поза нею.** Не поділяй отже, польський консерватисте, погляду Твоїх земляків про якусь ніби-то суттєву, в самій національній природі за-ложену вищість Польщі над Русью-Україною, покликуючися на те, що ця Русь перед Польщею встоятися не змогла. Адже на руїнах однородного з нею византійського світу в його цілості ота звизантійщена Русь мусіла цілими століттями **сама одна** видержувати напір не одної лиш Польщі, тільки — **цілого Окциденту.**

Це, що довершилося на Руси-Україні, було осьтак перемогою Окциденту в цілості, — та польський народ був тільки **носієм цієї перемоги,** якому з цього великого, понаднаціонального, універсального, світово-історичного процесу боротьби між Римом і Византією припали під видом польонізації Руси начеб-то **автоматично** значні **національні** користи, так як у зударенню між католицьким світом, репрезентованим Хрестоносним Орденем, із завіраючим прастарим поганським світом, репрезентованим Прусами й Литовцями, згерманізувалася начеб-то автоматично нинішня Східня Прусія не тому, що це була **національна** німецька перемога, тільки тому, що побідний **Окцидент** говорив у цьому зударенню німецькою мовою підчас

того, як прусько-литовські діалекти були **мовою переможеного поганства.**

Це ствердження змінє цілу постать не лиш нинішнього „польського питання на Україні“, але й перш за все **Ягайлонської історичної місії в Східній Європі.** Істотною історичною продукцією Ягайлонської держави не було — як думає польський націоналізм — приковання Руси на віки вічні до Польщі, тільки **внесення в Русь деяких понаднаціональних, універсальних життєвих форм і вартостей** Окциденту без огляду на те, чи ці форми несе нині на собі місцевий, український елемент польської, чи української народности, і чи ці вартості є на Русі-Україні висказувані польською, чи українською мовою. Відомо Тобі, польський консерватисте, що так із польського як і московського націоналістичного боку поширюють погляд, що ніби-то українська народність завдячує своє походження тій обставині, що Польща відколола Русь-Україну від ніби-то одностайного з Московською Русью національного пня і перемінила її духовою й мовною польонізацією в окремішний народ. На ділі національна диференціяція Східного Словянства на три народи, московський, український і білоруський, є така сама прастара, як диференціяція західньої і південної словянської групи на окремішні народи, і Русь-Україна не потребувала зі своїм окремішнім національним розвитком чекати аж на

Казимира Великого й Ягайлонів, бо в своїй власній Галицько-Волинській Державі знайшла була вже передтим той політичний організм, який розпочав остаточне завершення й оформлення України в окрему народність. Ягайлонська Польща навіть ослабила цей процес у **політичному** відношенні, бо з тої причини, що Русь-Україна почувала себе за слабою, щоби самій одній встоятися перед окцидентально-польським напором, вона не раз звертала свої надії на Московщину, чого не булоб, колиб Галицько-Волинська Держава й на далі існувала, і в наслідок цього політичне москвофільство українського народу під Польщею в значній мірі перекреслювало ті духово-культурні національні різниці, які між Московщиною й Україною заістнували були в прастарих часах і потім об'єктивно з кожним століттям поглиблювалися. То-ж хоч самої по собі **національної** диференціяції від Московщини Україна Ягайлонській Польщі не завдячувала, то завдячувала вона Ягайлонській місії **той** характер, той напрямок, який **ота** прастара диференціяція на Україні прийняла і який заключався в тому, що Україна зокциденталізувалася в Ягайлонській державі в значнішій мірі, ніж це правдоподібно булоб сталося, колиб була встоялася Галицько-Волинська Держава. Ця співучасть Окциденту в формуванні культурної, соціальної і політичної своєрідності населен-

ня української землі, а не сама по собі політична приналежність Руси до Ягайлонської Польщі, — це й є цілий істотний реальний зміст тої історичної місії, яку Ягайлонська держава виконала в Східній Європі.

Польському елементові на русько-українських землях між Сяном і Дніпром припало осьтак по суті не завдання збереження його польщини перед евентуальним етнічним злиттям з місцевою українською народністю, тільки завдання збереження й поглиблення окцидентального типу культурного, соціального і політичного життя на цих землях. Між кінцем XVII-ого і початком XIX-ого століття — себто саме в періоді упадку Ягайлонської держави — це завдання покривалося — особливо на глибоко спольонізованій у тому часі Галицькій Землі — більш-менше з обов'язком плекання польських національних вартостей і традицій, бо в наслідок того, що нижчі суспільні верстви, які склалися з українського етнічного елементу, були цілим соціально-політичним укладом життя вилучені від репрезентування української землі, а ті вищі верстви, які в тому часі були **одинокими** репрезентантами країв, були майже в цілості або польські або спольонізовані, українська земля між Сяном і Дніпром стала була хвилево, так би мовити, **легітимною власністю польської нації**, власністю, якої польському народові ніякі інші етнічні

сили землі української оспорювати не були в силі.

Але цей стан річей основно змінився на протязі XIX-ого століття в наслідок тих глибоких реальних змін, які викликала в Європі взагалі, а на українських землях між Сяном і Дніпром зокрема, **модерна національна ідея**. Ця нова ідея урухомила культурно й політично нижчі верстви суспільні, і в наслідок цього про національно-культурну і політичну приналежність країв перестав — як це було передтим — всеціло рішати виключно національний характер вищих суспільних верств, а почав про неї співрішати, і то з кожним десятиліттям чимраз авторитетніше, національний характер нижчих суспільних верств.

У цьому процесі лежить суть нової світово-історичної конечности в Європі, і ніяка людська сила походу цієї конечности спинити не могла, цілком так само, як ніяка людська сила не могла передтим здержати конечности переміни февдальних держав в Європі в абсолютистичні монархії, як про це мала нагоду переконатися історична Польща, спокутувавши свій безрозумний опір проти цієї конечности своєю смертю.

Цей неповздержний процес „відродження народів“ поставив польський елемент між Сяном і Дніпром перед ділемою: або бути швидше чи пізніше силою цієї нової світово-історичної конечности

стертим з лица землі, як стертою з лица землі була передтим історична Польща розростом абсолютизму в Європі, — або зберегти своє культурне, соціальне й політичне, ба й навіть фізичне існування, прийнявши участь у національно-культурному і політичному русі місцевого, українського населення.

Були серед польського і спольонізованого етнічного елемента на українській землі між Сяном і Дніпром одиниці творчої реалістичної думки, які бачили завчасу не лиш цю ділему, але й те загальне положення в Європі, яке робило — можна сказати: раз на завжди — неможливою всяку територіальну реставрацію Ягайлонської держави, і ці одиниці з отвертими очима розуміли теж **істотну** Ягайлонську місію в Східній Європі. Вони розсуджували більш-менш так: „Мрії про територіальну реставрацію Ягайлонської держави — це фантом. Віднова Польщі є здійснима ще тільки в розмірах корінної, етнографічної Польщі. Це дане реальне положення виключає нас, польський етнічний елемент на українських землях, від усякої можливості нашої співучасті в польській **національній** творчості, хіба що ми заглушимо в собі всі політичні інстинкти і обмежимося виключно на польську національно-культурну ділянку, начеб ми жили не на рідній для нас землі, якою є українська батьківщина, наша ана чужині, на еміграції. Якщо ми це виберемо, то признаємо

самі себе чужинцями на рідній для нас і наших предків українській землі, бо в виду повстання окремішнього національно-**українського** культурного і політичного процесу наша національно-польська культурна творчість не буде працею для тої землі, на якій живемо, тільки для чужої, віддаленої, далекої польської землі. З точки погляду тої рідної для нас української землі, яка нас кормить, ми в такому разі приймемо характер **паразитарного елементу**, який вправді зі своєї української батьківщини користує, але їй за ці добра сам нічого в заміну не дає. Не оправдуймося тут ніяким „історично набутим правом“ на цю землю. Дійсне, живе право є залежним від **виконання певних позитивних суспільних функцій**, і коли якийсь елемент таких функцій не виконує, то він цим свого історично набутого права **сам зрікається**. Коли наші предки на цій українській землі оселялися, то й по ідеї цього оселення і навіть до значної міри й фактично вони брали на себе в заміну за право власности на ту землю, якою були наділені, **обовязок боронити цю землю і її населення зі зброєю в руці перед ворожими нападами** і цей обовязок вони виконували, кладучи свої голови на українських степах. Загальна військова повинність зняла тепер з нас цей обовязок податку крови, і якщо ми тепер не замінимо його новим, добровільним **обовязком культурного, соціального і еко-**

номічного, а в зв'язку з тим і політичного підношення населення нашої рідної української землі на все вищий рівень, — то це українське населення, яке нас не лише своєю працею кормить, а ще й до того своєю кров'ю наше спокійне існування обороняє, буде мати перед Богом і людьми не лише право, але й **обов'язок** нас із цієї крові предків наших політичної окупленої землі як негідних, паразитарних, ніяких позитивних суспільних функцій уже невиконуючих спадкоємців — **прогнати**. Сама минувшина наша історична вложила нам в душу певні вартості, в деяких відношеннях багато вищі від тих вартостей, які в собі несе величезна, а ніяких історичних традицій від своєї сумної й незavidної минувшини не унаслідивши більшість населення української землі. Ці наші вартості — це **окцидентальний характер наших життєвих уподобань і нашого способу думання й ділання**. Отже ці наші вартості в населення землі української внести і ними його перепояти дає нам нагоду повстаючий осьде на наших очах **український національний рух**. В цей рух увійти, його **окциденталізувати**, як цього вимагає сама істота дорогої для нас **Ягайлонської місії й ідеї**, — це мусить бути наше завдання; вибитися в шляхотному змаганні з діячами українського етнічного походження на чолі цього руху до культурного, соціального і політичного про воду над народом України спільно з

отими земляками нашими українського походження, — це мусить бути наша ціль. Наші предки були колись правителями польської держави, яку нам, їхнім нащадкам, історична судьба відібрала. Колиж ми підемо шляхом нашого культурного і політичного зєднання з етнічно українським населенням нашої батьківщини української, — то в остаточних консеквенціях цього нашого ділання, спільного з нашими земляками українського етнічного походження, може в будуччині дістануть хоч принайменше наші нащадки спільно з іншими земляками України ще раз у руки державну владу, хоч що правда вже не в польській, а в українській державі, але з одним і тим самим завданням: відсунення Азії з Європи, ушляхотнення східньо-європейського ґрунту окцидентальним аристократизмом.“

Одиницям польського або напів-польського етнічного походження, які так або подібно думали і впродовж останніх сто літ так чи інакше на цьому ґрунті **творчого, ні від Польщі, ні від Московщини незалежного, українського територіяльного патріотизму** станули, — тим одиницям має теж Україна дуже багато до завдячення на всіх ділянках українського національного життя. Що сьогодні серед українського народу консервативна політична школа з далекосяглою творчою політичною думкою взагалі існує, — це маємо ми, українські консерватисти, до зав-

дячення нашому землякові напів-польського етнічного походження, одному з найбільших патріотів українських, яких Батьківщина наша досі взагалі видала: бл. п. **Вячеславові Казимировичеві Липинському**. Він, не зрікаючися ні своєї римокатолицької віри, ні своєї польської культури й мови в родинному життю, ні свого соціального положення землевласника на Україні, видав бій і соціально-революційним і націоналістичним — однаково чи українським, чи польським, — сліпим і по самій своїй природі протидержавним інстинктам на Україні, в ім'я клясократичної, себто на співпраці провідних — без різниці їхнього етнічного походження — верхів усіх суспільних клас землі української колись, у будуччині побудованої, **Української Держави**. Він аж до останнього віддику, аж до останнього удару зрадою і нещастями переслідуваного серця боровив чистоту цієї нашої консервативної, клясократично-монархічної ідеї української перед опортуністичними і всякими іншими спекуляціями людей злої віри й волі.

Наскільки-ж великою булаб отака органічна окциденталізація України на тих східних підставах життя, які вона унаслідила з **Византії**, колиб не лиш одиниці польського, чи напів-польського етнічного походження, а ціла ця — польська, чи спольонізована — культурно, політично й соціально передова **верства**, яку українській землі лишила була в спадку

Ягайлонська держава, пішла була не за механічним розумінням Ягайлонської ідеї, ідеї політичного приковання України раз на завжди до Польщі, тільки за істотним розумінням цієї ідеї: себто ідеї органічної окциденталізації України у всіх тих культурних, соціальних, політичних і національних формах, які життя землі української органічно в кожночасній теперішності приймає, згідно з даними загальними світово-історичними процесами! Сміло можна сказати, що, колиб польський етнічний елемент на русько-українській землі був у XIX-ому столітті до такого сміливого творчого, конструктивного, рішення й чину здібний, колиб він не зійшов був до ролі опортуністичного великоземельного гречкосійства, що **само** вбило в собі своє культурне й політичне первородство на русько-українських землях, бо воно **само** відірвало себе від своїх органічних, з землею звязаних, завдань і перемінило себе в „національну меншість“ серед моря етнічно чужого населення, а свою долю на будуче узалежнило не від **своєї власної** активності на даному, **українському**, ґрунті, тільки звязало її з **пасивною** „орієнтацією“, що колись і відкись автоматично відродиться „Ягайлонська“ політична приналежність тих земель до **Польщі**, — то це булаб подія в повному цього слова значінні **переломова** для всієї **Східньої Європи**. Замість безплідної, переміненню народу

України в справжню, творчу, державну націю на перешкоді стоячої духової орієнтації на **низи** життя, на культурно, соціально і політично найнижчі, найпасивніші, найменше вартні верстви населення, на „масу“, — український національний рух, розвиваний не лише людьми нижчого, але й людьми вищого соціального походження, збагативсяб тоді до деякої міри теж і духовою орієнтацією на **верхи** життя, на аристократичні, героїчні, лицарські життєві ідеали, присущі — якщо ці верстви є взагалі здорові — з природи річи в першу чергу **вище поставленим верствам**. Він збагативсяб тоді орієнтацією на **власну** творчість, на вищі форми і прояви життя, на чимраз досконаліші досягнення народу в мистецтві, літературі й науці, економіці й політиці, на підношення загального рівня всього народу України на все вищий щабель, а не лиш на його розбурхування тими чи іншими виборчими, чи „революційними“ гаслами з фактичним залишанням його на одному й тому самому, подекуди досить примітивному рівні.

Тоді не наступилоб в українському національному русі — як це сталося при кінці XIX-ого століття і діється ще й тепер — стинання й винищування й нагинання тих духових, соціальних і політичних верхів, які з бігом часу всеж таки вибиваються понад рівень української „маси“, назад до цього рівня. А тоді народові України не цілком чужий був би **аристо-**

кратичний життєвий патос, і тоді такий народ, і до того чисельний народ, між Сяном і Доном, був би в 1918/1919-ому році здібний встоятися перед большевицькою Москвою. Адже навіть такому українському народові, яким він був, небагато до цього бракувало, колиб тільки консервативний елемент на Наддніпрянщині був хоч трохи сильніший і колиб від заходу, в Галичині, не розторошила була українських змагань Польща. Цей народ зміг би тоді ще й виступити на руїнах царату як нова порядкуюча потуга в розмірах цілої Східньої Європи. Місце тієї аморфної маси територій і народів, що називається Росією і своєю велитенською механічністю роздавлює всі живі гони і парістки, які на ґрунті народів Росії раз-у-раз кільчаться, витискаючи з них усі життєві соки на те, щоби вони лежали помертвілими, для світових процесів безужиточними кадовбами — місце такої вбивчої Росії занялаб тоді правдоподібно ціла система держав і самостійних народів Східньої Європи з провідною в ній ролею України, система, що могла би стати початком органічного історичного розвитку для цілого цього — тепер мертвого — континенту.

Є серед Твого народу, консерватисте польський, люди, яким такі перспективи піднесення України з її упадку є ненависні. Ці елементи радіють, що польська, чи спольонізована верства на Україні не

єтала патріотично - українською — патріотичною в розумінні України, як однаково що й для українського народу рідної для отої верстви **Батьківщини**, — бо це уможливило для нинішньої Річипосполитої Польської границі на Збручі. Але від Тебе, консерватисте польський, маємо право очікувати інших мірил: свідомости того, що здоровля власної держави якогось народу є залежне теж і від здоровля окружаючого світу. А якеж незavidне є положення польського народу в його нинішній Річипосполитій в обличчі тієї новітньої імперії Джінгіс-Хана, що повстала на руїнах України!

Ось ці ідеальні вигляди окцидентального ділання польського етнічного елементу на українській землі, в межах незалежного ні від Польщі, ні від Московщини українського територіяльного патріотизму, булиб реально до якоїсь більшої чи меншої міри здійснимі в залежності від більших чи менших внутрішніх здібностей самого-ж таки цього „польського“ елементу. Булиб ці здібності більші — булиб теж і універсальні наслідки їхнього ділання більші. Алеж навіть при найменших творчих здібностях цього елементу ці наслідки не булиб і для української землі, і для польського етнічного елементу на Україні аж такі вбивчі й катастрофальні, як наслідки його „вірности“ для його „польщини“ і

його механічної „ідеї“ про вічну політичну приналежність України до Польщі.

Був час у десятиліттях около половини ХІХ-ого століття, коли цей здоровий інстинкт територіяльної відрубності завдань та інтересів української землі від Польщі й Московщини почав був ділати серед етнічно польського елементу й на Придніпрянській Україні і в Східній Галичині, викликаючи серед нього „українофільські“ тенденції, літературні і навіть політичні. На жаль, цей органічний процес, який у своєму дальшому розвитку міг би був дати цьому „польському“ елементові **суспільну функцію** на українській землі і в цей спосіб оправдати його матеріальне існування на ній, — на жаль цей процес не розвинувся. „Польський“ елемент на Україні виявив себе просто вже духово надто вичерпаним, щоби стати вище того самозасліпленого, ексклюзивного й егоцентричного націоналізму, який завсіди був слабою сторінкою польського народу та щоби стати пригожим для якихсь **нових** творчих функцій, відповідаючих новим, зміненім життєвим обставинам, — і тому його зір спрямувався не по лінії найважчого опору, вперед, до будуччини, тільки навпаки, **по лінії найменших зусиль**: назад, до безповоротної минувшини. Висловом цього й була його пасивна, механічна „вірність“ ідеї про культурну й політичну „польськість“ України. А результати цього?

Якщо ми, консерватисти якогоб то не

було народу, хочемо мати взагалі хоч будь яку рацію існування в нинішньому світі і не хочемо бути зметені з лиця землі тими величезними рухами внутрішнього розпаду народів, які — не замикаймо на це очей ні ми, українські, ні Ти, польський консерватисте! — вже облягають нас на наших **останніх** редутах, то ми мусимо відродити в наших душах **почуття повної і беззастережної відповідальності за всю ту руїну, до якої народи і цілий нинішній світ котиться.** Ми мусимо сміливо перед власною нашою совістю собі сказати, що, якщо ми самі, консерватисти, були більше вартісним елементом, ніж ми є, — то ніякі революції проти тих універсальних життєвих вартостей, які ми нашим світоглядом репрезентуємо, не булиб проти нас серед народів світу піднялися. Тільки така свідомість зможе тепер сили наші в боротьбі з розпадом, руїною й анархією навколо нас настільки скріпити, щоби ми не лише в останній редуті нашій оборонились, але й самі, перейшовши в протинаступ, дали краям і народам відновлений нами самими лад.

Отже основним політичним пізнанням нашої, української, консервативної думки є, що відповідальність за те, який напрямок приймає життя якогось населення чи до росту й розквіту, чи навпаки до розкладу й упадку, — несуть на собі завжди не найнижчі, тільки навпаки **найвищі, передові верстви** серед цього населення.

Коли в деяких окцидентальних країнах не існує сьогодні соціальна ворожнеча між селянством і великими землевласниками, тільки обидві ці верстви знаходяться в **одному** консервативному таборі, охоплюючому під проводом соціально і індивідуально найліпших **цілу** хліборобську класу в її спільних політичних і економічних змаганнях проти буржуазного лібералізму, — то ми, українські консерватисти, бачимо в цьому здоровому, наскрізь органічному факті доказ, що та культурно, соціально і політично передова верства хліборобської класи, якою є великоземлевласники, не перемінилася в капіталістично думаючих плянтаторів, тільки зберегла в собі консервативні, лицарські властивості природних провідників краю, дбаючих про добро **цілого** населення тої області, яку вони фактично опановують. Ми бачимо в цьому, що ця передова верства, керуючися почуттями чести, обов'язку і відповідальності перед іншими верствами, очевидно виконувала в даній країні такі **позитивні суспільні функції**, які викликували серед селянства **вірність для цієї верстви як для авторитетного провідника цілої хліборобської класи**. Під такими, суспільні свої обов'язки совісно виконуючими провідниками, селянство не підупадало до рівня фелляхів, тільки культурно і економічно зростало як верства гордих і самосвідомих кметів. Колиж навпаки, на всіх землях колишньої Ягайлонської держави

— отже не лише на русько-українських, а й на корінно польських — відбувається неорганічний, вродженій консервативній природі селянства прямо протилежний процес соціально-революційної радикалізації в запеклому антагонізмі до „панів“ — дідичів, то ми бачимо в цьому доказ, що ці „пани“-дідичі, як передова верства в її **цілості** очевидячки виконували свої позитивні суспільні функції в своїй країні за мало совісно. Вони очевидячки занадто керувалися своїми матеріялістичними, егоїстичними, „капіталістичними“ інтересами великих гречкосіїв, а за мало лицарськими обов'язками природних **провідників краю**, котрі в шляхотній свідомості того, яке відповідальне місце серед населення вони від своїх предків одідичили, ділають не так по лінії своїх безпосередніх, вузько-егоїстичних інтересів, як радше по лінії **загального культурного і матеріяльного добробуту всього краю**, а зокрема селянства, безпосередньо залежного від отих провідників.

Саме тому, що ми, українські консерватисти, є **отвертими соціальними контрреволюціонерами** і що хочемо спинити на нашій землі той розріст соціально-революційної тенденції, який унеможливає збудування якоїб там не було української держави, і то спинити єдино можливим, органічним способом, себто скріпленням позитивної суспільної творчості тих верств, проти яких існування ота тенден-

ція звертається, — саме тому ми не можемо обмежитися до механічного — поліційними мірами вимушуючого — домагання до „мас“, щоби вони респектували „право приватної власности“. Ми мусимо поставити до посідаючих, консервативно настроєних, кругів як найтвердшу й найрішучішу вимогу, щоби вони своєю позитивною творчістю для добра всього краю самі на своє „право власности“ безупинно перед народом краю свого заслугували і в цей спосіб соціяльну революцію серед нього органічно унеможливлювали як авторитетні, населенням шановані й признані, культурні, соціяльні і політичні провідники народу даної землі. Саме тому, щоби це почуття відповідальности серед консервативно настроєних кругів української землі нашої викликати, ми мусимо збуджувати серед них свідомість, що спричинником соціяльних революцій не є сам по собі анархізм **нижчих**, тільки щойно **розклад думки і волі серед вищих суспільних верств**, який веде до **занедбання ними їхніх позитивних суспільних функцій в їхній країні**. Тим відбирає він їм, як паразитарному елементові, їхню **рацію істнування**, і щойно таким занепадом суспільних верхів урухомлюється лявіна соціяльно-революційного анархізму на суспільних низах. І вкінці, саме тому, щоби під прапором консерватизму не об'єднуювати мертвих, нетворчих, опортуністич-

них, реакційних, невойовничих і паразитних елементів з поміж посідаючих верств — бо російський досвід доказав, що така контрреволюція встоятися не в силі, тільки навпаки об'єднуювати войовничі, лицарські, ідеалістичні і творчі елементи, ми, українські консерватисти, мусимо стати до боротьби з соціально-революційною тенденцією на нашій землі, начеб то, на рівних умовах боротьби, признаючи соціальній революції рівну контрреволюції рацію існування. Ми мусимо зрозуміти ту науку, яку подає людям, що не бояться глянути правді в вічі, вся історія людського роду, а саме: без уваги на те, що соціальна революція завсіди приносить краям руїну і що вона не лише не веде до заснування нових держав, а навпаки, дуже часто по-валює вже існуючі — вона є невідхильний і природний процес, яким нижчі суспільні верстви заступають давні провідні верстви новими, революційними, якщо давні провідники внутрішньо вже здегенерувалися і — переставши бути здібними до позитивних провідних суспільних функцій — стали здібними ще тільки до паразитарного, для їхнього краю й народу непожиточного буття.

Щойно ці універсально-консервативні розуміння обов'язків і відповідальності передових суспільних верств спроможні дати мірила для правильної оцінки процесів на русько-українських землях

в останньому столітті, процесів, що з „національно-польського“ становища видаються „проблемами“ не до розв'язання, бо „національно-польські“ мірила для їхнього розуміння не вистарчають. Колиб Ти, консерватисте польський, це універсально-консервативне, для кожної землі й кожного народу однаково приміниме становище зайняв, то тоді Тобі булоб видно, **що націоналістичного егоцентризму ніяк не можна погодити з життєвими консервативними ідеями.** Тоді Ти бачив би, що консервативний світогляд **мусить** іти в розріз з тим індивідуалістичним, національно-демократичним поглядом, який поміж одиницею і „нацією“ не признає ніякої посередньої інстанції, що сполучує мільйони одиниць в **органічну** цілість і національну єдність, тільки думає, що „нація“ є **механічним** збором одиниць-атомів і тому може разом зі своїми визнавцями кочувати з країни в країну, зберігаючи себе в чужих країнах, наче якісь сектярські громади, під видом „національних меншостей“. Замість того Ти разом з нами, українськими консерватистами, признавав би, що народам є дані під видом **Землі-Батьківщини** природні межі в просторі і що щойно ця посередня інстанція Землі-Батьківщини лучить одиницю з мільйонами інших таких самих одиниць-земляків в одностайну, творчу, суспільну єдність нації. Тоді видно Тобі було би, що одиниця якоїсь національності

входить без уваги на свою суб'єктивну, індивідуальну „національність“ **в органічний зв'язок з народом „чужонаціональної“ країни**, як з тою єдністю вищого, понадіндивідуального порядку. І тоді його загальне життя буде від цієї хвилини співвизначувати дальшу долю отої одиниці, все одно, чи вона цього суб'єктивно хоче, чи, навпаки, проти органічних законів землі того „чужонаціонального“ народу, серед якого вона оселилася, буде бунтуватися. Без уваги на „національні переконання“ „меншостей“ Ти, консерватисте польський, тоді признавав би, що ці „меншості“ творять разом з „більшістю“ об'єктивно — історично і соціологічно — **одно громадянство**, яке є тим здоровішою органічною одиницею, чим досконаліше **всі** суспільні верстви виконують свої функції **для загального добра спільної їм Батьківщини**. І навпаки те громадянство є тим більше нездоровим — на спільне нещастя всіх „більшостей“ і „меншостей“, з яких складається, — чим менше є серед його складових частин свідомості про їх **спільність Батьківщини і їхні спільні територіяльні завдання й інтереси**.

Колиб Ти, польський консерватисте, по збувся індивідуалістично-націоналістичних пересудів, глибоко суперечних самій істоті консерватизму, то з нашого універсально-консервативного територіялізму Тиб тоді побачив, що впродовж останніх сто літ серед громадянства русько - української

землі відбулися **рівнобіжно** два процеси **внутрішнього розкладу**, один серед „польської“ меншости, другий серед української більшости. Не уйшлоб тоді Твоєї уваги, що саме тому, що механічна „Ягайлонська ідея“ про вічну приналежність Руси-України до Польщі перешкаджала передовим верствам українського громадянства польського етнічного походження, виконувати позитивні суспільні функції **для України** й засуджувала їх на нетворчість, пасивність, і навіть паразитарність, — саме тому ця „ідея“ була доказом **розкладу думки й волі цього „польського“ елементу**. Таким робом цей елемент, усунувши сам себе від позитивного впливу на свою українську Батьківщину, **зрадив органічний закон життя і навіть зрадив істотну Ягайлонську ідею, себто ідею органічної окциденталізації України**. Цей гріх проти самого духа життя, поповнений **верхами** громадянства України, помстився не лише розкладом процесів на **низах** цього громадянства, але й **катастрофою і для України в цілості і для самогож таки отого „польського“ елементу**.

По невідхильному, природному, всеруйнуючому закону революції український національний рух, позбавлений культурно, соціально і політично передової верстви, яка або відступила, в пасивних „ягайлонських“ мріях потонувши, на бік, або — що гірше! — поставилася ворожо до **органіч-**

ного національного процесу української землі, цей рух у багатьох відношеннях звихнувся і **мусів** звихнутися. Він, починаючи від самого свого зародження на початку ХІХ-ого століття, глибоко **зорієнталізувався**: спершу простим русофільством як реакцією проти мрій „польських“ верхів громадянства про реставрацію панування Польщі на Україні, потім русифікацією цілої психіки інтелігенції, що станула в опозиції до польської культури як знаряддя політичного підбою України Польщею, і, вкінці, — під впливом упадку української державної спроби з 1918/1919-ого року, поваленої польськими і большевицькими військами й ослабленої „українським націоналізмом“ виразно орієнтального, масово-фанатичного, не конструктивного, тільки деструктивного типу. Таким робом уже майже цілком затерлося на українській землі те, що було **істотною** продукцією Ягайлонської держави на ній: її окциденталізація. Цей рух глибоко перепоївся **соціально-революційною тенденцією**, бо вона була консеквенцією того, що вищі суспільні верстви були „національно-польськими“ ворогами українського руху. І вкінці цей рух — що правда лише на Наддніпрянщині, бо в Галичині були трохи інші умовини, — не будучи здібним витворити з себе своєї власної, аристократичними тенденціями перепоеної провідної верстви на місце „польської“, був, що правда, здібний викликати переворот і революцію і ни-

ми ту „польську“ верству усунути, або й знищити, але не був здібний спинити **внутрішнє занархізування і схаотизування України** під соціально-революційними і „націоналістичними“ гаслами. Це стало в 1919-ому році причиною того, що Наддніпрянщина, не піддержана своєчасно Галичиною, бо ця була занята війною з Польщею, впала жертвою **большевизму**.

Ці нещастя, спричинені „Ягайлонською ідеєю“ „польського“ елементу на Україні, може будуть для Тебе, консерватисте польський, байдужі, хоч в ім'я перемоги консервативних життєвих принципів в Європі байдужими Тобі не повинні би бути. Але напевно не байдуже для Тебе те, що у висліді цієї міжусобиці між синами одної, української Батьківщини **большевизм раз на завжди і безповоротно знищив фізично на землях між Збручем і Дніпром цілий той елемент польського етнічного походження, якого існування було там самотнім матеріальним спадком Ягайлонської держави й давало позірне оправдання польським націоналістичним мріям про „відродження“ Річипосполитої Польської зі східньою границею над Дніпром. Що ніяка інтервенція і ніяка людська сила на землі ніколи вже цього „польського“ елементу між Збручем і Дніпром не відреставрує, — цього Ти, польський консерватисте, так само вповні свідомий, що й ми, українські консерватисти. Навіщо ж тоді**

вживати фразу про „жорстоке обкросення“ Річипосполитої на сході, коли Ти добре знаєш, що Річпосполита не може опанувати на сході ні пяди землі більше ніж має, бо між Збручем і Дніпром не стало вже ні тіни такого „польського“ елементу між населенням, на якому вона могла б там хоч позірно оперти своє панування?

Був час, коли „польський“ елемент на Україні ніяк не міг собі Річипосполитої Польської уявити не лише без Львова, але й без Винниці, Житомира і Київа. Нині не треба собі Річипосполитої без столиць Поділля, Волині й Наддніпрянщини аж уявляти, бо вона без них реально існує — і дуже добре без них обходиться. Польська „уява“, яку й Ти, консерватисте польський, поділяєш, обмежилася отже ще тільки до одного Львова як столиці **Галицької Руси-України**. Але для оправдання, чи, навпаки, заперечення цієї „уяви“ не бомбардуймо ми, консерватисти, себе взаємно статистичними — пофальшованими, чи непофальшованими — „аргументами“. Цього роду „аргументацію“ спокійно можемо залишити демократам і націоналістам, які вважають чинником рішачим у світі арифметичну кількість виборців, — бо ми, консерватисти, є, — або принайменше **повинні** бути — свідомі того, що живі органічні закони, процеси, тенденції й чинники ніякою статистикою означені бути не можуть. Для нас, консерватистів, одиноким доказом правильності чи неправильності „уяви“

може бути тільки оцінка живих сил народів у їхньому діланню в певних переломових історичних моментах. Отже зваживши величину всіх внутрішньо- і зовнішньо-політичних, соціальних і мілітарних чинників у Східній Європі на переломі 1918/1919-ого року, ми, українські консерватисти, є вповні свідомі того, що, колиб серед національно-українського населення між Сяном і Збручем не існували в тому часі дуже сильні — хоч і неусвідомлені — консервативні інстинкти, котрі стояли в прямій суперечності до того інтелектуально дуже радикалістичного напрямку, по яким розвивався український національний рух від трицяти літ передтим, і колиб оте населення прилучилося було до „всесвітньо“-революційного, себто московсько-большевицького бльоку, замість параліжувати його поступи піддержуванням української боротьби проти большевиків над Дніпром, — то ці сполучені українсько-московські, большевицькі сили були би на переломі 1918/1919-ого року досить могутні, щоб не лиш фізично вигубити етнічно-польський елемент теж і між Сяном і Збручем, як вигублений він був між Збручем і Дніпром, але й перемінити тогочасні, ще дуже занархізовані, корінно польські землі за Сяном у „Польську Соціалістичну Совітську Републику“ під фактичною владою Москви. Така большевизація Східньої Галичини була би згубою для українсько-

го народу й його державної будуччини хто знає, чи не на віки. Але тут мова не про те, чи це булоб корисне, чи вбивче для України, тільки про те, що нічого сьогодні аргументувати існуванням етнічно-польського елемента між Сяном і Збручем ніби-то **конечну** приналежність цієї землі до Річипосполитої Польської, бо саме своє фізичне збереження на цих землях цей елемент не завдячує ані своїй власній силі, ані навіть силі корінної, етнографічної Польщі, тільки тій обставині, що, хоч український національний рух на цій землі був протипольським, то рівночасно він був у 1918/1919-ому році **виразно протибольшевицьким**. Щойно вичерпання і знеможення цього руху війною на два фронти: проти Польщі і проти большевицької Росії, і то війною веденою виключно власними силами без нічийої допомоги з зовні, уможливило — і то не самому по собі місцевому „польському“ елементові, бо місцеві національно-українські сили булиб упоралися з ним одним дуже легко, — тільки **корінній, етнографічній Польщі** прилучити ці землі між Сяном і Збручем до Річипосполитої Польської. Якуж вартість можуть мати в виду цього статистичні, чи які інші аргументи про „конечність“ границь Річипосполитої не на Сяні, а на Збручі?

Фізична катастрофа в 1918—1919-ому році етнічно польського елемента, котрий не міг уявити собі Річипосполитої Поль-

ської без Винниці, Житомира і Київа, і лиш на один волос уникнена така сама катастрофа цьогож елементу між Сяном і Збручем, який собі Річипосполитої Польської без Львова уявити не міг, — ці факти (поруч того факту, що нинішня Річпосполита не унаслідила від Ягайлонської держави ніякого матеріяльного: правного і соціяльного спадку, і поруч нещастя, які „Ягайлонська“ романтика принесла життю корінної Польщі в ХІХ-ому столітті,) означають **банкротство механічної „Ягайлонської ідеї“** теж і на відтинку русько-українських земель між Сяном і Дніпром. Дарма, що саме на цих землях зберігся був від Ягайлонської держави і **матеріяльний** спадок — під видом культурно, соціяльно і політично передової верстви польської національності — і **ідеальний** спадок, під видом завдання продовжування органічної окциденталізації цих русько-українських земель. Коли якесь коментування якоїсь історичної ідеї виявляється перебігом самого життя згубним, убивчим, у всякому відношенні катастрофальним, — а таким достоту виявилось і для Польщі і для України, і для українського і для польського етнічного елементу на русько-українських землях те механічне коментування „Ягайлонської ідеї“, яке собі Річипосполитої Польської без Львова, Винниці, Житомира й Київа уявити не могло, — то це повинноб бути для Тебе, консерва-

тисте польський, чейже достаточним доказом, що здоровий, реалістичний, політичний розум категорично цього для добра всіх у цій справі заінтересованих сторін вимагає, щоби не лиш перестати оперувати „уявою“ про „жорстоке обкороєння“ Річипосполитої Польської на сході, але й перевести ґрунтовну ревізію всієї цієї „Ягайлонської“ „уяви“. Коли це не станеться, то колись, у будуччині, нинішня Річпосполита попаде в подібну, або й більшу катастрофу як та, в яку „Ягайлонський“ романтизм „польського“ елементу на українських землях уже вспів у 1918—1919-ому році вгнати Україну, на нещастя **цілого** народу української Батьківщини нашої, себто в тому числі не лише нас, українських консерватистів, але й Вас, консерватисти польські, поскільки Ви походите з українських земель!

Щоб визнатися в нинішній життєвій дійсності України й Польщі, відкиньмо радше безплідний історизм. Історія не є на те, щоби повторюватися в своїх матеріяльних виявах, тільки на те, щоби поширювати горизонти думки досвідами минулого, з яких одним із найважливіших є той, що ніщо не є для народів таке згубне, як їхнє політичне ділання не по лінії їхніх **життєвих** **конечностей**, тільки по лінії їхніх фантазій і не відповідаючих їхнім дійсним потребам і їхнім дійсним внутрішнім творчим силам політичних амбіцій. Відповіди

на те, що всім нам — і Українцям і Полякам — нині треба для добра Батьківщин наших робити, не зможемо вичитати з минувшини, тільки цю відповідь нашим здоровим розумом, нашим розваженням чинників, котрі в даній хвилині ділають, нашим передбаченням того, які наслідки будуть неминуче викликані таким, чи іншим нашим діланням, мусимо **самі** безупинно собі давати. Що Львів, такий, яким його заснував князь Лев, був маленьким городком і що його розбудував у велике місто при помочі німецьких кольоністів щойно Казимир Великий, — це має для нашої теперішности точнісько таке саме значіння, як той факт, що наддунайські і надренські столиці не оснував німецький народ, тільки римські імператори. Що землі між Сяном і Збручем належали колись до Казимирівської й Ягайлонської держави, — з цього ні трохи не виходить, що вони мають **тепер** належати теж і до Річипосполитої Польської. Виходить лише те, що приналежність тих земель до Австрії, а передтим до історичної польської держави, а ще передтим до галицько-волинського Великого Князівства, а в самих початках до Київської Русі і до якихсь нині нам уже незнаних, первісних політичних систем серед словянських племен у передісторичній добі, залишила нам цілу низку ріжноманітного історичного **спадку**. — Але цього, що ми з цим спадком **тепер** маємо робити, — цього не може навчити

нас ні Франц Йосиф І., ні Казимир Великий, ні король Данило, ні мітичний співець Митуса, тільки мусимо придумати і виконати **самі** те, щоби лише ми наш життєвий спадок **збагаченим** передали слідувачим поколінням.

З цього найбільш різноманітного спадку, який залишила українським землям між Сяном і Збручем вся їхня ближча і дальша минувшина, мають одні річи більшу вагу, а другі меншу. Алеж найактуальнішу вагу має для нинішньої нашої теперішности без ніякого сумніву те, що ці землі уконституувалися були на переломі 1918/1919-ого року в свою окремішну **західньо-українську національну Державу** і що джерелом нинішньої приналежності цих земель до Річипосполитої Польської був їх **оружний підбій Річипосполитою**. Не від короля Данила, чи Казимира Великого треба нам отже виходити сьогодні в наших осудах про те, що має на далі між Сяном і Збручем відбуватися, — бо який-же це бувби „політичний реалізм“, колиб ми так робили, не завважаючи річей найближчих і найактуальніших? — тільки від того факту, який наші обидва народи — український і польський — нині найбільше з усього болить і пече, а саме: від цього **факту підбою**.

Ставлючи справу у цій площині, ми, українські консерватисти, не маємо ніякого наміру моралізувати на цю тему на моду тої ліберально-пацифістичної гіпо-

кризії, яка вважає війни і підбої річчу доброю, а принайменше морально індиферентною, коли це робить свій власний народ, а річчу неморальною і злою, коли її допускається якийсь чужий народ, особливо на шкоду власного народу даного ліберально-пацифістичного гіпокрита. Який би це був консерватизм, котрий не бачив би того, що війни і підбої є одним із найважливіших позитивних чинників для світово-історичних процесів? Ми, українські консерватисти, є тільки того погляду, що найрозумнішою політикою для всякої **новозаснованої** держави впродовж якихось сто чи двісті літ є **внутрішньо-організаційна державна творчість з залишенням усякої зовнішньої експанзії для будучих поколінь**, які унаслідять від своїх миролюбних предків уже якусь внутрішню трівку упорядковану державу. Ми є переконані, що всякі зовнішні експанзії, особливо коли вони є надто великі, є для кожної тільки-що заснованої держави, не завдатком сили на будуче, тільки навпаки—**слабости** — і то часами навіть **смертельної слабости**. І тому ми, українські консерватисти, колиб мали свою власну державу нічого не здержувалиб у ній, в ім'я її трівкої будуччини, так дуже, як гістеричні масові бажання передчасних зовнішніх експанзій. Однак ми не дивимося на війни й підбої зі становища якоїсь доктринерської „моральности“, бо ми є свідомі того, що ці явища належать не до морального, тільки

до **елементарного** порядку на світі і тому відбуваються згідно зі законами **судьби й конечности**. Тому не питаємо, чи підбій Батьківщини нашої між Сяном і Збручем Річпосполитою Польською був фактом морально добрим чи злим, тільки питаємо: **чи цей підбій був для Річпосполитої життєвою конечністю?**

У цьому питанні відзеркалюється другий бік нашого позитивного відношення до війни, неначе друга сторінка одного й того самого явища. Адже який це був би консерватизм, коли би ми не бачили глибокої, трагічної **поваги війни**, коли би ми не були свідомі того, що війна — це **Божий суд над народами**, який має своє етичне оправдання лише тоді, коли рішає в невідхильному й невмолимому трагічному конфлікті з сусідніми народами про **питання життя і смерти даного народу** на майбутнє? Якіб це ми були консерватисти, колиб ми були обмеженими, глупими мілітаристами з касарняною душею, котрим видається, що кров—це вода, і що тому **кожна війна має своє моральне оправдання?** Колиб ми не робили різниці між **своєвільними** воєнками, які до конечного, елементарного порядку світу не належать, а в обличчі морального порядку на світі є **злочином**, бо нічого, крім руїни, світові не приносять, — і між **конечними** війнами, в яких зударяються два **життєві принципи**, несені двома різними народами, два принципи, що їх сама істо-

рична судьба поставила проти себе? Бо тоді що лиш для одного з них є на далі місце на світі, тоді від побіди одного чи другого принципу залежить таке чи інше **позитивне оформлення** світу однаково, чи в ширших географічних межах, чи в якихсь вужчих охоплюючих, лиш якусь частину народів.

Щоби відповісти на це повне глибокої поваги, повне свідомости про відповідальність народів питання, чи здобуття західньо-української землі між Сяном і Збручем Річпосполитою було для Польщі й її народу життєвою **конечністю**, позбудься, консерватисте польський, упередження, яке панує сьогодні серед польського громадянства: що ніби то та західньо-українська демократія, котра — подібно, як польська в корінній, етнографічній Польщі — формувала на переломі 1918|1919-ого року свою національну державу між Сяном і Збручем, була менше вартною, менше від польської здібною механізм модерної демократично-парляментарної „держави“ опанувати. Що правда, між західньо-українськими демократами не було таких людей з міжнародніми зв'язками, як панове Роман Дмовський чи Ігнаци Падеревський, але люди, в яких руці лежала доля Західньої України, не стояли ні освітою, ні державним розумом нижче за тих мужів, що творили Річпосполиту Польську, як наприклад панів Вінцентого Вітоса, Ігнацого Дашинського і Станіслава Грабського. Що

більше! Дозволь собі, консерватисте польський, сказати, що на підставі порівняння відносин на корінно-польських землях на переломі 1918|1919-ого року з відносинами на Західній Україні можна прийти до висновку, що ота західньо-українська демократія була внутрішньо здоровшою від польської. На Західній Україні не було на переломі 1918|1919-ого року тої взаємної гризні між партіями, яка була в корінній Польщі, тільки був міжпартійний мир, не було ні такої сильної соціально-революційної тенденції, ні такої демагогії, що в тогочасній Польщі. На Західній Україні в народі панував дух солідарности, а його селянська маса мала без порівняння більше від польської змислу для національно-державної справи, даючи себе мобілізувати до своєї національної армії у 80 відсотках, коли всі мобілізаційні накази в Західній Галичині були безуспішні. Західньо-українська інтелігенція виявила далеко більшу організаційну здібність, ніж польська в корінній Польщі, імпровізуючи і державну адміністрацію, і судівництво, і армію — з нічого. Законодавство західньо-українського парламенту було на загальніше передумане, помірковане, внутрішню національну і соціальну ворожнечу примирююче, ніж у тогочасній Польщі. І коли сьогодні Твої східньо-галицькі земляки, консерватисте польський, насміхаються над „українською анархією“, — то краще вони мовчалиб, бо щойно колиб вони ближче при-

глянулися тому, що діялося в листопаді і грудні 1918 в Західній Галичині і в Королівстві польським, вони малиб образ, до яких розмірів може дійти анархія. А всеж Річпосполита зуміла цю анархію опанувати. Тож і Західня Україна без ніякого сумніву змогла булаб упоратися зі своїми внутрішніми недостачами принайменше рівно добре, якщо не швидше і краще, ніж Річпосполита Польська.

Тому позбудьмося, консерватисте польський, егоцентричного способу думання, яке одні вимоги ставить до власного народу, а інші до чужого, і скажім собі ясно, отверто і виразно: Річпосполита Польська і Західня Україна не були на переломі 1918/1919-ого року ні кращими ні гіршими, ні вищими ні нижчими одна від другої, тільки були цілком рівнорядними і рівновартними появами на світі.

А те, що було їм спільне — це було їхнє **анорганічне, механічне походження**, з усіма тими внутрішніми злами і перспективами внутрішнього розкладу, які з **гори** судилися були **всім** у 1918/1919-ому році на руїнах світової війни повставшим в Європі національним державам.

Ми, українські консерватисти, ставимо вищі вимоги до держави, ніж були в 1918-1919-ому році поставлені до новоповстаючих національних держав в Європі, і ніж Ти, консерватисте польський, сам ставиш, — і в цій різниці в самих підставових по-

глядах про державу заключається може **найістотніша різниця між Твоїм і нашим світоглядом.** Ми цілком не ідентифікуємо себе з тою републикансько-демократичною національною державою, яка повставала на західньо-українських землях на переломі 1918/1919-ого року, й ставимо цілком інші внутрішнь і зовнішнь-політичні вимоги до тої Української Держави, до якої змагаємо.

На нашу думку, здорова, **органічна держава** повстає лише там, де серед населення відбулися передтим глибокі внутрішні **державно-творчі процеси.** Де з бігом часу, важкими внутрішніми, позитивно-творчими національно - культурними, соціально - економічними і територіяльно-політичними зусиллями вибилася на чоло даного народу якась **культурно, соціально і політично точно означена, конкретна провідна верства, однородна у своєму способі думання й ділання;** де в цієї верстви є сильніша понад усі інші потреби й інстинкти — як ось нпр. понад інстинкт фізичного самозбереження або безпосереднього, опортуністично-егоїстичного матеріяльного інтересу — **потреба упорядкувати свій край своїм власним законом;** де в тої верстви існує відповідаючий її природі **виразний образ-ідея, як цей порядкуючий закон, себто свій власний державний устрій, повинен виглядати;** де ця верства дала в цій своїй державній ідеї **оформлений**

вислів неоформленим і неусвідомленим ірраціональним, стихійним хотінням свого народу самопроявити себе серед інших народів світа; де потім своїм реалістичним політичним розумом і своєю впертою, незломною волею чину виключила від впливу на свій народ всі анархічні, себто отому даному державному інтересові рідної Батьківщини ворожі елементи і в цей спосіб свій народ під свій провід **внутрішньо підбила**, не потребуючи для своєї влади, як для доконаного факту, ніякої авторизації нпр. при допомозі демократичних виборів „суверенного народу“; і вкінці, де ця верства на чолі об'єднаного її творчими енергіями народу в певний рішавчий історичний мент **видала чужим окупантам свого краю прямий бій і цю зовнішню війну реальною зброєю і реальними битвами виграла.**

Від справжньої, органічної держави вимагаємо осьтак ми, українські консерватисти, існування в ній певної конкретно означеної, постійної пануючої верстви, яка несе на собі відповідальність за державну справу, забезпечує тяглість державної політики і гарантує стійкість внутрішнього устрою держави на якийсь розмірно довший історичний період. Однаково, чи цією пануючою верствою буде лиш якась одна суспільна кляса, чи будуть нею відповідальні, провідні, вірністю для Монарха як виразника державної єдності в одну пануючу

верству зіпоєні верхи **кількох**, чи й **усіх** суспільних клас. Лише при умові такого органічного повстання якоїсь держави ми бачимо можливість того, щоби даний державний народ здавав собі справу зі своїх **дійсних** життєвих конечностей і відповідно до цього щоби міг вести взагалі якусь розумну державну політику, а не керуватися необчислимими вибухами почувань і настроїв, чи то чисто інтелектуалістичними, від розуміння дійсних потреб держави і народу відірваними політичними фантазіями, які нічого крім зла і руїни своїй власній державі і народові в остаточному висліді принести **не можуть**. Аджеж тільки якійсь конкретній державнотворчій верстві, яка серед важких зусиль свою державу будує і свій народ оформлює, може бути присуща повна почуття відповідальности свідомість, яким безмірно важким ділом є володіння державою так, щоби життя народу розвивалося, а не занепадало. Тільки така верства може мати стільки самоопанування, щоби безупину керуватися виключно **конечностями** і поскромлювати в ім'я здорового розвитку держави в будуччині амбіції, апетити і фантазії народу, котрі раз-у-раз штовхають державу на не потрібні для її життя, переростаючі її дійсні сили зовнішньо-політичні авантюри.

Отже коли би зясовані вище **органічні** державнотворчі процеси в нутрі польського народу відбулися були впродовж цілого ряду **десятиліть** перед світовою

війною і колиб потім цей народ під проводом якоїсь передової верстви — нпр. тої шляхоцької верстви, яка пів століття панувала в автономічній Галичині під Австрією, — приняв був у світовій війні **активну** участь, поставивши не демонстраційні „легіони“ по обох боках, тільки поставивши по боці **одного** з воюючих таборів відповідну до численности польського народу і тому **реально про вислід цієї війни співрішаючи** одно — або й двоміліонову армію і колиб цей польський народ втратив з неї — як деякі інші армії світової війни — 40 відсотків убитими й раненими в ім'я державної незалежности Польщі, то тоді нинішня Річпосполита Польська булаб **реально і органічно заснована**. І це мало би для польсько-українських взаємин необчислимі позитивні наслідки. Позитивні не в тому розумінні, що Україні сталоб легше на світі від того, що заістнувалаб органічно збудована, отже міцна і трівка польська держава, — бо це, чи Україна розміститься на світі краще, чи гірше, було, є і завше буде залежне від величини її власних внутрішніх державно-творчих сил у порівнянню зі силами Польщі і Московщини. Тільки позитивні наслідки в тому розумінні, що польсько-українські взаємини уклалисяб принайменше не — як це в 1919. році сталося і ще й тепер діється — по лінії своєвілля і фантазій з боку польського народу, які Україні — як буде далі зясо-

вано — взагалі ніяк не дають жити, а будучину Річипосполитої ставлять під знак запиту, тільки по лінії змислу серед польського народу для його дійсних державних konieczностей, змислу, який, керуючи польською політикою в Східній Європі, не шкодив би Україні більше, ніж цього для безпечного існування й процвітанню польської держави дійсно потрібно.

Навчений своїми важкими державно-творчими зусиллями, польський народ правдоподібно самоздисциплінував би себе в політичному відношенні і тоді він був би здібний об'єктивно оцінювати ту дійсність, котра в Східній Європі утворилася була на переломі 1918/1919-ого року. Він бачив би був тоді, що в наслідок цього, що в десятиліттях перед 1918-им роком не відбулися серед українського народу майже ніякі внутрішні державнотворчі процеси, цей народ був переворотами з 1917—1918-ого року заскочений. Тому він не був здібний заснувати таку органічну українську державу, якої ми, українські консерватисти, згідно з універсальним консервативним світоглядом бажаємо, себто державу з дуже тривким внутрішнім устроєм, у відношенню до якої Польща і Московщина були би приневолені раз на завжди позбутися всяких ілюзій про можливість повторення її підбою і з гори віднести до неї, як до цілком рівнорядного члена

східноєвропейської системи держав. Навпаки, у глибокому противенстві до наших консервативних вимог, якою має бути своя держава, — така — републикансько-демократично-націоналістична Україна, якою вона, на жаль, була у 1918/1919-ому році в дійсності, була евентуально здібна тільки до заснування якогось механічного національно-державного новотвору, залежного не від своїх власних внутрішніх сил, тільки від інтернаціональної демократії, побідниці у світовій війні, а саме від того, чи захотіла вона цей український новотвір не лише толерувати, але й — на рівні з усіма іншими новоповсталими републикансько-демократичними національними державами в Європі — його в обороні перед большевицькою, а пізніше також і перед реакційною Московщиною активно піддержувати.

Пригадуючися над тим, які українські землі евентуально могли би стати базою такої української національної держави з ласки інтернаціональної демократії, польський народ бачив би був, далі, що наддніпрянська Україна з 1917—1920-ого років була цілком нездібна до того, щоби навіть таку національну державність сформувати. Бо, як доказали організаційні невдачі наддніпрянських революційних урядів — Центральної Ради, а пізніше Директорії, — наддніпрянсько-українська демократія не доросла була до дер-

жавних завдань у ніякому відношенні, а, як доказав упадок Гетьманської Держави, не було ще на Наддніпрянщині таких консервативних елементів, на яких можна було би побудувати якусь контрреволюційну наддніпрянсько-українську державу. І він бачив би, що, в наслідок цієї нездібности Наддніпрянщини до власної державности, **одинок** можливість, **щоби** на переломі 1918/1919-ого року взагалі якась українська національна держава в Східній Європі повстала, заключалася в тому, **щоб її базою, з якої вона поширилася б на наддніпрянські землі, стала Галицька Земля між Сяном і Збручем.** Адже одна тільки галицько-українська демократія мала в тому часі для сформування української національної держави того типу, який в тому часі в Європі повставав, досить хисту і розпоряджала таким досить здисциплінованим резервуаром населення, який вистарчав би на те, щоб опанувати внутрішню анархію на правобережній Наддніпрянщині і успішною війною опертися проти большевицької навали приблизно на лінії Дніпра. Тоді ясно було б органічно повставшій пануючій верстві польської держави, що в такому загальному положенні **фактичне рішення про те, чи в Східній Європі повстане яка українська національна держава на основі „права народів на самовизначення“, чи ні, стало залежним не від доброї чи злої волі Росії, — тільки від до-**

брої чи злої волі Польщі. І від одної лише Польщі залежало, чи вона залишить Східню Галичину в спокійному посіданні Українців і в цей спосіб уможливить їм побідний опір проти большевиків на лінії Дніпра, — чи, навпаки, Східня Галичина буде польськими збройними силами Україні оспорена, або й відібрана і, в наслідок цього, український народ, позбавлений спокійної бази своєї оборони, упаде жертвою побідного большевизму.

Колиб Польщею керував у 1918—1919-ому році холодний державний розум, то не трудно булоб їй завважити такі речі: По перше: що саме існування української національної держави в Східній Галичині виключало майже цілковито всяку безпосередню стичність Річипосполитої з московським большевизмом. Що саме цей факт уможливив Річипосполитій в початках її розвитку успішно упоратися з тою внутрішньою анархією, котра грозила Річипосполитій неможністю уконститууватися. Що отже існування української національної держави в Східній Галичині дало польській державі незвичайно сприятливі зовнішні умови для її внутрішнього самоупорядкування і скріплення. Вкінці те, що колиб український народ не мав такої бази оборони проти большевизму, якою була Східня Галичина в українських руках, і колиб він у наслідок

цього був або підбитий большевизмом вже на переломі 1918/1919-ого року або спонуканий прилучитися до большевизму в тому часі напівдобровільно — то з огляду на ще неопановану внутрішню анархію в корінній Польщі, новозаснована Річпосполита впалаб на переломі 1918/1919-ого року правдоподібно жертвою цього об'єднаного московсько-українського большевизму точнісько так, як занархізована Наддніпрянщина. І по друге: що тому, що державнотворча здібність України в її цілості була в тому часі така дуже слаба, що максимальною територією, яку Українці могли булиб зі своєї східногалицької бази опанувати, була в найкращому разі лиш область по Дніпро, то з огляду на постійну ворожнечу цієї національної держави до Росії, яка без сумніву зберегла булаб посідання цілої лівобережної Наддніпрянщини, — ця українська републикансько-демократично-націоналістична держава мусіла би з konieczности шукати союзу з Річюпосполитою Польською, однаково чи Українці Поляків любили, чи ненавиділи. Що ось тому ця життєва konieczність такої України давалаб Річипосполитій Польській необчислимі політичні й економічні користи на будуче.

Ідучи за такими холодними міркуваннями й обчисленнями, Річпосполита за

підбій Східньої Галичини напевно ніколи й не браласяб, навіть тоді, колиб польське національне почування Українців дуже ненавиділо і того жаліло, що Річпосполита, маючи кордони на Сяні, є „жорстоко обкросна“. Бо польській державі булоб очевидно, що краще мати Україну в ролі союзника, який забезпечує спокійний внутрішній розвиток Річпосполитої перед усякими несподіванками від сходу і дає Польщі всякі інші нпр. економічні користи, — ніж межувати на сході безпосередньо з таким непевним партнером як Росія і в додатку мати внутрі Річюпосполитої Польської запеклу й непримириму польсько-українську боротьбу, яка не обмежує свого згубного ділання на одні лише землі між Сяном і Збручем, тільки розстроює Річпосполиту в її цілості, ослаблюючи цілий її державний устрій і надзвичайно збільшуючи шанси всіх її зовнішніх ворогів проти неї. Польські „оборонці Львова“ в такому разі взагалі не піднімалиб у листопаді 1918 ніякого повстання проти української національної державности в Східній Галичині і не викликувалиб таким робом злощасної війни між Річпосполитою Польською і Західньою Україною. А це тим більше, що галицько-українська демократія цілком не відносилася в тому часі вороже до польської меншости, тільки — керуючися своїм протиросійським завзяттям — готова була помиритися з нею

за ціну всяких можливих привілеїв для неї — що більше! — притягнути її до розбудови західньо-українського державного апарату.

Мусимо отверто Тобі, польський консерватисте, признатися, що якесь повторення тієї невідхильної **минувшини**, яке ми Тобі тільки-що зясували представленням положення на Україні в 1918/1919-му році, не є і не **може** бути сьогодні ціллю українського консерватизму на **будучину**. Змагання всякого народу мусять завсіди виходити з даної **теперішности** і мусять завсіди бути спрямовані на більше чи менше повне здійснення певних **ідеальних** станів. Ідеальним-же станом, до якого **мусить** прямувати консерватизм у власній державі, це — повна свобода рухів у закордонній політиці, це можливість свободного, для даної держави як найвигіднішого, вибору між **кількома** союзами **на рівних умовах** з контрагентами. І як Тобі, польський консерватисте, напевно сьогодні не усміхається прикування Річипосполитої Польської до **одинокого** союзу, який нині для неї на підставі того положення, що повстало в Європі в 1918/1919-ому році, є взагалі можливий, а саме до союзу з **Францією**, так і ми, українські консерватисти, почувалиб тягарем брак міжнародно-політичної свободи рухів тієї української національної держави, що повсталаб у 1918/1919-ому році зі Східньої Галичини, її **конечність** спряму-

вати свою міжнародню політику виключно в **одному** напрямку: на союз з Польщею, себто з **побідною** в світовій війні **інтернаціональною демократією**, якої ділання є **просто згубне** для консервативних життєвих вартостей узагалі. Ми тільки зясували Тобі справжній **інтерес** польської держави відносно **українських земель** на переломі 1918—1919-ого року і те **об'єктивне положення**, в яке Україна сама себе загнала в тому часі в наслідок цього, що в десятиліттях перед 1918-им роком не відбулася була в її нутрі майже ніяка **органічна державна творчість** і через те український народ, **приневолений загальними світовими умовинами** 1918—1919-ого року разом з іншими передтим **бездержавними народами** до того, **щоби бажати негайного створення своєї національної держави без належної внутрішньої органічної підготовки**, був для своїх державних: **внутрішньо- і зовнішньо-політичних та воєнних завдань** далеко за кволий. Так теж і на завше на **будуче з Україною** буде, що вона або взагалі не зможе дійти до своєї державности, або **осягне під назвою „української національної держави“** позицію якогось **протекторату зовнішніх держав над якоюсь частиною українських земель**, як довго серед українського народу не наступлять **впродовж цілих десятиліть** важких національно - культурних, соціально-економічних і територіально-по-

літичних зусиль дуже глибокі, цілий рівень цього народу підвищуючі органічні державотворчі процеси під проводом певної означеної, гомогенної в думках і в діланню передової верстви.

Одна тільки користь булаб для України, колиб взаємини між нею й Польщею уложилися були в 1918-1919-ому році на підставах союзу між двома незалежними національними державами, а саме: **не наступилоб аж таке майже безнадійне схаотизування всіх відносин на землях між Сяном і Збручем, яке прийшло в почоті підбою цих земель Річчюпосполитою Польською в наслідок цієї лютої польсько-української національної боротьби, що з того часу на них розвинулася.**

Що події між Сяном і Збручем прийняли від 1918-1919-ого року напямок на це схаотизування, — це було наслідком того, що не лиш українська, але й **польська „національно-державна“ думка з 1918-1919-ого року не вийшла з органічних державотворчих процесів, тільки була національним висловом світової перемоги інтернаціонального індивідуалістично-атомістичного світогляду, що опановував ліберальну демократію Америки й Європи.**

Індивідуалістично-атомістичний світогляд, якого тріюмфальний похід в Європі розпочався в 1789-ому, а закінчився повною перемогою на руїнах решток історич-

ного порядку в 1918/1919-ому році, розвинувся взагалі з **духа негачії** проти обмежуючого індивідуальну свободу горожан розуміння держави як **організму**, зложеного з певних більше чи менше постійних суспільних **кляс** для виконання певних означених **суспільних функцій**. В ім'я „свободи одиниці“, як найвищого принципу, він проклямував, що держави є і повинні бути лиш **механізмами для забезпечення індивідуальної свободи і „просперітету“ одиниць-горожан**. Відсіль виходило заперечення потреби певної конкретної пануючої і порядкуючої верстви в державі і погляд, що для функціонування держави вистарчає, щоб існував лиш „суверенний народ“ як арифметична сума населення і щоби він своїми виборчими і парламентарними „більшостями“ отой державний механізм без упину урухомлював і регулював.

Що здемократизовані держави Європи ХІХ-ого в. функціонували в значній мірі завдяки тому, що фактична влада в них все ще спочивала не в руках „більшости“ „суверенного народу“, тільки в руках певних історично повставших, традиційним способом думання й ділання більше чи менше перепосених **провідних кругів**, зложених так з решток пануючих колись верств феодалного і монархічно-абсолютистичного світу, як теж із ставших уже напівконсервативними **верхів** революційного передтим міщанства, і що існування такого до дея-

кої міри **органічного** пануючого чинника зберігало стійкість внутрішнього устрою цих держав перед вибухом анархії і заступленням демократії такою чи іншою деспотією, — цього побідна ліберальна демократія з 1918/1919-ого року не лише не бачила, але й зробила все, що могла, щоби перенесенням індивідуалістично-атомістичного світогляду з внутрішньо — на міжнародньо-політичні справи дати масам „суверенних народів“ остаточну перемогу над їхніми державно-здатними елементами і над органічно-державними принципами взагалі. Достаточну підставу для того, щоби могла заістнувати якась нова держава, цей світогляд добачив у тому, щоби арифметична „більшість“ якогось передтим бездержавного народу собі своєї національної держави по демократичному „забажала“, себто була готова за цим **голосувати**, колиб у цій справі був на її землях заряджений **плебісцит**. Не існування якоїсь конкретної провідної верстви, здатної до того, щоби область якогось народу опанувати своїм законом, отже не статистично необчислима **державнотворча здібність** цього народу — тільки „воля народу“, отже більше чи менше інтелектуальне, „пропагандою“, себто масовою сугестією викликане, статистично обчислиме „бажання“ **аморфної маси** взяти якусь територію в своє „державне посідання“ стало ось так підставою й мірилом для державних і міжнародніх справ. Виходило з цього, що якусь нову державу

можна заснувати так, як якусь акційну спілку, надаючи капіталові акціонерів статуту на моду інших, уже існуючих акційних спілок, — при чому в тій акційній спілці, яка називається „державою“, ролю капіталу грає якась своєвільно викроєна територія і її „суверенний народ“, а ролю акційного статуту „державна конституція“ на якийсь інтернаціональний: бельгійський, французький, чи американський зразок.

Згідно з цим механістичним світоглядом були національні демократії народів, перед 1918-им роком бездержавних, того погляду — а цей консервативному розумінню політичних справ прямо протилежний погляд теж і Ти, консерватисте польський, на жаль, поділяєш, — що, щоб досягнути свою національну державу, вистарчає, по перше, щоб якийсь народ „заманіфестував“, чи „демонстрував“ свою плєбісцитово-демократичну „волю до держави“ чи то якимись заворушеннями, чи поставленням якихсь своїх „богатерських легіонів“ в європейських війнах. І по друге, щоб ці чи інші вже існуючі великодержави „заінтересувалися“ цією справою і щоби під їхнім натиском **міжнародні мирові конференції**, покликуючися на оті заворушення чи легіони, „національну державу“ в ім'я „спокою в Європі“ отому „держави“ собі „бажаючому“ народів дали. Склалося теж так у 1918—1919-ому році, що одна з великодержав — Франція — знайшла свій мілітарно-політичний інтерес у такому національно-

демократичному „самовизначенню“ деяких народів. На жаль це „самовизначення“ прийшло для **всіх** народів, котрі в 1918-1919-ому році свої національні держави дістали або поширили, **занадто пепедчасно**, бо воно не було попереджене витворенням **конкретних пануючих верств** серед них, котрі були би здатні керувати політикою цих нових держав по лінії **конечностей**. Ставши предметом аморфного „суверенного народу“ ця політика пішла в наслідок цього скрізь по лінії невідповідаючих життєвим **конечностям** народів і переростаючих їхні дійсні сили **демагогічних фантазій**, які завдячують свій вплив тій умовині, що мають масово — **сугестивні властивості**, що подобаються виборчим масам „суверенного народу“, дарма, що вони є, з перспективи дальшої будуччини, просто згубні для існування цих нових держав.

В перемозі інтернаціонального індивідуалістично-атомістичного світогляду серед народів, що кинув їхнє внутрішнє життя у вир демагогії, масової сугестії і масових інстинктів і звихнув їхнє національне почування в напрямку на так званий „націоналізм“, на масове „одушевлення“ безмірними фантазіями на тему „великості“ й „експанзій“, — і в „заінтересуванні“ Франції в такому стані в Європі, коріняться отже ті механічно-державні новотвори, які поповставали в 1918/1919-ому році і тепер є тільки **чинниками хаосу на цьому**

континенті. Бо вони — позбавлені у своєму
нутрі якоїсь конкретної державно-провід-
ної верстви і через те позбавлені всякої
внутрішньої стабільности — не є тепер
в силі дати собі раду з внутрішньо-держав-
ними завданнями і тому їхній устрій хита-
ється між розложением великою кількістю
партій і клік парламентаризмом і мексикан-
ськими мілітарними „революціями“ на тему
„диктатури“. В наслідок цього не лиш їхнє
політичне, але і культурне й економічне
життя та їхня публична і навіть приватна
мораль серед населення занепадають, а у-
вага „урядів“ відвертається від **внутріш-
ніх**, інтензивних, завдань на **зовнішні**,
екстензивні серед загальної гіпертрофії
„закордонної політики“ під гаслами „екс-
панзії“ й „імперіялізму“. І врешті стає ясно,
що з цих, „держав“ має користь не справ-
жній народ, себто позитивні, духово і
матеріально творчі класи, — тільки зде-
класована, живуча з партійної „полі-
тики“ інтелігенція, більше чи менше
скорумпована бюрократія і надмірно
впливові мілітарні кліки, — властиві
репрезентанти отаких „суверенних на-
цій“, — як це наприклад діється сьогодні в
застрашаючий спосіб у Югославії. Такі
устрої можуть, з природи річи, втримува-
тися тільки принципом „**грубої сили**“,
якої завданням є, так у внутрішньо — як і
в зовнішньо-політичному відношенню, меха-
нічно розторощувати державно-поліційними
апаратами і згіпертрофованими зброєннями

й арміями всі **органічні сили серед народів**, що стоять на перешкоді такому змеханізуванню відносин в Європі, і в наслідок цього ці **живі сили** **теж приймають деструктивний, руйнуючий напрям**, **приневолені ділати в катакомбах під фундаментами отих деспотичних „держав“**. Система механічних національних держав в Європі **перемінюється осьтак в резервуар нечуваних досі в історії світу експльозивних, хаотичних енергій національних, соціальних, мілітарних**, — резервуар, який кожної хвилини може вибухнути нечуваними досі війнами і революціями в борні всіх проти всіх і під своїми румовищами погребати все, чим Європа досі була.

Розуміння цього положення вимагаємо і мусимо вимагати в першу чергу від консервативно настроєних кругів, бо саме історичні, консервативні життєві вартості аристократизму, морального порядку на світі і органічного росту й розвитку народів є в найпершу чергу засуджені цими процесами механізації і хаосу на неминучу загладу, якщо консервативні табори серед народів не найдуть у собі сьогодні стільки творчих енергій, щоб оті процеси спинити і при допомозі глибоких політичних і соціальних реформ у їхніх державах дати вільний перебіг органічним силам серед народів. Вимагає це від тих консервативних кругів

величезного напруження думки й волі, вимагає безпощадної ревізії всього цього в їхньому світогляді, що підпало під вплив масово-сугестивних гасел. Вимагає це і від Тебе, консерватисте польський, **виразно зясованого негативного відношення до тих метод, якими в 1918/1919-ому році була у зовнішній і внутрішній політиці уконституована Річпосполита Польська такою, якою вона нині стоїть.** Бо лиш тоді зможе польський консерватизм мати отворені очі на ті реформи внутрі Річпосполитої, які сьогодні є для її здорової будуччини, ба й навіть для її існування **конечні**, все одно, чи розярена націоналістичною демагогією зиборча маса польського народу **конечність** цих реформ признає, чи навпаки, під впливом масової сугестії проти них виступить.

Отже треба собі виразно здати справу з того, що повстання нинішньої Річпосполитої Польської не поясняється ні „відродженням“ Ягайлонської держави в „жорстоко обкроєному“ виді, ні навіть державотворчою здібністю самогож таки польського народу. В підставах нинішньої Річпосполитої лежить тільки: **Вільсонівське „самовизначення народів“ і інтерес Франції у „сильній Польщі“ проти Німеччини.** Цей інтерес Франції уможливив панові Романові Дмовському на Паризькій Мировій Конференції цілком не рахуватися з тим, який тягар мають **дійсні** сили польського народу серед системи сил інших на-

родів у східній і середній Європі і які границі польський народ може органічно опанувати без надмірного обтяження Польщі протисилами інших народів, котрих натиску внутрі і з зовні Річпосполита на якусь довшу мету видержати не зможе. І цей французький інтерес дав панові Романові Дмовському змогу, уповаючи на хвилову перевагу **французької** зброї на руїнах світової війни і керуючися чисто абстрактним, інтелектуалістичним означенням „польського інтересу“ на підставі географічних атласів і статистичних річників, вирізувати з карти Європи різні найбільш фантастичні „східні“ і „західні“ кордони в тій певності, що всі ці інтелектуальні фантазії про „великість“ і „експанзії“ будуть піддержані французькою державою з цілою її мілітарною потугою. Ця глибоко нездорова генеза нинішньої Річипосполитої, про яку рішало не розваження живих сил і живих тенденцій **по лінії створення нової рівноваги між народами східньої і середньої Європи і переплетення їхніх взаїмних інтересів** — як ось нпр. зясоване вже переплетення українських республікансько-демократичних інтересів на переломі 1918/1919-ого року з польськими проти Росії, — тільки рішали **дипломатичні коншахти по лінії цілком абстрактних „програм“ егоцентричного польського „народового інтересу“** — ця нездорова генеза й є власне первопричиною всього зла в нинішній Річипосполитій, зла, яке

майже від першого дня її існування зробило пекучим питання про „направу Річипосполитої“. Є це питання, якого польський народ так довго не **зможе** розв'язати, як довго не зробить основного обрахунку сумління і не вирве зі своєї політичної думки цілий, без решти, спосіб думання пана Романа Дмовського, щоб замістити цей механічний спосіб мислення іншим, світоглядом пана Романа Дмовського прямо протилежним, **органічно-державним**.

Не дивує нас, українських консерватистів, що пан Роман Дмовський керувався в тих своїх дипломатичних заходах у Парижі, які лягли в основи нинішніх кордонів Річипосполитої, повним фантастики доктринерством. Аджеж, коли хтось вважає достаточними підставами для власної державности „бажання суверенного народу“, то річ ясна, що „державі“ треба мати апетити і претенсії на все, чим „суверенний народ“ захоче „одушевитися“ на своїх народових вічах. Якщож він мріє у своїх думках про те, що він ніби-то стане одним з наймогутніших народів на світі, якщо виріже з карти Європи таку Річпосполиту, котра не лиш захопила б усі території, входячі колись у склад держави Болеслава Хороброго і Зигмунта Августа, але й посіданням морських берегів перемінила б споконвічно континентальний народ у мореплавну націю на моду англійської, — то треба дійсно подивляти пана Романа Дмовського, що він взагалі модерував „бажан-

ня суверенного народу“ спекулятивним роздумуванням над атлясами і статистиками і так приходив більш-менше до висновку, що нездорово булоб для Річипосполитої, колиб вона „запанувала“ на областях, на яких живе менше етнічно-польського елементу ніж 5 відсотків. Колиб не ця подивугідна поміркованість, то згідно з „бажаннями суверенного народу“ пан Роман Дмовський вимагав би в Парижі правдоподібно не лиш цілого Шлеску й „опертя кордонів“ на ріці Одрі на заході, не лиш Данцігу, Східньої Прусії й Литви на півночі і не лиш Білорусі й України майже по Дніпро на сході, — але й „опертя границь“ на ріці Лабі з тої речі, що Мишно було раз заняте Болеславом Хоробрим — і на ріці Дону з тої причини, що на Лівобережній Україні були колись маєтки князя Єремії Вишневецького.

Але дивує нас, що Ти, польський консерватисте, є так мало поінформований про той хід думок пана Романа Дмовського, який ляг у підстави прилучення земель між Сяном і Збручем до нинішньої Річипосполитої, що твердиш, що ніби-то створення якоїсь української національної держави „лежить в інтересі Річипосполитої“.

Зясували ми вже, що дійсний розвиток подій вимагав з **конечністю** того, щоб українська республікансько-демократична національна Держава, яка уконституувалася була на переломі 1918/1919-ого

року в Східній Галичині з тенденцією свого поширення на наддніпрянські землі між Збручем і Дніпром, шукала **союзу з Річчюпосполитою Польською** і то цілком незалежно від того, чи Українці любили, чи не любили Поляків. Зясували ми теж, що коли би Річпосполита керувалася холодним державним розумом, то вела би свою політику в східній Європі в 1918/19-ому році не по лінії нищення тієї української національної Держави, тільки навпаки — її **піддержування**, бо це була б політика не по лінії доктрин і фантазій, тільки по лінії **розуміння дійсного укладу сил і тенденцій у Східній Європі і використання даної дійсности для польського державного інтересу**.

Але доктринерський, геометрично-догматичний спосіб думання пана Романа Дмовського, який дедукував польський „народовий інтерес“ з певних **абстрактних аксіом** на тему „нації“, був інтуїтивному вичуванню дійсности, її живих тенденцій і тих органічних можливостей, які давало польському народові само **життя**, абсолютно чужий. У відношенні до України він отже не виходив від **конечностей**, тільки від **аксіоми**. А цією геометричною аксіомою було, **що Українці при всіх умовах завше мусять бути ворогами Польщі**, які тільки на те й чигають, щоб за всяку ціну збавити Річпосполиту життя. З цієїж аксіоми виходило по лінії геометрично-альгебраїчної логіки, **що в**

інтересі Річипосполитої не лежить підтримування української республікансько-демократичної національної Держави проти Росії, тільки саме навпаки союз Річипосполитої з Росією для повалення отої національної Держави і для поділу бездержавної України між Польщу і Росію. А що навіть панові Романові Дмовському яким було, що ота українська національна Держава могла була в 1918/1919-ому році повстати виключно зі східньогалицької бази, то виходив відсіль постулат підбою землі між Сяном і Збручем Річюпосполитою не лише тому, що ця земля ніби-то „споконвічно польська“, але в найпершу чергу тому, щоби взагалі ударемнити повстання якоїнебудь української національної держави в східній Європі і крім цього створити поділом України підстави для постійної польсько-російської приязни, побудованої на спільному інтересі в поборюванні українського національного руху і в ударемнюванні того, щоби цей рух колинебудь виріс настільки, щоби змогти українські землі чи то від Польщі, чи від Росії відділити і на них сформувати незалежну державу.

Ці міркування пана Романа Дмовського, піддержані мілітарною силою не лиш „оборонців Львова“, але й — що важніше — цілого польського „суверенного

народу* і — що найважливіше — мілітарною потугою **Франції** під видом франко-польської Галлерівської армії, мали той реальний наслідок, що позбавлена всякої зовнішньої піддержки, і змагаючися виключно власними силами, **Західня Україна** з природи річи не могла встоятися у війні на два фронти проти двох найбільших мілітарних потуг східньої Європи — проти Польщі, яка стала такою потугою під прикриттям **України**, — і проти большевицької **Московщини**. В цей спосіб підбій Східньої Галичини Річюпосполитою дійсно повалив цілу українську національно-державну спробу з 1918/1919-ого року і викликав існуюче нині дійсне положення, себто поділ бездержавної **України** між Річпосполиту і Росію по лінії нинішніх східніх меж Річипосполитої.

Дві річи повинніб Тобі, польський консерватисте, дати в цій події дуже багато до думання. По перше: **неорганічність і механічність** цього підбою, яка повиннаб Тебе до решти переконати, що твердження про те, що землі між Сяном і Збручем настільки споєні з корінною, етнографічною Польщею, що творять з нею одну органічну цілість, є чистою інтелектуальною ілюзією. Ти мав би слухність лиш у такому випадку, колиб прилучення цих земель до Річипосполитої було виключно чином місцевих, між Сяном і Збручем уроджених, „о-

боронців Львова", бо це булоб доказом тої абсолютної переваги польської національної потенції над українською на цих землях, яка булаб **необхідною передумовою** органічної приналежності цих земель до корінної, надвислянської Польщі. Однак дозволь собі сказати, що українська національна потенція між Сяном і Збручем була на переломі 1918/1919-ого року не лише без порівняння сильнішою від місцевої польської, так, що колиб вона мала до діла з **одними лиш „оборонцями Львова"**, то з легкістю розтощилаб їх у пух і прах. Але й ота українська потенція була навіть сильніша від рівної їй що-до арифметичної чисельності польської потенції Західньої Галичини, так, що колиб у 1918/1919-ому році українська Східня Галичина мала до діла **виключно з „оборонцями Львова" і Західньою Галичиною**, то й з цим — як це можна сконстатувати на підставі військово-організаційних і оперативних фактів — дала би собі раду. Отож Сян напевно був би тою розграничною лінією, яка повсталаб у вислідах цієї війни. Колиб Ти, польський консерватисте, як слід зважив усі ці факти, які дають мірила про взаємовідношення між **дійсними, органічними, польсько-українськими силами**, то не уйшло би Твоєї уваги, що **про приналежність Галицької Землі до нинішньої Річипосполитої** рішила третя і цілком **постороння сила**, а саме: Франція. Ко-

либ „в інтересі“ Франції лежало таке саме підтримування української національної держави як підтримування польської або чехословацької, — то добре свідомий глибокої залежності Річипосполитої від Франції, цей самий пан Роман Дмовський, який видумав ідею про поділ України між Польщу і Росію, напевно мирив би „оборонців Львова“ з Українцями замість їх своєю націоналістичною демагогією проти України розярувати. А що Франція робила своє відношення до України залежним від того, яке відношення буде подобатися польському „суверенному народові“, а цьому зновуж подобалося знищення України згідно з аксіомами пана Романа Дмовського, — то щойно викликана акцією пана Романа Дмовського ворожість Франції до України, зокремаж до галицької Західньої України, розторощила в 1919-ому році українську републикансько-демократичну національну державу на користь Польщі і Росії. Колиб польський народ був сьогодні здібний не до суб'єктивного, егоцентричного, тільки до об'єктивного думання, то він напевно не чванивсяб своєю ніби-то „вищістю“ з тої речі, що зміг підбити українські землі, бо йому булоб ясно, що, колиб ролі з Українцями були поміняні, то він сам був би сьогодні точнісько в такому самому положенні, що нинішні Українці, впавши жертвою фантазій і аксіом якогось українського Романа Дмовського.

Другим висновком, до якого Ти, польський консерватисте, дійшов би на підставі подій у Східній Галичині в 1918/1919-му році, було би багато глибше розуміння взаємовідношення між Україною з одного боку і Польщею й Росією з другого, ніж Ти тепер, на жаль, маєш, лякаючи нас, Українців, Росією і бажаючи, щоб цей ляк довів нас тепер до „угоди“ з Річюпосполитою Польською по лінії тих політичних концепцій, які Ти, на жаль, у відношенню до України репрезентуєш. Не дивуємось ми деяким теоретикам українського націоналізму, що центральною вісью їхнього світогляду є панічний страх перед Московщиною, який з легкістю кинув би їх в обійми Річипосполитої, колиб польський „суверенний народ“ не відштовхував їх від себе так систематично, як він це від 1918-ого року робить. Адже тим теоретикам „нації“ точнісько так само бракує розуміння для органічних процесів у теперішності і в минувшині, що й геометрично-догматичному способові думання пана Романа Дмовського. Але вельми дивує нас, що й Тебе, польський консерватисте, Твоя глибока історична ерудиція ще не привела до відкриття таємниці московської територіяльно-експанзивної здібності. Аджеж не трудно на підставі всієї історії Московщини й Росії побачити, що — абстрагуючи від нечисленних народців на азійсько-європейських пограниччах, бо ці народці дійсно можна простою „фізич-

ною силою“ роздавити, — Росія є в силі поширюватися тільки на області з нездоровими, розложеними внутрішніми відносинами. Так було в XVII-ому столітті з глибоко розложеною українською козацькою державою, в XVIII-ому столітті з глибоко нездоровою історичною польською державою, в XIX-ому столітті з цілковито скорумпованою Туреччиною і в 1919/1920-ому році зі занархізованою Наддніпряниною. Але Росія не є в силі поширюватися скрізь там, де зустрічає внутрішньо здорові державні організми, як це наглядно виявилось в 1919-ому році в тому, що проти большевицької Московщини змогли побідно встоятися всі ці західні області колишньої царської Росії, на яких національним державам удалося осідлати внутрішній соціально-революційний фермент, — включно з тими областями між Збручем і Дніпром, на які напевно змогла булаб поширитися Західня Україна, колиб не була розторощена Польщею після того, як у наслідок п'ятимісячного прикривання Річипосполитої Україною Польща змогла зорганізуватися в першорядну мілітарну потугу в Східній Європі. Як з цього Ти, консерватисте польський, бачиш, Московщина сама по собі не є для України небезпечна, але при одній передумові: при тій передумові, що громадянству України вдалосяб перемогти ті внутрішні анархічні тенденції, які серед нього раз-у-

раз у рішаючих історичних ментах ділають, і протиставити себе Московщині як внутрішньо сконсолідований організм.

Можливість-же такої внутрішньої консолідації України була, є і буде так довго виключена, як довго не є переможені амбіції польського „суверенного народу“ поширювати своє кольоніяльне володіння на українські землі. Це може наступити в двох випадках. Або в цей спосіб, що польський народ — чого досі ще ніколи не бувало — з власної доброї волі вирікся б цих амбіцій у розумному передбачуванні цього, що заняття українських земель веде в остаточному результаті до занархізування самоїж таки корінної Польщі і в цей спосіб робить з часом її саму так само доспілою до російського підбою як передтим Україну. Така розвязка наступила булаб тоді, колиб етнічно польський елемент на українських землях став був у XIX-ому столітті на ґрунті незалежного ні від Польщі ні від Московщини українського територіяльного патріотизму. Або зновуж згадана вище внутрішня консолідація України моглаб наступити в цей спосіб, що в своїх природних і органічних змаганнях проти польських кольоніяльних амбіцій на Україні український народ — чого досі теж ще не бувало — розвинув би такі значні і в додатку **трівкі** державнотворчі енергії, які силоміць відівчилиб поль-

ський „суверенний народ“ його експанзивних амбіцій у відношенню до українських земель. Дві були досі спроби такої розв'язки, але обидві — на нещастя не лиш України, але й в остаточних вислідах теж і Польщі — були невдатні по часті з вини самогож таки українського народу, а по часті несприятливих зовнішніх умовин: Хмельниччина в XVII-ому столітті і західньо-українська національно-державна спроба в Східній Галичині в 1918-1919-ому році.

Що справа відпорности України перед Московщиною рішається не на побоевищах українсько-московської боротьби, тільки на побоевищах українсько-польських змагань — це є основний закон цілої історії України вже від поверх сімсот літ. Цілеж історичне нещастя України — і в остаточних вислідах теж і Польщі — полягає ось на чому: З одного боку польський народ ніколи не знає міри, до якої його боротьба проти України є для обох сторін чинником позитивним, ушляхотнюючим, а від якої вона стає чинником обидві сторони внутрішньо розкладаючим, так що в певний мент цієї боротьби корисніше булоб для будуччини самоїж таки Польщі, колиб вона замирилася з Україною як рівний з рівним і зреклася свого кольоніяльного панування на Україні на річ власних органічних сил

України, котрі підчас отої боротьби з Польщею повстали. З другогож боку український народ тратить у певному менті цієї польським народом надмірно загостреної боротьби свої відпорні сили і внутрішньо розкладається, в наслідок чого Україна стає дорпілою до політичного і національно-культурного підбою через Московщину. А цей внутрішній розклад України проявляється рівночасним вибухом трьох для неї однаково згубних і в остаточному результаті на користь одної лиш Московщини ділаючих тенденцій, якими є: переміна розумних, упорядкованих і здисциплінованих змагань у безрозумну анархічно-„націоналістичну“ гайдамаччину і заміна думки про незалежність України від Польщі і Московщини з одного боку польонофільською орієнтацією на „опертя України на Польщу“, а з другого москвофільською орієнтацією на „знищення Польщі при помочі Московщини“. Серед цього хаосу понять і змагань — Україна паде жертвою Московщини.

Згідно з цим законом ціла українська історія уявляє з себе хвилювання росту й упадку між скріплюючими позицію України супроти Московщини успіхами в боротьбі проти польської експанзії на схід і капітуляцією перед Московщиною, викликуваною тим, що Україна ніяк не мо-

же одержати від Польщі приємлимого для себе миру, бо серед польського народу в його відношенні до України раз-у-раз перемагає історично-постійний тип „Романа Дмовського“. — Так ріст потуги Галицько-Волинської Держави в боротьбі проти Польщі в XIII-ому столітті викликає поширення цієї держави на схід в антагонізмі до суздальсько-московських земель, спрямовує орієнтацію наддніпрянських удільних князівств на захід, розділює первопочинну Київсько-Новгородсько-Володимирську Русь на кілька блоків, на систему держав, на Південну й Північну Русь. І навпаки упадок цієї Галицько-Волинської землі в XIV-ому столітті в наслідок польської експанзії на схід і зв'язані з цим поступи польонізації на цих українських землях дають у результаті відворотну тенденцію наддніпрянських земель, скріплюють у духовому відношенні зв'язок між православним благочестям московським і русько-українським, стирають диференціацію первопочинної Руси, викликають у XIV—XV-ому столітті начеб то першу хвилю русифікації України. Ця перша русифікація ще не є така виразна як пізніші, бо це взагалі щойно часи формування виразних національностей в Європі — і зрештою Московщина ще дуже слаба: вона щойно вростає в силу на своїх корінних землях, занята своїми завданнями на півночі і сході. — Великим позитивно-творчим релігій-

ним і культурним зусиллям відроджується з цього упадку Русь-Україна в XVI-ому столітті в змаганнях **проти Польщі**, і в результаті цих успішних змагань повстає в половині XVII-ого століття козацька держава Богдана Хмельницького не як авангард Московщини, тільки як **самостійна національно-державна сила**, перепосна в постаті своєї провідної козацько-шляхетської верстви глибоким почуттям **антагонізму до Московщини**. Невдача останнього походу цього Великого Гетьмана проти Польщі в 1657-ому році, походу, що мав розв'язати Україні руки до рішучої розправи з Московщиною, з якою передтим заключено лиш чисто тактичний і хвиловий союз, смерть Хмельницького і спричинена **відновою польської експанзії на схід** Руїна на Україні, в якій серед „націоналістичної“ демагогії між черню та серед міжусобиці польонофільської і москвофільської орієнтації вперше реалізується **ідея поділу України між Польщу і Московщину** і реставрується польське панування на українських землях у межах 1667-ого року, — отвирають Московщині шлях на Україну й розпочинають **процес її другої русифікації**. Невдача змагань гетьмана Мазепи на переломі XVII-ого і XVIII-ого століття знову проти Польщі з метою зєднання Правобережної України з Лівобережною для зміцнення бази українського опору проти Московщини — веде в своїм почоті роз-

гром під Полтавою в 1709-ому році й дає
отому процесові русифікації України не-
переможний розмах. Вкінці повна польоні-
зація решток української шляхти, міщан-
ства й духовенства в Галичині, на Волині,
на Поділлію в часі між кінцем XVII-ого і
кінцем XVIII-ого століття до решти відби-
рає змисл існування теж і протимосков-
ській українській національній потенції
на Лівобережній Україні — і на цих ру-
мовищах возстає „**общерусскість**“ Ук-
раїни, яка отвирає Росії шляхи до — **поді-
лів Польщі**. — І зновуж: національна
свідомість наддніпрянського українства
відроджується в XIX-ому столітті з істо-
ричних традицій українських змагань не
проти Московщини, тільки — **проти
Польщі**, але це дає в результаті **зрив
наддніпрянської України в 1917-1920-
ому роках проти Росії**. І навпаки: дру-
га реалізація ідеї про поділ України
між Польщу і Московщину і розторо-
щення західньо-українських змагань проти
Польщі в 1919-ому році **третьою експан-
зією Польщі на схід** нищить україн-
ську відпорність над Дніпром і отвирає
дорогу для **третього з черги і найгріз-
нішого з усіх процесу русифікації У-
країни** — цим разом під видом больше-
визму як **чергового вислову націо-
налізму Московщини**. — Навіть у ма-
лих розмірах Галичини з XIX-ого і XX-ого
століття ділає цей самий історичний закон
України: роздавлення Австрією того ре-

презентанта польської експанзії на схід, яким був польський революційний рух, сприяє в 1840-их роках не тільки відродженню свідомості серед місцевої, руської, передтим спольонізованої інтелігенції про її національну окремішність від **польського** народу, але й викликає серед неї свідомість про окремішність її народу теж і від **московського**. І навпаки: зміна політики Австрії в напрямку на задоволення польських вимог що-до **панування на українських землях** спричинює в 1860-их роках **побідний розріст москвофільства** серед русько-українського народу Галичини. — Зате успіхи оборони цього народу **проти польонізації** в 1880-1900-их роках ведуть до розторощення цього москвофільства яскраво **протиросійським** українським націоналізмом і уможливлюють у 1919-ому році успіхи наддніпрянського українства в його обороні **проти большевизму**. І навпаки: підбій Західньої України Польщею в 1919-ому році в ім'я **польської експанзії на схід** — викликає теж і на цій галицькій землі нове **москвофільство**, себто **московсько-большевицькі тенденції**, яких на ній передтим цілком не було...

Не лякай нас отже, польський консерватисте, Росією! Росія — це наче кат над Україною. Але нічого боятися ката, як довго людини передтим по праву кадука як готового деліквента під шибеницю не поведуть. Деліквентови ж, на якого кат

уже руку поклав, нічого ні страх, ні пручання не допоможуть. Тож не над тим думати тепер нам, Українцям, як з російським катом битись, тільки над тим, що нам робити, **щоби взагалі деліквентом не стати**. Вихідною ж точкою цих розважань може бути тільки докладне розуміння цього, як уложилися українсько-польські взаємини на землях між Сяном і Збручем, починаючи від 1919-ого року, які думки лежать у підставах цих взаємин і яких наслідків від їхнього ділання слід очікувати на будуче для обох народів: польського і українського.

Треба панові Романові Дмовському, якого світогляд опанував цілий польський народ без різниці партій настільки, що рішив про прилучення західньо-українських земель до Річипосполитої, признати, що не цілком чужою була для нього думка, що якась держава може бути заснована трішки тоді, коли її розміри відповідають здібності даного народу не лиш „бажати“ таких чи інших границь, але й область цієї держави дійсно **опановувати**, себто її своєю **позитивною** творчістю для добра її країв і населення перепоквати. Алеж який вигляд приняла в системі доктрин цього дипломата здорова сама по собі й дійсних державних мужів гідна засада, що не можна „мірити сили по намірам“? Фантазія й темперамент пана Романа Дмовського, на жаль, не вдоволилися будівництвом такої польської держави, яка відповідала б дій-

сним силам польського народу в його да-
ній теперішності 1919-ого року з тим,
щоб польський народ занявся поки-що
направою всіх тих шкід, які в корінній,
етнографічній Польщі були викликані кеп-
ським правлінням заборчих держав і де-
зорганізуючим впливом світової війни, а
евентуальне поширення цієї держави за-
лишив будучим поколінням. Замість того
пан Роман Дмовський поклав у підстави
своїх обрахунків сподівання, що творчі
сили будучих поколінь польського
народу напевно будуть більшими від
тих, які він мав у 1919-ому році. Він
взявся отже цілком свідомо за збудування
„держави на виріст“, про яку він дуже
виразно здавав собі справу, що без уваги
на „бажання суверенного народу“ вона в
дійсності є для польського народу з 1919
року за велика, але про яку він припус-
кав, що ця держава буде відповідати
дійсній спроможності такого поль-
ського народу, яким він колись у бу-
дущині ще буде. Як у всьому іншому,
так і в цьому виходив цей дипломат від
аксіом. Перша з цих аксіом була така:
„Щоби польський народ зміг захисти-
ти свою самостійність колись у будуч-
чині перед натиском двох найчислен-
ніших в Європі народів: німецького і
московського, він мусить старатися
стати численнішим народом, ніж він є.“
Що рішачою в історії про долю народів
річю не є скількість, тільки якість, і що

занедбуючи виконання внутрішніх, інтензивних завдань на користь зовнішніх, екстензивних, польський народ зробить усе, що в його силі, щоби свою **якість погіршити** і свою погоню за арифметичною кількістю колись своїм розгромом спокутувати, — це переходило межі цього механістичного світогляду. А щоб уникнути чорних думок на випадок сумніву, чи польський народ таки напевно доросте в будучині до потрібної для його існування численности, пан Роман Дмовський допоміг собі слідуною другою аксіоматичною тезою: „Український народ, якого землі Річпосполита саме здобуває згідно з ідеєю про поділ України між Польщу і Росію, є настільки невідпорною етнографічною масою, що постулять збільшення численности польського народу напевно здійсниться при помочі польонізації українського етнічного елементу, прилученого до Річпосполитої.“

Цим тезам пана Романа Дмовського про будування „держави на виріст“ і про напевну польонізацію Українців треба отже тепер приглянутися, бо ці тези лягли в підстави польсько-українського відношення від 1919-ого року аж по сьогодні. Абстрагуймо від того, чи підбій Галицької Землі був органічним чи ні, себто від того, чи цей підбій скріплює внутрішню, інтензивну творчість Річпосполитої, чи ослаблює. Абстрагуймо теж від того, чи — на той

випадок, що викликаний у 1919-ому році польською експанзією на схід процес нової русифікації Наддніпрянщини покінчиться її злиттям з Московщиною в одностайну потугу, — польський народ дійсно зможе на якусь дальшу мету успішно устоятися перед цією потугою, чи ні. Обмежимося тільки на тези пана Романа Дмовського і скажимо, що якщо вони правильні, то ідея про прилучення Галицької Землі до Річипосполитої відповідає польському державному інтересові. Якщо ж, навпаки, ці тези виявилися б самим **життям** неправильними, — то маймо сміливість сказати, що прилучення землі між Сяном і Збручем до Річипосполитої було з польського державного становища **фатальною помилкою**, що отже це ділання ідеї про „польську національну державу на виріст“ треба зліквідувати, — і то чим швидше, тим краще для самої ж таки Річипосполитої, бо хибні ідеї тим важче мстяться на їхніх виконавцях, чим довше вони ділають.

Отже, польський консерватисте, сьогодні, після майже п'ятнадцятилітніх досвідів, не робимо собі у справі аксіом пана Романа Дмовського вже ніяких ілюзій і скажемо собі сміливо, ясно й отверто: **політика польонізації Українців у Річипосполитій збанкрутувала в цілості, і то безвиглядно і безнадійно**. Такий чільний сторонник пана Романа Дмовського, як пан Станіслав Грабський, ворожив, що українське населення Річипосполитої

спольонізується після десяти років. Сам майстер ідеї про „державу на виріст“ рахувався з речинцем 15 літ. Але десять літ уже минуло, а п'ятнацять ось-ось мине, — але сподіваних результатів нема. Даремно ці речинці продовжувати. Хоч би десять і двадцятькратно їх побільшено, — то шкода цей експеримент продовжувати, бо вже дотеперішній виявив наглядно, що хоч **понаднаціональні** ідеї можуть якийсь підбитий народ денаціоналізувати — як ось в історичній Польщі Українці польонізувалися тогочасним діланням окцидентального **римо-католицизму**, несеного польським народом, — то ніяк не є в силі зденаціоналізувати якогось підбитого народу прямий **націоналізм** пануючого народу. На підставі всіх досвідів ХІХ-ого століття можна було згори це передбачувати, колиб егоцентризм польського способу думання, типу пана Романа Дмовського, не був такий сліпий і глухий для дійсності і не вважав польського народу самотнім виїмком на світі, який не підлягає законам, що панують над усіма іншими народами.

Сміливо й отверто дивімся, польський консерватисте, правді в очі: ні перейменування Галицької України в „Малопольщу“, ні офіційна анатема на назву „український“, якою населення цієї країни само означає свою національність, ні польонізація й утравкізація місцевого шкільництва, ні нівечення української легальної політичної, культурної і соціально-еконо-

мічної зорганізованости, ні павперизування цього населення й „осадництво“, ні недопущання української інтелігенції до публичних функцій на її рідній землі, ні ніякі інші заходи цього типу, — ніщо не є в силі зліквідувати „українського питання“ в Річипосполитій так, як цього сподівався пан Роман Дмовський, себто польонізацією українського етнічного елементу. Цей елемент жив, живе і буде жити на цих землях, на яких він споконвік осілий, в більше чи менше постійному чисельному відношенню до місцевого елементу польської національності і до населення корінної Польщі, бо ця українська народність черпала, черпає і буде черпати свої стихійні, ірраціональні відпорні сили з самого духа своєї рідної землі. Наскільки ж вища від безплідного інтелектуалізування пана Романа Дмовського є та відвічна мудрість землі, з якою приходить на цю українську землю той хлоп-мазур, котрого „осадництвом“ пан Роман Дмовський має намір спольонізувати ірраціональну, духом рідної землі викликувану, національну відпорність українського населення! „*Głupi są nasi panowie, co to gadają, że tutaj Polska. Tu jest ruska ziemia i dlatego tu musi być Ruś i ruski naród, bo kto się na tej ziemi urodził, ten jest Rusin, a nie Polak*“, так при зустрічі з духом української землі говорить з цього хлопа-мазура ірраціональний дух польської землі, і тому його ді-

ти так легко стають говорячими і почуваючими по українськи „латинниками“. Колиб українські націоналістичні інтелектуалісти не вчилися свого політичного розуму від пана Романа Дмовського, і колиб вони — замість робити з українського народу націоналістичну секту, виключуючи цих „латинників“, як ніби-то „Поляків“, від соціально-економічної, культурної й політичної організації цього народу, — навпаки, організували свій народ по соціальним класам і станам, включаючи туди „латинників-Поляків“ **в ім'я спільного територіального інтересу**, то ніякі штучні зусилля збереження цієї „польської меншости“ не булиб у силі спинити побідного походу цього ірраціонального, для пана Романа Дмовського абсолютно незрозумілого, духа української землі і не допустити до цього **природного й органічного зукраїнщення найціннішого, бо трівко осілого і з землею українською зв'язаного, польського етнічного елементу**. Навіть сьогодні, прямо проти волі націоналістичної української інтелігенції, такий стихійний, репресіями і „народовими“ шопками пана Романа Дмовського нездержний процес українщення відбувається — як тобі, польський консерватисте, добре відомо — серед деякої частини мазурського „осадництва“, і то саме серед **його соціально найціннішого, нездекласованого, консервативного елементу**. Але про вартість того факту, що кіль-

ка, чи кільканацять тисяч відірваних від рідної землі і здеклясованих людей українського етнічного походження дає себе що-річно засобами пана Романа Дмовського спольщити, — про вартість цих мінімальних „поступів“ польонізації, які не стоять у ніякому відношенню до затрачених на цю ціль польських енергій, не маймо, польський консерватисте, ніяких „на родових“ ілюзій: кожний справжній польський патріот повинен би в обличчі цього факту радше руки заломлювати, ніж радіти, бо польонізується по найбільшій часті не **найкращий** елемент споміж українського населення, тільки **найгірший** — найбільш у духовому і матеріальному відношенню спролетаризований, пасивний, безхарактерний і трусливий.

Механічно-насильні польонізаційні міри є в силі викликати тільки два наслідки: вони відбирають Річипосполитій **етичні функції держави** і вони, замість зліквідувати „українське питання“, тільки **змінюють його вигляд і зміст**.

Європейське розуміння держави у відрізненню від орієнтального, по якому держава має бути „бичем Божим“, було, є і завше буде, як довго ще не цілком вигас той дух, що давав історії Європи внутрішній сенс, — що держава є інституцією **етичного порядку**, що державу зобов'язує її закон і вірність супроти її населення, що держава має супроти свого населення **обовязки дбайливого**

опікуна і справедливого судді. Як довго цей дух існує, так довго існує й Європа, — так довго функцією європейської держави було, є і буде не виснажування населення, тільки, навпаки, скріплювання його життя, збільшування його культури й добробуту, підвищування його рівня, — і так довго про всі ділання держави рішав, рішає і буде рішати **примат внутрішньої політики над зовнішньою**, себто виконання зовнішньої експанзії лиш постільки, поскільки вона **необхідна** для досконалішого виконання позитивно-творчих **внутрішніх** завдань і функцій держави. Що від кольоніальної Птичности європейських народів з орієнтальними і від внутрішньої переміни **осілих народів у кочовничі „маси“** цей дух Європи тепер гасне, що отже Європа вже віддавна зійшла на похилу площу **монголізації європейського духа** і що в наслідок цього політичний спосіб думання в Європі викривився під монгольсько-кочовничою девізою „експанзії для експанзії“ в напрямку на „примат зовнішньої політики над внутрішньою“, — це є „розвиток“, якого консеквенцій кочовничі і напів-кочовничі „маси“ нинішніх „суверенних народів“, розуміється, не є в силі бачити. Але не від „мас“, польський консерватисте, тільки від нас самих, консерватистів як репрезентантів **осілого життя**, мусимо вимагати, щоб ми собі про згубність цілого цього „розвитку“ дуже докладно здавали справу, якщо хочемо

уникнути власної заглади, — все одно, чи націоналістичні і мілітаристичні „маси“ наших „суверенних народів“ є здібні чого небудь учитися з таких катастроф, як світова війна і чи вони собі взагалі це усвідомляють, що, якщо ця монголізація європейської психіки поступатиме, то цей процес ще скінчиться таким взаїмним розшматуванням усіх європейських „суверенних народів“, супроти якого недавня світова війна буде видаватися дитячою забавкою.

Тож дивися, польський консерватисте, для добра самоїж таки Річипосполитої сумній правді нужно в очі: система польонізації на українських землях Річипосполитої каже політиці держави стреміти на цих областях в ім'я поборювання населення української національності до таких цілей, **які є прямо суперечні дійсному державному інтересові, себто цілям держави в європейському розумінню цього слова.**

Замість економічного скріплювання цього населення — ціллю стає його павперизація; замість задоволення — огірчення й розпука. Замість росту культурности — ріст неучтва. Замість пошани для закону — беззаконня; замість публичної моралі — „ціль освячує засоби“; замість виховування почуття власної гідности й права — викликування принижености й пригноблення. Замість внутрішнього миру — фермент; замість внутрішньої зорганізованости — анархія й хаос. Замість загального росту

— загальний упадок; замість добродійства
— прокляття; замість життя — омертвіння.

Навіщо ціла ця нісенітниця, гідна погірдливого пера Джонатана Свіфта? Аджеж не для перемінення Українців у Поляків, бо воно від ніяких нищительських чарів не наступить. А колиб навіть ця чорна магія після сто — чи двохсотлітнього ділання була успішна, то чогож вартий був би будучий польський народ, збільшений шести чи восьми міліонами рабських, гельотських душ, трусливих, підступних, продажних, зрадливих? Бо хібаж це не очевидне, що **тільки** такі душі може випродувати політикасистематичного ломання характерности серед якогось населення, політика приневолювання його до зради ідеям його власного духа?

Але може та польонізаційна магія потрібна для росту внутрішнього життя в **корінній Польщі**? Теж і що-до цього не робім собі, польський консерватисте, ніяких ілюзій: значна частина нових „королевят“, себто того кочовничого чи напівкочовничого польського елемента, що напливає зпоза Сяну на ці системою польонізації руйновані землі, вчиться там ідентифікування „народового“ інтересу — з інтересом власної індивідуальної кишені, набирає нехтування закону й законности, вчиться непогамованої бутности, своєвілля, брутальности, відучується від мирної, пильної, впертої праці і приучується до бажання швидкої наживи, до руйнуючої екс-

пільоатації, до легкого хліба, викорінює в собі безсторонність, обовязковість, справедливе відношення до публичних справ, а набирає протекціонізму і капризних звичок у громадському діланню. Повторюється так це саме прокляття, яким було посідання русько-українських земель для загальної моралі польського народу в історичній польській державі, бо цей розклад публичної і навіть приватної моралі під гаслом „ціль освячує засоби“, який зроджується з польонізаційної системи, потім мандрує наче чума від сходу назад до наведення корінної Польщі й викликає й серед нього неподільне панування „придати“ й „вархольства“. Відчуваєш теж, сольський консерватисте, але, на жаль, не росить ясно, що історична експанзія на кхід, на русько-українські землі, була істотичним нещастям польського народу. Ти аажеш: ця експанзія й невміння панувати сс українських землях важко помститься на польському народі територіяльними втратами корінно польської землі на заході, нпр. утратою одвічно польської шлезької дільниці. Тількиж не йди, польський консерватисте, слідами механістичного способу думання пана Романа Дмоховського і не міряй щастя й нещастя народів **територіяльними** зисками і втратами! Впродовж тисячелітньої історії кожен нарід якісь території втратив, а інші зискав; у цьому немає ні „щастя“, ні „нещастя“. Нещастям була отже не втрата Шлезьку, тільки те,

що від експанзії на схід наступило духово-політичне зіпсуття польського народу, яке з часом відібрало йому здібність до внутрішнього оновлення і внутрішніх реформ і вкінці й до самостійного державного життя взагалі. Втрата Шлеську була отже тільки одним з симптомів цього поступаючого внутрішнього розслаблення, якого висловом було необмежене розпаношення шляхетсько-демократичного „вархольства“, котре вбило живі сили всіх інших верств польського народу й унеможливило всяку „направу Річипосполитої“. Це була наче історична помста Руси-України за ту деправацію, до якої doprowadила її неперебираюча в методах система її кольоніяльної експльоатації Польщею.

І хібаж Тобі, польський консерватисте, ще не видно, що цей самий згубний процес уже розпочався й серед **нинішнього** польського народу ще раз? Хіба Тобі не дає нічого до думання те, що якраз та партія — „народова демократія“ пана Романа Дмовського, — яка взяла собі за монополь проповідування „народового інтересу“ під видом нищення українського населення **всіми** способами, є найбільше перфідною й заїлою зпоміж усіх партій польського народу? Що вона затроює своїм морально zdeправованим фанатизмом усе, до чого торкнеться: взаємовідношення між польськими партіями, тон преси і взагалі публичного життя, характер підроста-

ючої молоді і взагалі цілого народу? Хіба Ти цього не бачиш, як рапідно польський народ губить у наслідок цього вартості осілого світогляду в своїй душі й перемінюється в розхвильовану демагогією масу з кочовою психікою, бо серед нього гине змісл для здержуючих моральних засад? Хіба не відчуваєш цього, якою загубою є цей процес для всіх тих консервативних, себто осілих життєвих вартостей, яких ділання Ти хотівби відродити серед свого народу? Аджеж демагогічне „вархольство“ є одною й тою самою річю все одно, якими гаслами воно в даний мент не оперувало, і „маса“, розхвильована нині „народовою“ демагогією, дуже легко може **завтра** змінити свій „настрій“ і захвилювати від соціально-революційних гасел.

Отже й народ корінної Польщі на ділі не має з польонізаційної системи на українських землях ніякої користи, лиш навпаки — глибокі шкоди. Де шукати отже не абстрактного, одними лиш писаннями пана Романа Дмовського репрезентованого, тільки **конкретного, реально-го** „народового інтересу“? Може конкретні пожитки з цієї системи збирає польський етнічний елемент, що мешкає між Сяном і Збручем?

Щоб відповісти на це питання, станьмо вище статистичного забобону, який поміщує цей елемент в **одній** рубриці на підставі спільної для нього матірної мови.

На ділі цей елемент поділяється органічно на два різні табори з двома зовсім різними системами життєвих завдань, тенденцій та інтересів. Одним з них є **табор трівко на українській землі осілих людей польської національності**. Значна частина цього матеріально продуктивного елемента — це кість від кости, кров від крові українського народу, це спольщені потомки староукраїнських боярських і шляхотських родів. Інші знову — це потомки осілих на цій землі вже від століть польських родин. Ще інші — це ті люди польської матірньої мови, які, що правда, недавно на цій землі оселилися, але полюбили її як свою рідну Батьківщину. Не своїм походженням, не своїм довгим побутом на цій землі — ні! — своєю любовю до землі української нашої всі вони собі своє право горожанства на цій землі окупили на рівні з тим населенням української мови, яке цю землю своїм потом і кровю споконвічно поїть. В очах українських консерватистів цей елемент — це не чужинці-яких „треба гнати за Сян“, тільки земля, ки наші, з якими в нас є тим більше спільної мови, чим більше в них любови до Батьківщини нашої, чим більша в них добра воля творити для краю нашого добро, а не зло. Лиш якийсь згубний забобон може цей елемент ставити проти українського народу: його власним об'єктивним життєвим інтересом не є і не мо-

же бути кольоніальний занепад нашої Батьківщини, — бо від нього й він сам терпить, — тільки є і мусить бути її культурний і матеріальний добробут, бо від цього й він сам востає в силу до тим інтенсивнішої власної творчості. Однаково, чи цей осілий елемент є сьогодні свідомий цього свого об'єктивного життєвого інтересу, цієї своєї органічної лучності з долею рідного йому краю українського, чи ні, — однаково, чи в тій своїй свідомості цей елемент любить український народ, чи навпаки, злосчастним забобою засліплений, ненавидить його всупереч зміслові свого власного життя, — однаково та система польонізації, яка цей край у всякому відношенні варваризує, звертається об'єктивно також проти життєвого інтересу цього на українській землі трірко осілого елементу польської національності.

Ал едругий табір — це або напливовий, або від своєї рідної землі української ідеально і матеріально вже відірваний, більше чи менше здеклясований, масовий, кочовничий елемент польської національності. Серед кожного народу є сьогодні два різні типи, дві різні раси людей з двома різними відношеннями до світа, двома різними засадничими світоглядами, двома різними системами моралі: тип звязаний, осілий, і тип розперезаний, кочівний. Тип осілий — це органічно, реально, конкрет-

но думаючий тип повільної будуючої праці, і найбільш авторитетним репрезентантом цієї психічної раси людей є **зв'язаний законами лицарської етики консерватист**. Це є тип, який репрезентує собою **духові вартості Європи**. Але кочовничий тип — це анорганічно, геометрично-догматично й абстрактно думаючий тип з великими експльозивними емоціями й імпульсами, і найяркішими представниками цієї психічної раси є **неоформлені ніякими стримуючими моральними законами модерні „націоналісти“ з одного боку і комуністи з другого**. Це є тип, який уявляє з себе **процес внутрішньої монголізації і хаотизації європейського духа**. Соціальною передумовою розросту цих кочовничих впливів у нинішній підупадаючій Європі є розпад тих органічних, класових зв'язків, які ставили одиницю в таке чи інше з одного боку провідне, з другого служебне відношення в межах цілості соціально-політичної гієрархії, це здекласованість і „визволення“ одиниці до її „суверенності“. **Не Європа дає історичні аналогії ділання цього здекласованого, кочовничого елемента, тільки степова Азія.**

Отже цей другий, напливовий, кочовничий табір серед етнічно польського населення на українській землі належить до цієї „визволеної“ психічної раси людей. **Не — як це діється з людьми осілої раси — любов закріплює їх на цій землі, тіль-**

ки ненависть веде їх проти неї. Бюрократична або здеклясована, себто від служби творчим суспільним клясам „увільнена“ інтелігенція — це є головний репрезентант цілого цього табору. По своїй природі це є служебний елемент, який може позитивно ділати лиш тоді, коли він є тільки виконавцем дійсної влади матеріяльно і духово творчих верств. Отже всупереч усім органічним законам суспільного життя модерні часи, які принесли загальне „визволення одиниці“ від усіх служебних функцій, не тільки „увільнили“ цей служебний елемент, але й дали цілком вільну дорогу тим його вродженим експльозивним емоціям і імпульсам, які давніше були в ньому загнuzдані загальним звязаним порядком річей, і в наслідок цього цей по самій своїй природі безмежно експанзивний служебний елемент перепоївся амбіціями „стати на чоло народу“, себто своїм спритом і енергією поставити в служебне відношення до себе саме ті осілі, матеріяльно і духово творчі верстви, яких природним покликанням є у всіх здорових, нерозложених, духом осілості опанованих часах держати в своїх руках владу. „Політика“ стала осьтак головною ареною життєвої діяльності цього новітнього кошовничого, здеклясованого, „визволеного“ елементу, — але не політика як поле позитивної, будуючої творчості, бо таке відношення до цього може бути лише в лю-

дей осілої психічної раси, — тільки згідно з духом кочовництва „політика“ як новітній степ, як дикі поля для індивідуальної експанзивності цих новітніх беїв, бегадурів і ханів. Свою протиприродну „владу“ над осілим населенням цей кочовничий елемент може з природи річи досягнути і забезпечити тільки зриванням до решти всіх органічних, клясових звязків серед народу і номадизацією його духа, щоби він став „масою“. Є це цілком другорядна річ, під якими теоретичними „переконаннями“, програмами і гаслами це відбувається. Адже ці новітні бегадури не є ніяк звязані між собою в одну й одностайну верству, бо ці розвязані людські атоми мають життєвий інтерес атомів, себто виключно індивідуальний інтерес власного „я“. Тому не може бути між ними одної думки й одного світогляду, бо один бегадур нічого не обходить другого, і тому всі вони разом ніякої єдності, якою є верства, з природи річи творити не можуть. А та одинока спільна для них всіх психічна признака, якою є їхня непогамована індивідуальна жажда „влади“, є чинником їх усіх по закону взаємної конкуренції розєднюючим, а не обєднюючим, і тому „переконання“, програми і гасла кожного з цих бегадурів є спричинювані тою випадковою обставиною, що на протилежні „переконання“, програми і гасла вспів покласти свій монополю уже якийсь інший бегадур. Спіль-

ні остають отже тільки методи боротьби за владу над „масою“, а цими спільними для всіх бегадурів засобами є: підюджування кляс проти кляс, а внутрі кляс підюджування верств проти верств і партій проти партій. Чим більша ця атомізація народу, — тим більша можливість для бегадурів зібрати навколо себе „свою“ партійно-політичну орду „силою своєї індивідуальности“, яка проявляється „силою“ демагогії, — тим більше поле до попису для „політичного“ герцю цих беїв.

Духом цього номадського відношення до світа була споконвік „експанзія для експанзії“, були підбої, бо де є кращі умови для дозвольного „самопроявлення“ такого увільненого від всяких здержуючих пут служебного елемента, як у підбигій країні чужого народу? Отже це й є той **одинокий елемент споміж польського народу, якого життєвому інтересові служить система польонізації на українських землях.** Цей органічно з нічим поза своїм індивідуальним „я“ незв'язаний елемент є по самій своїй духовій структурі нездібний розуміти явища громадського порядку інакше як тільки в площині **сектарства.** Індивідуальне „я“ цих людських атомів має повну „свободу совісти“, повну волю керуватися своїми „переконаннями“, які можна до вподоби змінювати, чи то від абстрактно комбінуючої праці власного інтелекту, чи то від „іrrаціо-

нального“ загіпнотизування якимсь іншим магом, який проповідує якесь „ліпше“ „переконання“, чи то врешті від „реального“ особистого інтересу. Теж „народи“ й „нації“ — це в очах цього елемента **явища масово-гіпнотичного порядку**, — і тому „народовим інтересом“ видається **ширення цієї масової гіпнози**, яка називається „**нацією**“, наче іслям між „**невірних**“. Отже в площині цього кочового й шаманського світопонимання польонізаційна система на українських землях дає цьому елементові **життєве заняття й оправдання для його побуту на цих землях**. Як у корінній Польщі підбурювання клас проти клас, так на українській землі підбурювання місцевого **осілого населення польської й української національності до взаємної ворожнечі та роздування її до іслямсько-екстатичного шалу** — це отже **метод правління, який є найвірнішим средством до того, щоб осіле населення не освідомило собі своїх органічних інтересів і не обєдналося під проводом осілого консерватизму без різниці національності і віроісповідання для визволення своєї рідної землі зпід кольоніяльного пониження і своєвільної, цей край руйнуючої і варваризуючої „**влади**“ цих новітніх бегадурів**. Як систематична дезорганізація громадянства є самотнім „**політичним**“ засобом цієї — вибач, польський консерватисте, за слово — „**прав-**

лячої верстви“, так одинокою формою „матеріальної творчости“ цієї „верстви“, яка має змисл тільки для збирання гарачу, є — система руйнуючої, про завтрішний день не думаючої експльоатації економічних ресурсів краю, — і щойно з усіх цих кочовничих перспектив стає ясним і зрозумілим, чому такому „народовому інтересові“ відповідає саме все те, що суперечить етичним функціям держави в осілому, європейському розумінню.

А що — як уже сказано — в нинішніх механічно повставших національних державах до „влади“ дірвався „визволений“, здеклясований, кочовничий елемент, ставши репрезентантом „націй“ коштом відсунення осілих, творчих, консервативних, по своїй природі до органічної влади покликаних верств, — то зрозуміло, чому й нинішню Річпосполиту пан Роман Дмовський „будував“ „на виріст“. Було це висловом життєвого інтересу не цього дійсного польського народу, яким є матеріально продукуючий і духово творчий осілий польський народ, — тільки тої „нації“ масово-гіпнотичного порядку, якою є матеріально непродукуючий і духово яловий служебний елемент, викинений загальною атомізацією і механізацією життя європейських народів нечаяно зі служебних низів на „провідні“ верхи.

Якийже вплив має польонізаційна система на вигляд і зміст „українського пи-

тання“ в нинішній Річипосполитій Польській ?

Як політичні реалісти мусимо собі, польський консерватисте, докладно здавати справу з того, що хоч немає **безвихідних** політичних ситуацій на світі, тільки реально-політичний розум **завше** може знайти відповідний вихід серед **всякого**, навіть найгіршого положення, то про це, **як** цей вихід має виглядати, не рішає необмежено вільна воля людей, тільки дане об'єктивне **положення**. Ділання і взагалі компетентність вільної волі народів простягається отже тільки на те, чи вони цим даним, реально-політичним шляхом, який їм серед їхнього даного положення отвиряється, взагалі підуть, чи навпаки, втративши всяку здібність власного рішення, остануть безчинні і так серед апатії закостеніють і загинуть, або-ж, приймаючи хибні, даному положенню невідповідаючі рішення, замість прямувати до правильного виходу з їхньої даної ситуації, пустяться на бездоріжжя і теж загинуть. А що існує безліч усяких можливих ситуацій у конфліктах між якимись двома народами чи взагалі двома ворожими політичними таборами, то реально-політичний розум цілком не полягає на тому, щоб завше шукати **одного і того самого** виходу в **кожному** положенні, нпр. компромісу, як це роблять опортуністи, або боротьби за „повну перемогу“, як це роблять радикалісти, бо це був би не політичний реалізм, лиш нереальне **доктри-**

нерство — тільки реально-політичний розум полягає на тому, щоби завше знаходити вірний і влучний, адекватний, **себто даній ситуації відповідаючий вихід**. Цих можливих виходів, з яких кожен є влучним, себто реально-політичним лиш в якійсь одній, саме такій, а не інакшій ситуації, є ціла скаля, починаючи від закінчення конфлікту з противником не лиш миром, а ще й союзом з ним, а кінчаючи на безкомпромісовому переведенні боротьби на життя і смерть, яка не може закінчитися ніяк інакше, як тільки повною загладою одного з противників. Так, наприклад, теоретично і практично був і є можливим компромісовий мир між німецьким консерватизмом і тою німецькою революційною демократією, котра захопила в Берліні владу в 1918 і 1919-ому році, — і цим реально-політичним, себто в даному положенні адекватним шляхом іде нині німецький католицизм. Але ніякий компромісовий мир ніяк не міг заістнувати між консервативно настроєними кругами Росії і тим революційним большевизмом, котрий у 1917/1918 році зихопив владу в Москві, і одиноким адекватним, реально-політичним виходом у цьому конфлікті була тільки боротьба на життя і смерть.

Про те, чи дану боротьбу між двома народами або політичними таборами можна закінчити якимсь компромісовим миром, — про це завше рішала й буде рішати не

добра, чи зла воля слабшої, побиваної сторони, тільки навпаки добра, чи зла воля сторони сильнішої, побідної. Навіть тоді, коли ціллю побідного народу є довести побіджений до капітуляції, — навіть тоді він мусить мати добру волю не надужити її для того, щоби побіджених цілковито винищити, бо тоді їм замикається можливість навіть такого компромісу, яким є капітуляція, і дається їм тільки один вихід з положення: боротьбу на життя і смерть. Такі ситуації між європейськими народами на щастя не водяться, і тільки цій обставині має світ до завдячення, що Європа не остала аж по сьогодні тим континентом лісів і болот, яким була дві тисячі літ тому, тільки зробилась континентом найвищої творчости народів. А ця щаслива доля є уможливлена тим, що серед народів Європи — навіть у найлютіших часах мандрівки германських племен — завше існувала хоч деяка мораль боротьби, яка зобов'язувала побідників не надуживати їхньої перемоги без ніякого стриму і міри. Підставоюж тієї моралі є те, щоби побідник признавав побідженого противника стороною в засаді рівнорядною, себто маючою в засаді таке саме право на життя на світі, що й побідний народ. В конфліктах між європейськими народами існувало отже з правила начебто неписане порозуміння і почуття солідарности між ними, яке полягало на тому, що побідженому

можна відобрати все, крім тих центральних територій і дібр, без яких він існувати надалі не зможе. Навіть після цілковитого зниження історичної польської держави — а цей факт був одним із симптомів заникну історичної моралі боротьби в Європі й одним із передвісників загальної внутрішньої катастрофи цілої двотисячелітньої культурної системи романо-германського Окциденту — все ще ділало серед побідників польського народу якесь мінімальне почуття обов'язку побідника супроти побідженого, і на віденському конгресі була зроблена принайменше **спроба** не ограблювання польського народу з усіх його життєвих дібр без ніякої решти, тільки залишити йому якісь для його життя найконечніші вольності: йому залишено реальну автономію Конгресового Королівства і зобов'язано Австрію і Прусію до того, щоб вони наділили своїх польських підданих якимсь мінімальним краєвим чи національним самоврядуванням. Отворилася в цей спосіб деяка **можливість** не лиш компромісу між побідженим польським народом і його побідниками, але й тої його територіяльно-автономічної творчості, яка з бігом часу може моглаб покласти підвалини для евентуальної віднови **сувереної державности** польського народу. Що цей народ не покориствувався тим виходом з положення, який йому давали більше чи менше щиро його побідники, тільки шукав невідповідних, неадекватних, нереальних

виходів у своїх революціях і на цьому програв і своє становище погіршив, — це інша справа.

Якщо існує мораль боротьби між двома змагаючимися зі собою народами, себто, якщо побідник респектує по неписаному закону й обов'язку європейського життя **самостійне і рівноправне** існування побідженого, то тоді конфлікти між двома народами мають за свій предмет в ґрунті річі лише більше чи менше **другорядні, а не засадничо-життєві справи** — нпр. якісь розмірно незначні погранично-територіальні, закордонно-політичні чи економічні вигоди для побідника, які є невигодами для побідженого. Тоді у всякому разі є можливий між комбатантами **мир**, і ця можливість компромісу й миру є тим більша, чим більшу не лиш силу, але й **поміркованість** виявляє побідник. Тоді не лиш **одностороння** воля побідника рішає про компромісовий вихід з нього, але й **теж від волі побідженого** залежить, як уложатися відносини. Побіджений має тоді до вибору, чи в даний мент прийняти з рук побідника дані, мирові умови, чи може навпаки, надіючися на зміну щастя на полях боїв, протягнути боротьбу ще якийсь час, щоби спонукати побідника до більших уступок, не ризикуючи тим, що буде **цілковито знищений**. Отже був час, коли у таку площину **засадничої рівноправності** ставила польсько-українську боротьбу — але на жаль не Польща, тільки —

Франція. Не Польща, тільки Франція розуміла це в лютім 1919 р., що тогочасна українська демократично - націоналістична держава хоч-нехоч **мусіла** прийняти орієнтацію на союз із Польщею і Францією, і не Польща, тільки Франція була готова дати тій демократичній Україні змогу жити на світі. Не Польща, тільки Франція виявила в тому несприятливому для Українців положенні деяку мораль боротьби, пропонуючи Україні в лютім 1919 р. за посередництва генерала Bewthélemy мир з Польщею за ціну віддання Річипосполитій Польській Львова і Борислава-Дрогобича, але всеж задержання всієї останньої — більшої — частини Східньої Галичини за Україною. Це був для України незвичайно несприятливий мир, бо ціле її державне існування залежало від величини і сили її галицької бази, і для того зрозуміло, чому Українці цього миру не прийняли, тільки продовжили війну в тій надії, що може дістануть від Річипосполитої якийсь кращий мир. Але всеж це був **мир** в європейському розумінню мирових компромісів між народами, і тому Українці могли булиб його в крайньому випадку з рук Річипосполитої в 1919-ому р. прийняти. Але те, що наступило, як тільки Франція в березні 1919 р. пішла на зустріч панові Романові Дмовському й дала в українській справі цілком вільну руку Річипосполитій Польській, це було **виелімінування з польсько-українського конфлікту всякої моралі боротьби.** Колиб

засади цієї моралі були збережені, то перед Річипосполитою, як побідницею у цім спорі, стоялиб у квітні-червні 1919 р. отвором тільки дві дороги: Одною з них було-би втягнути в це страшне положення, в якому були Українці в їхній безнадійній війні на два фронти, і з **власної доброї волі** дати Україні якийсь вигідніший мир, ніж Berthélemy-вський. Судячи по подібних ситуаціях з європейської минувшини, так поступив би в більшості випадків всякий окцидентальний нарід. Другоюж дорогою булоб переконати Українців Галлерівською офензивою, що кращого миру вони не дістануть, але всеж дати Україні **принайменше** Berthélemy-вські кордони, хочби українська армія була на голову розбита, і польські війська були в спромозі посунутися в цьому менті не то по Збруч — як це на ділі сталося — а хоч і по Дніпро. Але в ніякому разі Річпосполита не використовувалаб цієї нагоди **надмірно** і — маючи розуміння для цього, що Україні слід залишити якусь мінімальну змогу самостійного існування на світі — не шкодилаб їй більше, ніж генерал Berthélemy. Аджеж дарма, що Франція смертельно боялася Німеччини, вона всеж не надужила розгрому німецького народу при кінці 1918-ого року і хоч мала тоді нагоду позбутися німецької небезпеки на пару століть повним спустошенням і політичним поділом німецької землі, вона всеж не зробила цього, тільки залишила німець-

кому народові в Версальському мирі якусь мінімальну змогу самостійного великодержавного існування й повільного відродження його давньої потуги. Промовляє з цієї європейської моралі боротьби в її відріжненню до азійської психіки боротьби, яка завше виявляє тенденцію нищити ворога **на віки**, повний глибокої мудрости, хоч не завше вповні самоосвітлений інстинкт, що спустошення сусідніх народів **зубожує і варваризує в остаточних вислідах** **теж і власний народ**, бо знищення індивідуальної своєрідности сусідніх народів відбирає власному народові те загальне тло, той загальний ґрунт, на якому може в повній силі самопроявитися позитивно **власна** національна, своєрідна індивідуальність. І промовляє з цієї європейської моралі боротьби начеб то інстинктовне пізнання, що для стимулювання власних енергій до безупинних творчих зусиль народам потрібно безупинної **конкуренції сусідніх народів**, так що не слід перемінювати сумежний світ у цвинтар і пустиню, щоби в цей спосіб забезпечити собі „вічний мир“, тільки слід залишати сусідам можливість їхнього відродження з упадку, щоби періоди мира могли чергуватися з періодами боротьб, щоби лише ці боротьби завше мали **лицарську міру**, бо тоді вони не є чинниками інтенсифікації власної творчости народів.

Отже чи Річпосполита дала булаб у 1919 році вигідніші мирові умови Україні, ніж ге-

нерал Berthélemy, чи навпаки настоялаб на Berthélemy-вських, — в обидвох випадках булаб збережена деяка мораль боротьби. Бути може, що галицька база в Berthélemy-вських межах все ще вистарчалаб, щоб українська республіка мала змогу встоятися при кінці 1919-го року проти большевиків над Дніпром. Уперве від шістьох років були-ж тоді польсько-українські взаємини поставлені в площину **здорового** взаємовідношення двох **державних**, отже в засаді **рівноправних і рівнорядних** народів, а не взаємовідношення між народом претендуючим на вічне панування і народом засудженим по каду-чому праву „vae victis!“ на вічну служебність. І хоч отой мир, як зрештою всякий інший мир на підставах європейської моралі боротьби, напевно не запобіг би будучим польсько-українським конфліктам раз назавжди, бо без конфліктів між двома сусідніми народами ніколи не може обійтися, і хоч у цих будучих боротьбах брала би верх в одних часах Річипосполита, в інших Україна, — то булаб заснована **можливість лицарської міри** в цих змаганнях і тому вони завше могли би кінчатися компромісами, мирами, союзами, ба й може навіть при відповідних передумовах державними уніями рівного з рівним. Булаб отже може внесена в ці взаємини непередбачена і ніякими згори повзятими програмами неможлива до зясування **ріжнотоманітність історичної гри**. Ці взаєми-

ни може перестали би бути такими пону-
рими і варварськими, такими руйнуючими,
якими вони є осьде вже шістьсот літ. І
в мирі і у війні ці взаємини може сталиби
тоді **добродійством** для обох народів,
інтенсифікуючи їхнє внутрішнє життя.

Але в здійсненню ідеї пана Романа
Дмовського про **цілковите** знищення
України при допомозі її поділу між Поль-
щу і Росію і вжиття проти неї польоніза-
ційної системи на заході та русифікацій-
ної на сході, побідник переступає закони
європейської моралі боротьби і в наслідок
цього **польсько-українська боротьба,**
перенесена в площину аморального
і неліцарського нищення, стає про-
кляттям для обох народів.

Тож не обманюймо себе самих, поль-
ський консерватисте, — щодо того обек-
тивного положення на українських землях,
яке викликала система пана Романа Дмов-
ського, — ніякими ілюзіями про можливість
уздоровлення цих відносин якоюсь згідли-
вістю з українського боку в відношенню
до Річипосполитої, або про аналогічність
нинішньої української ситуації з поль-
ською за австрійських часів у 1850-1860-их
роках. Не побіджений — бо цього ніколи
не буває — тільки **побідник** диктує отою
системою не лише дане реальне положен-
ня, але й рішає про те, який вихід із
цього положення є для обох сторін ре-
ально-політичний, себто адекватний. Ця
система побідника має на меті **стертя по-**

бідженого народу з лица землі — і це ставить побідженого в таке положення, в якому ніякий компромісовий мир неможливий, тільки самотнім у даній ситуації відповідаючим виходом є продовжування боротьби або до того часу, поки побідник не змінить своєї системи, або — якщо це не станеться — аж до повної загибелі одного з противників, чи й обох нараз.

Аджеж постав себе, польський консерватисте, в положення цього побідженого народу. Коли б предмет експериментів системи пана Романа Дмовського була лиш якась розмірно незначна погранична смуга української землі, з якимсь кількома сотнями тисяч населення української народності, — то цю втрату Україна могла б віджалувати. Кожен європейський нарід — навіть великодержавний — поносить сьогодні такі втрати. Алеж тут ходить про області Галичини й Волині, які займають майже третину простору Річипосполитої і поміщують четвертину її населення, з якої поверх шість мільйонів горожан — це люди української народності. Цих шість мільйонів займає не будь яке підрядне місце серед цілости українського народу в Східній Європі. Бо — оскільки мова про галицьких Українців — це є найбільше самосвідомий, культурний, організований і до дисциплінованої самоорганізації здібний елемент з цілого українського народу. Дуже недавно тому цей

елемент організував свою власну національну державу, цілком не найгіршу з тих, що в 1919-ому році повстали. Він міряв свою зброю з польським народом і сьогодні він глибоко переповнений свідомістю, що колиб був, мав над собою кращий політичний і військовий провід, то вартість субстанції цього елемента була сама по собі настільки значна, що цілком не булоб виключене, щоби він зміг був побідно встоятися проти сконцентрованих Галлерівських сил Річипосполитої. Все це переповнює нині цей елемент почуттям його **рівнорядности з польським народом**, і тим важче йому зносити тепер експерименти системи пана Романа Дмовського, що він не відчуває ніякої особлившої, існої вищости польського народу над собою.

В додатку, на землі цього елемента лежить сьогодні **точка тяжести цілої України**, і то ще в значнішій мірі, ніж у 1918 1919 році. Якщо взагалі український народ ще колинебудь стане дійсно творчим, отже цінним для світу, то можна сказати, що його зустріло велике щастя тим, що його частина опинилася поза межами влади большевизму. Не є це зрештою заслугою Річипосполитої, тільки збігу обставин, бо своїми власними, галицько-наддніпрянськими силами цей народ зміг би був у 1919-ому році зберегти значно більші свої області перед большевицькою владою, ніж тепер збережені. Колиб це не настало було, і колиб цей народ знаходився

в цілості під большевицькою деспотію, то по всій правдоподібності треба булоб поставити на якусь самостійно-політичну будуччину України хрест. Адже що з цього, що на рад. Україні стала нині загальною укр. національна свідомість і навіть розрісся запеклий протимосковський націоналізм? Така свідомість і таке стихійне невдоволення з московських порядків були на Наддніпрянщині й за часів Петра Великого, першого російського большевика, однак ця національна потенція Наддніпрянщини не встоялася. Нинішній же большевизм не лиш стоїть, але й може простояти ще рівно довго, що й система Петра, і систематичне нищення всіх **провідних** сил серед українського народу большевиками є дорогою, що правда не до того, щоби він позбувся своєї мови — в таке чудо не вірять вже не тільки пан Роман Дмовський, але не вірять вже навіть московські націоналістичні реакціонери, не говорячи про московських большевиків — але це большевицьке нищення є на всякий випадок найліпшою дорогою до того, щоб цей народ втратив свою окремішню **національно-політичну** здібність і злився з московським народом в одну російську політичну націю, як це сталося було зрештою вже раз на переломі XVIII-го і XIX-го століття. Вже царат — діточа забавка в порівнянні з большевизмом! — здеморалізував був наддніпрянське українство в застрашаючій мірі, але ця деморалізація,

яку вносить сьогодні більшевизм уже не лиш — як це робив царат — ряди освічених верств Наддніпрянщини, а й у самі підстави існування народів, у простолюддя, зокрема в селянство, переходить всяку міру і всяку уяву. Якщо вже царат вспів залишити по собі на Наддніпрянщині з 1918-го року лиш дезорганізовану, хаотичну масу, нездібну до того, щоб саму себе загнздати трівким державним порядком законности й правовости, то яку здичілу масу лишить по собі щойно **більшевизм**, стократно більше азійський, деспотичний, морально розложений, ніж був царат, якщо цей більшевизм колись — всеодно чи небаром, чи може аж після кількох поколінь — упаде? Така позбута автономічних здібностей маса майже автоматично мусілаб попасти у склад **слідуючої з черги російської політичної нації**, відбудованої колись з Москви на звалищах попередньої, большевицької, російської політичної нації, як це сталося досі вже двічі: в XVIII-ому столітті після Руїни і в 1920 1921-ому році після хаосу попередніх революційних літ.

Отже є це надзвичайним щастям, для України, що якась її частина є сьогодні вилучена зпід процесу її деморалізації більшевизмом, що отже поруч **цього** процесу є можливий **другий** процес серед українського народу, не винищуючий, тільки навпаки **скріплюючий** його національно-політичні, автономічні, отже **державні**,

внутрішні здібности. Ті позитивні, творчі духові сили, які моглиб колись після большевицького періоду відбувати в державній незалежності України від московщини духовну і матеріальну руїну на Наддніпрянщині, в ніякому разі не можуть витворитися сьогодні в атмосфері большевицького духа загальної зради й рабства, — вони можуть витворитися сьогодні єдино і виключно на Західній Україні, підбитій Річюпосполитою Польською. В більшій мірі, ніж колинебудь досі, стає осьтак Галицько-Волинська Земля ще раз базою національної — культурної і політичної — своєрідности цілої України, і це тим більше загострює той польсько-український конфлікт, в який вгнала ці обидва народи система пана Романа Дмовського. Аджеб якщоб система пана Романа Дмовського сьогодні перемогла на Західній Україні, то згідно з цим глибоким процесом русифікації української політичної психіки, себто її уподібнення до московської, який нині відбувається на Наддніпрянщині, українському народові, в його цілості, не оставалоб нічого, як тільки більше чи менше добровільно злитися з московським народом у політичну націю, як це сталося в XVIII-ому столітті в десятиліттях поділів Польщі. І не оставалоб нічого, як тільки за цей свій національно-політичний упадок відплатити панові Романові Дмовському так само, як прадіди нинішнього

українського народу вже встигли відплатити князю Єремії Вишневецькому, десятиліттями сугеруючи московсько-українській Росії думку про konieczність поділу Польщі і надаючи цій західній експанзії Росії особливий розмах глибокою ненавистю, з якою „малоросійсько“-українські будівничі і виконавці „всеросійської“ потуги відносилися до польського народу. Тож якщо український етнічний елемент борониться сьогодні так завзято проти тої заглади, якої бажає йому система пана Романа Дмовського, то це не є для цілоти України льокальною і другорядною справою, як собі сьогодні думають ті нечисленні наддніпрянські емігрантські розбитки, котрі нині живуть на ласкавому хлібі Річипосполитої, тільки в цій боротьбі рішається питання — бути чи не бути цілій Україні надалі не лиш окремішньою політичною нацією в Східній Європі. З уваги на зясовані вище консеквенції евентуальної перемоги системи пана Романа Дмовського польський народ повинен би — говорячи мимоходом — бажати як найкращих успіхів у нинішній польсько-українській боротьбі не так панові Романові Дмовському, як радше — — Українцям...

Але існує ще один момент, у наслідок якого система пана Романа Дмовського переносить польсько-український конфлікт у площину боротьби, якої миром закінчити неможливо. Цим моментом є загальний дух тієї історичної епохи, в якій нині

живемо. Що значить в ґрунті річи сього-
днішня загальна і першорядна актуальність
національних проблем? Вона є одним із
симптомів **розпаду тих понаднаціональ-
них духово-політичних вартостей в Ев-
ропі, які в давніших часах були пере-
думовою рівнорядного співжиття кіль-
кох народностей в одній державі.**
Центральною з цих вартостей була колись
ідея вселенського духового панування Ка-
толицької Церкви, опертої на вселенським
політичним пануванні Римської Імперії. Ця
ідея лягла в підстави **всіх** монархій істо-
ричної Європи: всі ці монархії — між ними
й історично-польська — не були в наслі-
док цього по своїй засадничій ідеї ексклю-
зивно-національними, так сказати „націона-
лістичними“, тільки були в ідеальній пер-
спективі і в більшій чи меншій мірі **понад-
національними**, себто в засаді зобовяза-
ними **респектувати рівність прав усіх**
народів, підданих даній монархії. По-
ставила в цей спосіб якась **ідеальна**
внутрішня лучність між ріжними на-
родами, якої узмисловленням була їхня
вірність для їхнього спільного Мо-
нарха. І як Габсбургський „Римський Ці-
сар Німецької Нації“ не був націоналісти-
чним“ репрезентантом одного лиш німець-
кого народу, тільки був рівночасно Коро-
лем **Чехів і Угрів і Хорватів і Італійців**
і Голяндців, так теж по засадничій ідеї,
дарма, що ця ідея на практиці не була
здійснена, Ягайлонський Монарх історичної

Річипосполитої був не тільки польським, але й литовським і **українським** Королем, хоч він не відплачував цьому українському народові за вірність вірністю. Цей по ідеальній засаді **понаднаціональний** політичний порядок в Європі став неможливим, відколи в наслідок французької революції з 1789-го року „повибухали“ в Європі „суверенні народи“ з їхнім **ексклюзивним „націоналізмом“**, бо в цей спосіб **пропала ідея засадничої рівнорядности народностей одної держави** і замість цього заняла неподільне панування необмежена ніякими принципами понаднаціональної справедливості ідея про своєвільно „пануючі“ і безнадійно „поневолі“ народи. А що нестало тої найвищої понаднаціональної розємчо-судейської інстанції, якою були по ідеальній засаді монархи, тільки „поневолені“ народи вплали жертвою необмеженого своєвілля „грубої сили“ „пануючих“ „націоналістичних“ „суверенних народів“, — то держави, зложені з кількох національностей, стали **позбутими живих етичних підстав механізмами** і в наслідок цього наступив їхній неповздержний розпад, бо „пануючі“ народи в Європі не є аж так уже занадто кращими від „поневолених“, що моглиб у безконечність „панувати“ над „поневоленими“ виключно своїми вузько-національними духовими вартостями. Є це отже в нашій нинішній історичній добі **абсолютно неповздержний процес повороту Європи начеб-то на-**

зад до найпримітивнішого, племінно-державного устрою. Що цей стан є тільки перехідним, і що в далеких будучих перспективах зарисовується період повстання нових понаднаціональних держав під гегемонією тих народів, котрі замість бути носіями ексклюзивного „націоналізму“, висловлять свою національну істоту в Формі нових понаднаціональних ідей, — на це вказує ряд позначок, починаючи від московсько-большевицького „інтернаціоналізму“, а кінчаючи на ще не життєздатних, бо лише чисто інтелектуалістичних, живого розмаху позбутих, „паневропейських“ теоріях. Але, щоб уже сьогодні — в часах розпаду — дозволувати собі на об'єднування кількох національностей в одній державі, на це треба мати „пануючому“ народові хоч принайменше таку понаднаціональну ідею, яку має нині московський народ під видом большевизму. І треба, щоб ця понаднаціональна ідея була настільки міцна, себто здібна чужі народи мирним шляхом політично асимілювати, що „пануючому“ народові нічого булоб боятися „українізацій“, „білорутенізацій“ і „германізацій“ серед населення отої понаднаціональної держави.

Але така вузька й мізерна, не маюча ніякої асиміляційної здатності, „ідея“, якою є „народова“ ідеологія пана Романа Дмовського, не лише в ніякому разі не може забезпечити нинішньої многонаціональної Річипосполитої перед небезпекою внутріш-

нього розпаду, але й навпаки, мусить цю небезпеку збільшувати, **стимулюючи живим прикладом польського націоналізму нездержний розріст такого самого заїлого націоналізму серед населення підбитих народностей.** Приклад-же всіх інших народностей Європи, які до своїх національних держав уже дійшли і самі стали „суверенними народами“, розярює цей „націоналізм“ непольських народностей Річипосполитої до надзвичайної експлозивної сили — і в межах Річипосполитої повстає осьтак бочка пороху, готова при кожній хоч трохи сприятливій для цього нагоді вибухнути, як вибухнув був уже раз такий самий ладунок живих енергій України, насильно здушуваних „грубою силою“ шляхетсько-демократичного „суверенного народу“ в 1648-ому році. Немає сьогодні вже ніодного народу в Європі, серед якого булиб ще які сумніви щодо цього, що цього загального духа часу, що цього загального „права національностей“ не можна не респектувати, і денаціоналізаційна політика „суверенних народів“ відбувається ще тільки в практично незнаних розмірах на безпосередніх пограниччях національностей. Якщо „народова демократія“ все ще оперує страхопудом „тевтонського націоналізму“ з його германізаційними намірами“ в відношенні до сумежних словянських народів, — то це страхопуд із позавчорашнього дня. Бо на ділі сьогодні серед німецького народу вже немає ні одного „на-

ціоналіста“, котрий — дарма, що хоче відновлення **політичної** гегемонії Німеччини в середній Європі — не признавав би того, що про германізацію цих славянських народів уже не може бути ніякої мови, і не вважав би самотнім правильним устроєм цієї німецької середньо-європейської політичної системи, про яку він мріє, **збереження не тільки „національних прав“ отих народів, але й їхньої національно-державної суверенности в союзі з німецьким народом.** Один тільки „суверенний народ“ пана Романа Дмовського ще думає, що він один займає настільки виїмкове положення на світі, що він завше може йти проти духа історичних епох, як зробив уже раз польський народ у своїй минувшині, ідучи проти духа абсолютистично-монархічної епохи — з виїмковими наслідками цієї очайдушно́ї відваги...

Всі ці вище з'ясовані внутрішні й зовнішні моменти кладуть отже на нинішню польсько-українську боротьбу особливо понуру й зловіщу печать. Тож не упрощуй, польський консерватисте, цієї понурої і зловіщої польсько-української проблеми поверховними аналогіями з положенням польського народу в Австрії й Росії в ХІХ-ому столітті, ставлючи нам, українським консерватистам, за приклад до наслідування тогочасну „угодову“ польську політику. Засаднича ріжниця лежить у тому, що ні Австрія, ні Росія не перечили, що в засаді їхні польські землі не є ані німецькими,

ані московськими, тільки **польськими**, насильно анектованими австрійською і російською рацією стану. Але „суверенний народ“ пана Романа Дмовського вважає східні землі Річипосполитої не українськими, тільки **польськими**. Австрійська і російська державна рація відносно тих польських земель не була рацією стану німецького і московського „суверенного народу“, — тільки рацією стану **династій** Габсбургів і Романових, для яких германізація і русифікація тих польських земель була в ґрунті річи справою байдужою, була лише **методом** бюрократичного панування. Але на землях між Сяном і Збручем ділає рація стану „суверенного народу“ пана Романа Дмовського, для якого польонізація не є методом, тільки є **найважливішою, головною ціллю**. **З династіями** була отже можливість „угоди“, бо для цього вимагана була в засаді лиш **льояльність для Монарха за ціну територіяльної автономії польського народу на його рідній землі**. Така „угода“ не лиш не була запереченням національно-культурних, а особливо **національно-державних** аспірацій польського народу, але й навпаки була **завязком їхньої реалізації**. Бо систематична розбудова даної територіяльної автономії спершу в вилучення автономічно-польської території з системи державного централізму, а врешті в унію в відношенні до решти заборчої держави на взір угорської унії з Австрією, не було би при за-

вершенні такого процесу „угоди“ евен-туальною коронацією цісаря, чи царя на польського короля, нічим іншим як **реста-вращією польської державної суверен-ности на якійсь частині земель поль-ського народу**. Але передумовою „угоди“ зі „суверенним народом“ пана Романа Дмов-ського є не лише повне відречення від усяких українських територіяльних націо-нально-політичних аспірацій, але й навіть припинення всякої української національ-но-культурної оборони, щоб улекшити „су-веренному народові“ **осягнення його по-льонізаційних цілей, себто стертя укра-їнської національної потенції з лица землі**. Добровільно ще ніхто ніколи своєї шії в петлю не вкладав, поскільки він не був здесперованим самогубцем, — і якщо вже, польський консерватисте, конче хочеш провести яку аналогію між минулими си-туаціями польського народу і нинішнім українським положенням, то існує хіба тільки одна аналогія **в положенні при-неволених німецьким народом до бо-ротьби на життя і смерть познанських Поляків, починаючи від часів Бісмарка**.

Цей понурий і зловіщий вигляд та зміст, який надає „українському питанню“ систе-ма пана Романа Дмовського, має для Річи-посполитої необчислиму вагу. Скажім собі, польський консерватисте, мужньо й отвер-то: українське населення ненавидить Річи-посполиту з цілої душі, як ненавидів укра-їнський народ зрозумілу й бутну шляхет-

сько-демократичну „суверенну націю“ в 1638-ому році, коли цій „нації“ здавалося, що „українська гидра“ вже ніколи не зможе підвестися на ноги. Десять літ пізніше вибухла Хмельниччина... Теж і нинішній „суверенний народ“ пана Романа Дмовського свому бутному тріумфуванню над „українською гидрою“ не знає меж. „Wir sind uns selbst Schutz genug“ казав Бісмарк, коли його переконували, що вигідніше було би для німецького народу сусідувати на сході з відреставрованою польською державою, ніж з Росією — як про це вспіла вже переконатися вільгемінська Німеччина — „sich selbst Schult genug“ не є ніякий народ на світі, — не є ним і польський. „Українська гидра“ підгризає сьогодні свої ми тисячами голов непомітно самі підстави існування польської держави в її нутрі. Спустошення, яке вже вспіла зробити українська справа польському імені в публичній opinіi світу, є просто надзвичайні. Не забувай, польський консерватисте, яким могутнім союзником польського народу була на Паризькій Мировій Конференції з 1919-ого року та добра слава польського народу, ті симпатії для нього серед усіх інших націй світу, які повстали на ґрунті 150-літньої пропаганди легенди про великодушний, лицарський польський народ, над яким Європа допустилася неспокутованого злочину поділу його історичної держави, — легенди, яка була одиноким позитивним результатом усіх польських — з реально-

політичного боку звихнених — революційних змагань. Всього-навсього **десять літ** панування системи пана Романа Дмовського вже стерли без сліду легенду, на витворення якої пішло ціле життя найшляхотніших представників **пятьох поколінь** польського народу, що клали свої буйні голови на Косцюшкових полях бою, на полях слави наполеонської епопеї, на побоевищах двох повстань, на шафотах трьох держав, у підземеллях сибірської каторги і в льохах соток австрійських, пруських і московських тюрем та фортець... „Народ, який на другий день після свого державного воскресення допускається на другому народі такого самого акту поділів, який він сам уважав непростимим злочином, як довго сам був жертвою поділів, — такий народ ніяких симпатій не вартий“, — ось цей нинішній загальний настрій світу у відношенні до польського народу. І колиб сьогодні зустріло цей польський народ ще раз якесь велике історичне нещастя, то нічیه співчуття вже не пробувало-би спинити завершення його лихої судьби. „Sich selbst Schulz genug“ не є ніякий народ і не є ніяка навіть найсильніша й найхоробріша армія. На танки одної держави істнують ще сильніші танки другої, на важку артилерію ще важчі гармати, на летунський парк ще кращі воздушні фльоти, на отруйні гази ще отруйніші, на численні баталіони ще більші маси військ. Ситуації з 1920-ого року можна опанувати ще дру-

гим, ще третім „чудом над Вислою“, — але може статися й так, що чудо не зявиться за четвертим разом, якраз тоді, коли його найбільше потрібно. **Найкращою безпекою для тривкого існування й великої будуччини народів — це не так армії, як радше здоровий внутрішній устрій і приязне та повне пошани відношення сусідніх народів, бо це дає запоруку не лише миру, але й локалізації еventуальних воєн, бо це включає такі інвазії, яких цілком є повна загибля давнього нападеного народу.** А такому станowi Річипосполитої стоїть на перешкоді система пана Романа Дмовського.

Не думай, консерватисте польський, що поскільки ми цю понуру і зловіщу дійсність нинішньої польсько-української боротьби ставимо Тобі так ясно й отверто перед очі, ми, українські консерватисти, цю дійсність апробуємо, себто що нам на цьому не залежить, щоб українсько-польська боротьба перестала мати характер боротьби на життя та смерть та приняла більше помірковані, менше руйнуючі форми. Якими засобами хочемо це досягнути — про це буде ще мова. Але щоб якусь дійсність поліпшувати, для цього треба собі з неї здавати цілком виразно справу. Тож ніщо не є важніше для пізнання нинішньої польсько-української дійсности, як докладне розуміння того, що існують інколи такі повні трагічності елементарні

зударення між народами, яких не тільки не можна покінчити ніякими компромісами, але й навіть побідою **одної** сторони, тільки **обидва**, сплетені в обіймах смертельної боротьби, народи звалюються в тому зударенні в безодню заглади. Так було вже раз з українським і польським народом у наслідок того, що Хмельниччина ніяк не могла дістати від зрозумілого й бутного польського демократичного **шляхетки миру рівного з рівним**. Сто літ після Андрусівського поділу України між Польщу й Московщину з 1667-ого року така сама доля поділів зустріла Річипосполиту. Україна нічого на цьому реванжі не скористала, як і на будуче нічого з таких реванжів не скористає, бо самотнім, хто з українсько-польської боротьби на життя і смерть скористати може, була, є й буде — Московщина. Але треба розуміти, що якщо побідні народи, від яких розуму й волі мирне поладження конфліктів з побідженим народом залежить, мира не хочуть, — то тоді ті конфлікти стають елементарними і тоді вже розв'язуються не людьми, тільки **сліпою, невмодною судьбою**. Як за Хмельниччини, так і тепер не в руках України, тільки в **руках польського народу** лежить рішення, чи шістьсотлітній спір зможе бути розв'язаний розумом і волею обох цих у боротьбі сплетених народів, чи навпаки, миру рівного з рівним вони не знайдуть, і їхній спір візьме у свої руки ще раз сама судьба, щоби скарати

їх обох без розбору. Якже сміявсяб польський демократичний шляхетка на передодні Хмельниччини з того, що тогочасне „українське питання“ є основнішим життєвим питанням Річипосполитої і що після многосотлітнього диктування односторонньої волі цього шляхетки прийшов час нарешті на опам'ятання й на відступ, щоб дати місце теж і висловленню волі другої сторони! А проте невчасний був сміх. Невчасний він і сьогодні — і ще раз прийшов час на опам'ятання, на відступ із позицій односторонніх диктатів. На експерименти не має сьогодні часу вже **ніякий** народ. Національні, політичні, соціальні й культурні проблеми теперішності вимагають **негайних** і то дуже глибоких і сміливих ревізій та реформ, бо від цього залежить сьогодні бути чи не бути **всіх** держав і народів. Світ котиться сьогодні по похилій площі вниз швидче, як у століття після 1667-ого року. Колиб знайшовся був у 1913-ому році ворожбит, якому вдалосяб було докладно зворожити, як виглядатиме світ десять літ пізніше — в 1923-ому році, — то його окричано б божевільним. А проте ці божевільні візії сповнилися. — На експерименти й помилки держави й народи сьогодні дійсно вже часу не мають!...

Скрізь відбуваються отже шукання нових шляхів виходу з тої безлічі проблем і суперечностей, у які докотився модерний світ, — скрізь повстають нові сформулювання національних ідей, себто ідей про

призначення даних народів на світі. Національна ідея московського народу приймає форму понаднаціонального світово-революційного большевизму. Національна ідея італійського народу приймає напрям творення нового політичного і соціального порядку на італійській землі. Національна ідея німецького народу шукає собі понаднаціонального вислову в ріжних станово-політичних тенденціях, закидаючи германізаційні ідеології і приймаючи в себе принцип самовизначення національностей. Навіть серед такого позбавленого досі оригінальної думки народу, як український, приймає національна і національно-державна ідея України виразно понаднаціональний характер серед українських консервативних, клясократично-монархічних кругів, стоплюючи в одну синтезу життєздатні рештки історичної традиції Європи й України з живими і здоровими елементами, які скриваються під поверхнею модерних національно-революційних і соціально-революційних рухів. Нові форми й можливості національної політики та політичної й соціальної зорганізованости українського народу заключаються в своїх зв'язках підцією новою українською ідеєю, нові перспективи для національної культури і мистецтва, новий дух — чужий дотеперішнім українським руйнуючим світопониманням і методам, — дух об'єднуючий непорушність найвищих консервативних життєвих норм з войовничим і реформаторським розмахом. Але од-

ні й ті самі „народові“ фрази, які були паном Романом Дмовським висловлювані в 1905-ому році, ба ще в 1890 их роках, все ще не переживуються ялово і безплідно його „суверенним народом“, наче в міжчасі не довершилося нічого нового на світі: це така сама „націоналістична“ духова стагнація, як та, що омертвила була на цілі століття „суверенну націю“ польського демократичного шляхетства після протиреформації в історичній Річипосполитій і на століття відобрала цій державі можливість її внутрішньої напрари...

Є це дуже потішаючим обявом, що ця яловість всеж не омертвила ще **цілості** тих кругів серед польського народу, які можуть мати вплив на політику і устрій нинішньої Річипосполитої. Зявляється отже серед них природна і по суті дуже здорова реакція проти розпаношення такого „суверенного народу“, який репрезентується „вархольством“, „приватою“, демагогічним партійництвом здеклясованої інтелігенції і своєвіллям нездисциплінованої бюрократії. Історично й соціольогічно **одинокую** методою уздоровлення якоїсь розложеної демократії, що більше: одиноким можливим і неминучим завершенням і закінченням демократизації народів завше був, є і буде **абсолютизм**, отже така чи інша **диктаторська форма правління**. В цьому напрямку й котяться внутрішньополітичні відносини у всіх демократичних державах нинішньої Європи, і то тим ви-

разніше, чим слабші є серед даного державного народу постійні, консервативні елементи, чим більше він уже вспів перемінитися в затомізовану „масу“. І тому не диво, що й серед впливовіших кругів польського народу вже від ряду літ закріпилося переконання, що самотою можливим оздоровленням відносин, самотою санацією, самотою „направою Річипосполитої“ може бути в даних обставинах тільки диктатура з метою відсунення здеклясованих, паразитарних, живучих з „політики“ елементів від влади.

Однак це є надзвичайно відповідальна і при тім **небезпечна**, дарма, що в даних умовах **конечна** і неминуха операція, і все залежить в ній не від суб'єктивного бажання лікаря оздоровити пацієнта, тільки від об'єктивної правильності чи неправильності тої терапевтичної школи, до якої цей лікар належить. Адже коли якийсь організм є затросений болями, то самотока дійсно спасенна курація може полягати тільки на таких насильно в тіло пацієнта впроваджених встрикненнях, які відсвіжували кров і так діланням отої оновленої крові скріплювали цілий організм, щоб його стихійні живі сили **самі** викинули з тіла розложені соки **від середини назовні** і так вигоїли рани і боляки від їхнього дна до їхнього верху. Отже тільки така диктатура може бути спасенною для якогось зіпсутого народу, яка сама собі ставить **межі** і сама себе признає **тим-**

часовою, приймаючи за свою найвищу і найдальшу ціль **розбудження і скріплення органічних позитивно-творчих, отже по суті консервативних сил народу**, щоби після того, як вони вже достаточо зростуть у силу, диктатура змогла зліквідувати саму себе з власної доброї волі й передати свою тимчасову владу в постійне посідання отих здорових, внутрішньо сконсолідованих консервативних сил. Але існує й така терапія, яка не займається цілістю організму, тільки бачить своє завдання лише в насильному знищенню назверхних симптомів недуги в тому майже ніколи неоправданому припущенню, що нижчі верстви організму, які знаходяться під хори-ми, є здорові, так, що коли випалити назверхні язви, то буде все в порядку. Тимчасом механічне випалювання боляків радикальною медициною **від верху** дуже часто має тільки той наслідок, що вони вправді уступають позірно з поверхні тіла, але тільки на те, щоби тим гіршою горячкою травити його зі середини, розкладаючи там внутрішні життєві органи. І власне таку тенденцію бути випалюючою, але лиш **поверховно ділаючою** медициною, мають на жаль диктатури за рідкими виїмками майже завше. Сюди належать усі нівелюючі, егалітарні й централістичні диктатури, які мають амбіцію стати **постійним державним устроєм**, а під „направою держави“ розуміють не переведення глибоких

переломових реформ „in capite et membris“, тільки одне лиш збереження або відновлення пруживого, енергічного функціонування бюрократично - мілітарної машинерії даної держави зі залишенням усього іншого по старому.

Є це псевдотерапія, якої рецепта зводиться до „прогнання чорта Бельзевубом“. На перші часи такої диктатури виключаються вправді позірно від впливу на цю машинерію паразитарні, здеклясовані, живучі з „політики“ елементи **парляментарних** клік, і ця машинерія функціонує внаслідок цього на ці перші часи позірно краще, більше здисципліновано. Але на ділі, „за кулісами“, не відбувається понайбільшій частині випадків ніяка **істотна** зміна: центральна державна влада **виривається** вправді з рук парляментарних клік, але часто попадає в руки таких самих, лиш по своїй „програмі“ **„диктаторських“** клік, зложених з таких самих паразитарних, здеклясованих, живучих з „політики“ елементів, що й ті, що передтим „панували“ парляментарно, з тою тільки різницею, що змінюються методи поборювання опонентів „урядової“ коаліції. Крім закулісових торгів з опозицією і крім демагогічної агітації між „масами“ на користь „уряду“ вживається тоді ще одна метода — і то простіша, лекша і примітивніша від давних — вживається „грубої сили“ поліційної машинерії, щоби нею конкурентів „уряду“ силоміць поскромити. До цього скромного

результату й редукується найчастіше ціла з великим шумом по диктаторськи підпри-
нята „направа держави“.

Наслідки такої системи є завше для даного народу ще фатальніші, ніж попередньої, скорруповано - парляментарної. Щоби зискати демагогічну „популярність“ серед „мас“, „диктаторські кліки мусять старатися **переліцитувати старі „народові“ гасла**, переймаючи на своє конто всі попередні „концепції“ парляментарного „суверенного народу“, отже всі східні, західні, північні і полудневі „експанзії“ і всі „асиміляції“, „централізації“ й „кольонізації“, себто все те, що було **істотним** хибним заложенням у підставах даної держави, все те, що саме й робило актуальним питання про її „направу“. А що „диктаторські“ кліки з природи річи почуваються певнішими себе від парляментарних і їм здається, що для успішности методи „грубої сили“ немає ніяких меж, то вони не рахуються з критикою і скаргами їхніх опонентів навіть стільки, що передтим парляментарний „суверенний народ“, а у відношенню до „іногородців“ послугуються здебільша ще гіршими драконадами й руйнуючими новими „законами“ на полі шкільництва, „осадництва“ і державної й фінансової адміністрації, ніж усунений ними від „влади“ „суверенний народ“. До такої диктатури відноситься отже в цілости все те, що в польсько-українській справі вже було сказано при розгляді системи пана

Романа Дмовського, бо від диктатури цього типу нічого в цій справі не змінюється на краще. Але „грубою силою“ ще ніколи на світі не було ніщо уздоровлене, і „груба сила“ має тільки той вислід, що опозиційні сили, так серед пануючого як і поневолених народів, **позбавлені можливості ділати явно й отверто, заганяються в конспіративне підземелля**, де вони безконтрольно нуртують і самі основні підстави держави і взагалі політичного життя народів дорешти розкладають. Ніякі поліційні засоби не є в силі не допустити до такого ефекту, як про це мала нагоду на власній шкірі переконалися бюрократично-мілітарна „диктаторська“ система царської Росії й Австрії часів Меттерніха, — і в цей спосіб диктатура **такого типу замість бути уздоровленням від недуги „суверенного народу“ робиться навпаки лише гострішою фазою цієї самої недуги, робиться видимим знаком прискішеного упадку держави по похилій площі в низ.**

Але на цьому не вичерпується зло від такої диктатури. Як не як, в парламентаризмі, хочби й як скорруптованому, завжди існує якась хочби мінімальна можливість публичної контролі над „власть імущими“. Це й є те здорове зерно в парламентаризмі, яке доконче треба було би зберегти і розвинути в державних устроях, які прийшли би на зміну парламентарному. Що більше! Можна було би сказати, що

ціла проблема реформи конституції в нинішніх здемократизованих державах Європи зводиться не до того, щоб опозиції були знищені—адже опозиційна критика і контролю над діяльністю уряду є бажаною й потрібною, є позитивною корективною цієї діяльності,— тільки до того, щоб надати опозиції позитивні, реформуючі функції, яких вона в нинішньому парламентаризмі вже не має, і в цей спосіб збільшити її реальний вплив на діяльність уряду, а тим самим ослабити її негативне, руйнуюче, розкладаюче, її атомізуюче і револютуюче ділання серед „мас“ народу. Можна сказати, що найбільше зло в сучасному парламентаризмі походить саме від того, що механічний принцип „більшости“ дозволяє „урядовим“ коаліціям не рахуватися зовсім з голосом опозиції, що цей голос робиться „голосом вопіючого в пустині“, ба що більше, що „урядова“ „більшість“ присвоює собі право рішати своєвільно—як це діється нпр. у відношенню до „національних меншостей“— не тільки про свої власні, а й про життєві справи і інтереси **опозиції**, не признаючи цій опозиційній меншості ніякого права вета, ніякого права **законної** оборони проти зазіхань „більшости“. У почуттю безсилости змінити ділання „урядової“ коаліції, щож остає тоді для опозиції іншого, як „відкликнутися до мас“ при допомозі розкладаючої демагогії, щоби своєю „побідою“ при слідуючих виборах розторощити „у-

рядову“ коаліцію і самій прийти до влади? І чи не може взяти представників „національних меншостей“ розпука, чи не мусить серед них інколи брати верх погляд, що самотнім засобом оборони їхнього народу перед „більшістю“ може бути тільки бомба і револьвер, коли їхні нарікання на режим не мають ніякого реального впливу і ніяких змін у пануючій системі не викликають, коли в тої бундючної й зарозумілої „більшості“, яка гнобить їхній народ, немає навіть стільки куртуазії, щоби підчас їхніх промов принайменше оставати на салі, і ці представники „меншості“ цілими літами говорять про свої кривди, жалі і болі перед пустими лавками парламенту? Є це отже основним завданням усякої здорової і дійсно уздоровлюючої диктатури не гнатися за „популярністю“ серед „більшості“, наслідуючи її аrogантне поведіння у відношенню до опозицій, тільки навпаки шанувати опозиційну критику і в змислі опозиційних голосів корегувати діяльність уряду більше, ніж це передтим робила по парламентарному пануюча „більшість“. Але диктатура цього другого, не позитивного, тільки негативного типу, про який вище була мова, має на жаль тенденцію поводитися з опозиціями ще „суверенніше“, ще більше аrogантно, ніж передтим парламентарний „суверенний народ“. Бо як-не-як, а парламентарно „пануючі“ кліки завше хоч трохи мусять боя-

тися слідуючих виборів і тому мусять хоч мінімально рахуватися з бажаннями опозиції, а „диктаторським“ клікам видається, що ніяка сила на землі їм нічого не вдіє, і власне тому вони є схильні нехтувати опозиційними голосами ще брутальніше, ніж передтим парляментарні кліки. Поминаючи те, що безконтрольність завше була, є і буде найбільш родючим ґрунтом для того, щоби „власть імуші“ непомітно для себе самих коррумпувалися й робилися гніздом ще більшого протекціонізму, підкупств і „привати“, ніж ті, які вони передтим по „диктаторськи“ взялися були „направляти“,—поминаючи це, треба констатувати, що диктатура цього типу має ще й такий фатальний наслідок, що вона **перепоює теж і опозиційні табори „диктаторськими“ аллюрами**, що вона приучує теж і опозиційні партії до того, щоб і вони собі змагали на будуче до такої самої безконтрольної „влади“ як та, яка нині їх самих по „диктаторськи“ гнобить. Іншими словами, така диктатура замість уздоровлювати, навпаки ще гірше від скоррупованого парляментаризму псує народ, плекаючи серед нього тенденцію розправлятися з противниками „грубою силою“, отже тенденцію беззаконности і протизаконности, тенденцію погорди для всякого тривкого і непорушного конституційного порядку в державі.

Ця нова ситуація в „диктаторській“

державі комплікується ще третім злом: перепосенням бюрократично-мілітарної машинерії держави невідповідними для неї **політичними амбіціями**. Служебний, бюрократично-мілітарний елемент є тільки тоді на своєму місці в державі, коли він свідомий того, що він по самій своїй соціальної природі не є здатний до дійсного, самостійного, суверенного **проводу** в державі, тільки що провід держави мусить витворитися з цілком інших, від державних посад у своєму існуванню незалежних, матеріально і духово творчих суспільних елементів; бюрократично-мілітарний служебний елемент може мати тільки одну функцію: **більше чи менше послухного виконання своїх обов'язків по наказам зверху** без огляду на те, які провідні сили зпоміж народу є в даній хвилині при владі. Отже розв'язуючи всі актуальні питання державного життя здебільша одною лише „грубою силою“ державного апарату, диктатура негативного—нівелюючого, егалітарного і централістичного — типу викликає в цього служебного елемента вражіння, що він не є **слугою**, тільки **паном** держави й народу. В той спосіб цей елемент непомітно для себе самого **психічно деклясується**, себто попадає у табор здеклясованої інтелігенції, стаючи таким робом ґрунтом, податним конспіративно перейняти всі ті абстрактно-інтелектуальні ідеології, якими нуртує здеклясована інтелігентська „маса“. Це розв'язання

служебного елементу, якого одинокою чеснотою, відповідаючою його суспільній природі й становищу, може бути лиш **послух**, це перепосення цього елементу невідповідними для нього **амбіціями самостійної й необмеженої влади**, може мати з природи річи лиш один наслідок: **розколення одностайности бюрократично-мілітарного апарату на різні компльоти з ріжними „диктаторськими“ „програмами“ і в остаточному висліді цього процесу мексиканське чергування раз „правих“, то знов „лівих“, то врешті „середущих“ мілітарних „революцій“ і „переворотів“, аж поки розхитана на верхах і на низах і безцільно ферментуюча в своєму нутрі держава не дозріє до — чужих окупацій і анексій зі зовні.**

І врешті четверте й останнє „диктаторське“ зло. Це правда, що істота всіх нинішніх національних, політичних і соціальних проблем є багато простіша і менше скомплікована, ніж це видко збентеженим мозкам модерних інтелектуалістів, нездібних до ніяких практичних висновків і рішень. Але „диктаторський“ бюрократично-мілітаристичний елемент має нахил до занадто вже великого упрощування цих справ. Адже відношення цього елементу до населення визначається життєвими ідеалами, які відповідають природі і завданням бюрократично-мілітарних функціонерів державного апарату. А що цій природі

органічно відповідає командування і послух, то „ідеалом держави“ для кожної бюрократично-мілітарної деспотії завше була, є і буде — образowo говорючи — **касарня**, а ціллю її „політики“ довести населення до того, щоби воно під обухом такої „держави“ позбулося всяких живих, автономічних, отже „непослушних“ тенденцій і замість них навчилося „мовчати і слухати“. Прямолинійно, але занадто просто-душно думаючим бююкратам і мілітаристам видається, що коли в якогось населення є задоволені його найпримітивніші біологічні потреби, то в нього — образowo говорючи — так само немає і не може бути ніякої причини револютувати, що й у касарняного жовніра, якщо його добре годувати. В наслідок цього ціла філософія політики всякої бюрократично-мілітаристичної деспотії завше зводиться до того, щоби населення держави стало аполітичним зборищем зайнятих виключно своїми матеріяльними справами філістрів, живучих у „мирі, щастю й задоволенню“ під батьківською опікою властей. Цей повний глибокої й неоправної реакційности брак усякого змислу для автономічного самовизначення населення, для його самоуправних потреб і сил, робить не лиш центральною, але й всевладною установою „держави“ поліцію, доходючи навіть до таких абсурдів, як наприклад підчинення шкільництва під контроль поліційних комісарів. А що ціла

суть „направи держави“ з того занепаду, до якого допровадив був її передтим централістичний і скоррупований парламентаризм, може з природи річи полягати тільки на обмеженню компетенцій „політичних“ клік при допомозі збільшення автономних компетенцій матеріально і духово творчого населення держави, — то така реакційна диктатура не лише нічого уздоровити не може, а й навпаки мусить цілу державну крізу ще загострити. Бо автономічні сили населення можна вправді по Меттерніхівськи давити поліційними мірами і можна їх в цей спосіб викривлювати, але не можна **знищити**. Остаточним вислідом такого систематичного викривлювання автономних сил населення може бути тільки одне: швидший, чи пізніший вибух отвертих національних, політичних і соціальних революційних рухів серед широких кругів самого таки населення проти цілої цієї вбивчої, живий автономний розвиток населення насилуючої, поліційно-реакційної системи.

Весь цей теоретичний розгляд про два різні типи диктатури: тип творчий і реформуючий і тип нетворчий і реакційний, має безпосереднє відношення до центральної теми, якою тут займаємося, до теми польсько-українських взаємин. Річ у тому, що хоч серед здоровіших кругів польського народу вже віддавна стала популярною думка про диктатуру як одиноку можливу методу „направи“ Річипосполитої від усіх

тих лих, у які вгнав її пан Роман Дмовський і його „народова демократія“, — то проте серед тих кругів є лиш дуже нечисленні одиниці, які собі здають справу з існування отих двох різних типів диктатури: типу уздоровляючого і типу погубного. Тому лише ці нечисленні одиниці є вповні свідомі того, що якщо якась диктатура взагалі має мати в нинішній Річипосполитій якийсь розумний змісл, то тільки така диктатура, яка не гналася б за ніякою „популярністю“ серед „мас“, тільки — опершися міцно на нерозложеної, творчій меншости польського народу — перевела б глибокі, переломові устроєві реформи в Річипосполитій Польській „in capite et membris“ проти волі польського розложеного „суверенного народу“ і після того добровільно уступила б, віддавши владу в державі в руки тих громадських, автономних сил, які передтим — у парляментарній системі — були отим розложеним „суверенним народом“ систематично нищені так в столиці як і в провінціях держави. За те величезна більшість прихильно для диктатури настроєних кругів є того погубного погляду, що ніби-то найліпшою „направою“ Річипосполитої було б, колиби залишити незмінно все те, що в зовнішній і внутрішній політиці держави наброїв на зло Річипосполитої „суверенний народ“ пана Романа Дмовського, і обмежитися тільки на реформи по зразку деяких перед*

воєнних держав. Як Тобі, польський консерватисте, далі викажемо, Твої погляди про „розвязку української проблеми“ належать до системи цих саме погубних, а не уздоровлюючих, „диктаторських“ поглядів і в цім і заключається їхня і засадничо-і практично-політична слабкість і хибність.

Згідно з загальним наміром деяких прихильників польської диктатури перевести „відполітизування“ населення Річипосполитої — „відполітизування“, яке в такій формі в ніякому разі не є досяжне, бо суперечить основним законам громадського життя, — видається їм, що ніби-то найпростішою розвязкою „українського питання“ булоб, коли би — залишаючи в силі цілу систему пана Романа Дмовського на політичній і культурній ділянці — зректися лише методи павперизування населення української народности і коли би — заохочуючи це населення до економічної діяльності — **довести так український народ з часом до стану аполітичної маси філістрів, дбаючих виключно про свій особистий матеріяльний добробут.** Є в цьому такий обрахунок, що, боячися економічних репресій властей і віднови старих метод павперизації на випадок виявлювання якихсь сепаратистичних національно-політичних аспірацій і тенденцій, те населення навчиться думати „реально-політично“, себто **матеріялістично-опортуністично**, що воно пічне вважати економічний добробут українських філістрів

своєю найвищою „національною цінністю“, що в ім'я збереження цієї своєї ніби-то „цінності“ воно шукатиме „мирного співжиття з польським народом в одній державі“ і що в наслідок цього не лише політичний, але й національно-культурний відпір з українського боку проти системи пана Романа Дмовського настільки ослабне, що **ця українська сторона в решті решт спольонізується чого доброго не лише політично, але й національно-культурно.** Quod erat demonstrandum згідно з тими геометрично-догматичними аксіомами пана Романа Дмовського, які лягли в підстави нинішньої Річипосполитої і стали основною причиною всіх внутрішніх слабостей і лих, — аксіомами, яких повну хибність ми всестороннім розслідуванням вже доказали.

Отже в цю площину кладеш і Ти, польський консерватисте, „розв'язку українського питання“, накликаючи нас, українських консерватистів, до „політичного реалізму“, під яким Ти, як з цілого ставлення справ у Твоїм листі виходилоб, розумієш **матеріалістичний опортунізм.** „Край між Сяном і Збручем є мішаний, отже не український, тільки польський“, так твердиш Ти, вправді не дослівно, але по істотному змісту Твоїх міркувань, навіть не помічуючи того, що це твердження містить в собі логічну похибку. „Тому, що цей край є мішаний, він належить інтегрально до Річипосполитої, з якою укра-

їнське населення цілого краю повинно шукати порозуміння“, так продовжуєш, не завважуючи, що з того факту, що цей край є мішаний, цілком не виходить конечність співжиття і порозуміння цього краю з Річюпосполитою і з народом корінної Польщі, тільки виходить бажання зеднатися населенню української і польської народности цього краю на ґрунті спільного сепаратистичного політичного інтересу, зверненого проти централістичних інтересів Річипосполитої і народу корінної Польщі. „Річпосполита хоче затримати цей край при собі і має досить сили, щоби це зробити, отже рахуючися з доконаним фактом, українське населення цього краю повинно добровільно підчинитися волі Річипосполитої“, так переконуєш нас, не рахуючися з тим, що з доконаних фактів цілком не впливає необхідність того, щоб оте українське населення позбулося своєї власної, сепаратистичної волі й приняло волю Річипосполитої за свою, бо якраз на тому й полягає вся істота історичних процесів, що чинником в них є не тільки та воля, яка якісь факти доконує, але й та, яка проти доконаних фактів звертається, і що в наслідок цього ніякий факт доконаний не є і не може бути вічний, або принайменше незмінний. Ось до яких консеквенцій доходиш врешті, польський консерватисте, в своїх порадах для нашого вжитку, — консеквенцій, які ми виска-

зуємо тут тільки трохи виразніше і більше до кінця договорено, ніж Ти це зробив у своєму отвертому листі до нас, не змінюючи зрештою ні трохи самої **істоти** того, що Ти хотів нам висловити: „Отже приготуйтеся на незмінну приналежність Вашого краю до Річипосполитої і погодіться з цією Вашою долею. Позбудьтеся всіх Ваших недосяглих мрій по якоесь Ваше власне, окремішне, незалежне, в остаточних вислідах **державне** існування, позбудьтеся тим самим Ваших **політичних** змагань і спрямуйте Ваші життєві енергії на таку „творчість“, якої найвищою і найдалшою ціллю булоб, **щоби Ви розмістилися в рямках, даних Вам Річюпосполитою, як найвигідніше**, льояльно респектуючи ці рямки, як це личить вірним горожанам держави. Зважте, що за Збручем чигає на Вас большевизм, щоби знищити цю вигоду Вашого життя, і що тільки Річпосполита може Вам цей життєвий Ваш комфорт оборонити і забезпечити. Отже йдіть по філістерськи по лінії найслабшого пору, по лінії найменших зусиль і затрати енергії і **не старайтеся змінювати дійсність на образ і подобу Ваших фантастичних ідей, тільки старайтеся змінити самих себе на образ і подобу тієї дійсности, серед якої нині живете**. Уступайте з дороги всім труднощам і противенствам, борячися проти них будете зменшувати безжурну вигоду свого життя, а покірно піддаючися своїй долі осягнете максимум

того щастя, яке серед даних реальних обставин є на цьому „падолі плачу“ взагалі можливе і досяжне. Для того вигладжуйте й усувайте по Вашій змозі все те, чим Ви ріжнитеся від польського народу. Щоправда, цього не можна зробити в якомусь близькому часі з Вашою мовою, і тому вживайте собі свого діалекту: це й буде Ваша національна культура і плекання Ваших національних ідеалів. Але те, що Вам без труду вдатися зможе, як тільки заглушите в собі Ваші окремішні, сепаратистичні, політичні імпульси, — це є усунення всіх тих назверхних, другорядних — напrawdę дуже поважних познач, унасліджених Вами з Вашої византійської минувшини, які цілком не є такими цінними, щоб їх варто було обороняти та які тільки псують кров у мирному польсько-українському співжиттю, бо безпотрібно утруднюють Окцидентові, а хочби й нам, Полякам, пізнати Вашу душу, змагання і постуляти, а Вам нагадують, що Ви належали у Вашій минувшині не до латинського, лише до византійського світа. Цими византійськими анахронізмами — аїнахронізмами, бо византійщини нема вже навіть у самій Византії, лиш у Вас ще збереглася, — яких Ви повинні тепер позбутися, щоби вигладити польсько-українські відносини, є Ваша східня азбука, Ваш східній календар і Ваш східній стиль архітектури. Ці ремінісценції роблять Вас податними для русифікації, для Вашого злиття з російсь-

ким світом. Тільки прийняття латинської культури зможе оборонити Вас перед цією небезпекою, а рівночасно забезпечити й перед польонізацією, бо латинська культура ще нікого ніколи не винародовила, лише навпаки завше скріплювала відрубність народів. Отже замініть оті анахронізми латинськими річами, а утрудните зрусифікування Вас. Ради чого? Ради того, що будете жити в Річипосполитій у мир, й гаразді, подібно як жили в історичній Польщі вірменські міщани: збережете свій церковний обряд і свій діалект і увільните себе від тих журб, які всякому народові приносять з собою політичні змагання, зваливши ці журби на плечі Річипосполитої і польського народу, які будуть опікуватися Вами. Якщож найдуться між Вами люди які не вважалиб політичного проявлювання себе нещастям, тільки прагнулиб його, готові на терпіння і жертви, — то вони напевно найдуть собі поле для такого самопроявлення, станувши на службу Річипосполитої на рівні з державними мужами польської національності. Ці „gente Ruthe-
ni, natione Poloni“ не будуть упосліджувані з титулу їхнього походження, — і осьтак „українське питання“ буде розв'язане: аполітична маса цього народу буде жити для свого аполітичного добробуту, а одиниці зпоміж цієї маси, які збережуть у собі політичні імпульси, будуть мати змогу дозволити цим імпульсам самопроявитися на арені

„польсько - українського співжиття“, себто на арені державних інтересів Річипосполитої.

Булаб це прекрасна „розвязка українського питання“, колиб вона не мала одної — що правда фундаментальної — хиби: колиб вона не суперечила **самому принципіві життя народів**, колиб вона не грішила супроти **самого духа народів**, колиб вона не вимагала від українського народу, щоби він з власної доброї волі осліпив сам себе, щоб увільнити себе від обовязку власного, самостійного ділання й жити надалі „безжурно“ під милосерною опікою видючих... Аджеж народи є лише так довго **живими**, вони лише так довго існують в історичному значінню цього слова, як довго вони змагають до власного політичного панування на своїй рідній землі. З цією хвилиною, коли ця тенденція в них завмирає, вони взагалі перестають бути народом, а стають **етнографічною масою**. Існуванняж етнографічних мас не є ні для світа ні навіть для даної маси ніякою цінністю, і тому, колиб український народ перемінився в аполітичну етнографічну масу, то і для світа і для нього самого булоб абсолютно все одно, чи він існував-би на далі як окремішня мовна своєрідність, чи — навпаки — спольщився би або зросійщився би. Так ціла „українська проблема“ в нинішній Річипосполитій саме на тому й полягає, що Річпосполита не має — як собі

в своїй бундючній зарозумілості думав пан Роман Дмовський, не рахуючися з усім тим, що відбулося у Східній Європі в останніх століттях, — до діла з українською етнографічною масою, тільки з українським **народом**, якого тенденції до власного політичного панування на власній рідній землі зударяються нині з тенденціями Річипосполитої, змагаючими до того, щоб замість бути під політичною владою українського народу, землі цього народу були під пануванням народу корінної Польщі. **Отже нема в Твоїх пропозиціях, польський консерватисте, ані ніякої „розв'язки українського питання“, ні навіть ніякої бази для переговорів про „угоду“, лише відмова від основної причини польсько-українського спору, якою є існування окремішньої національно-політичної тенденції між українським населенням, і вимога до Українців, щоби вони на будуче будували свої змагання не на цьому факті реальної дійсності, тільки на відмові від нього.**

Порівнюючи нездійснимий плян пана Романа Дмовського з рівно нездійснимим — хіба що по трупі українського народу — пляном Твоїм, польський консерватисте, треба навіть сказати, що колиб ці два пляни були за життя українського народу здійснені і Українцям доводилося між ними вибирати, — то куди почеснішою булаб для Українців та доля, якої їм

бажає пан Роман Дмовський, ніж та, яку Ти їм пропонуєш. Адже колиб вони спольонізувалися, то тим самим вони сталиб учасниками польської політичної і культурної нації, і від такого процесу життєвий зміст отих спольщених Українців вправді змінивсяб, але не — **зубожів би**. Але чим сталиб Українці, колиб здійснився Твій плян? — Вони сталиб нічим іншим як тільки **верствою фелляхів чи гельотів, що говорилиб по українськи, під пануванням верстви іслямітів чи спартіятів, що говорилиб по польськи**. Спольонізувавшись, Українці всеж служилиб **самі собі**, своєму власному народові, яким був-би польський народ, — але ставши фелляхами чи гельотами, вони сталиб **рабами чужого народу, погноєм чужого культурного і політичного життя**, а їх власний, український життєвий зміст став-би таким **зубожілим і нікчемним**, що кожному Українцеві, в якого булоб хоч трохи змислу для вищих життєвих вартостей, не лишалосяб нічого, як тільки **покинути свій знікчемнілий, зведений до значіння етнографічної маси народ і примкнути до народів, які цих вищих цінностей ще не позбулися**.

Відчуваєш теж, польський консерватисте, що в Твоїй концепції „братнього співжиття між обома народами“ щось не цілком в порядку, а саме: що **бракує в цій концепції якоїсь рекомпензати для Українців, яка зрівноважувалаб їхне**

самоспалення на жертівнику „співжиття народів“. Тому виповнюєш цей брак, подаючи Українцям оманні надії, що коли вони в межах нинішньої Річипосполитої підуть на шлях добровільного поступового перемінювання себе в аполітичну етнографічну масу, то це станеться ніби-то „в інтересі України“, бо Річпосполита є ніби-то „життєво заінтересована“ в тому, щоби „помогти збудувати українську державу“ **за Збручем**, а це зможе вона зробити щойно після того, як її власне українське населення заключить з польським народом „угоду“ у вище поданому змислі.

Немає нічого гіршого в політичних дискусіях як речі ірреальні. На такі ірреальні шляхи зійшлаб наша дискусія, коли би Ти, польський консерватисте, — вибач за таке гостре порівняння — наприклад переконував нас, що ніхто не є так дуже як Річпосполита заінтересований в тому, щоби ціла Великоросія від Смоленська аж по Ураль була в наслідок якогось геологічного катаклізму залита Білим Морем, і колиб Ти на підставі **такого** міркування доказував нам спільність польсько-українських життєвих інтересів з тої речі, що такий геологічний переворот був-би теж і для України дуже позитивною подією. Ми, українські консерватисти, здаємо собі дуже докладно справу з того, що між українським народом є аж за багато політичних примітивістів, з якими можна собі у схарактеризованій тільки-що площині ди-

скутувати, і — що більше! — що кожної хвилини Річпосполита має можливість най-ти собі між Українцями пару тузинів „президентів“, „отаманів“ і навіть „гетьманів“, готових піти на службу ріжним отаким так сказати „геологічним“ концепціям. Але мусимо Тобі, польський консерватисте, признатися, що гніває і ображує нас, коли Ти думаєш, що теж і з нами, українськими консерватистами, можна собі того типу дискусіями послугуватись.

Це, правда, що гіршого існування для українського народу, як під нинішньою большевицькою владою, не можна собі й подумати. Отже психологічно можна було б дуже добре зрозуміти, коли би між тим народом нуртувало сьогодні бажання: „Хай і під чорта, щоби тільки зпід большевиків!“ Іншими словами бажання, щоби відкись ззовні зявилася якась інтервенційна потуга — подібно як німецька окупаційна армія в 1918-ому році — та „увільнила“ наддніпрянську Україну від большевизму. Всеодно чи на те, щоби потім цими **зовнішніми** силами сфабрикувати якусь українську „державу“ — сфабрикувати, бо **дійсню** державу **створити** можуть тільки **внутрішні** державно-здобувчі і державно-творчі сили даного народу —, чи щоб оту „увільнену“ Україну перемінити з большевицької кольонії в кольонію отої інтервенційної потуги. А що ніяка інтервенція проти большевизму не є можлива без провідної участі Річпосполитої, то на підставі тих

розпучливих протибольшевицьких настроїв і бажань дуже реально і розумно робилиб попадаючи у розпуку Українці, колиб вони вірили, що в життєвому інтересі Річипосполитої лежить сфабрикувати якусь українську „державу“ за Збручем польськими військами в їхній боротьбі з большевизмом. Алеж при якій передумові булаб ота українська віра в оті „життєві інтереси Річипосполитої“ — віра, яку Ти, польський консерватисте, хотів би серед Українців викликати, — реальною і розумною? Очевидячки лише при тій передумові, що Річпосполита булаб готова воювати з большевизмом зараз-же, як стій, сьогодні, себто в цій сумній нашій теперішності, коли народ радянської України не є всилі сам упоратися з большевиками, а большевизм стоїть непохитно на міцних ногах і володіє в Росії неподільно, не загрожений у своєму пануванню ніякими протисилами.

Тимчасом Тобі, польський консерватисте, однаково знаменито відомо, що і нам, українським консерватистам, що як довго большевизм стоїть міцно на своїх ногах, так довго всяке воєнне зударення Річипосполитої з ним булоб необачним ризикуванням власного існування Річипосполитої, бо це булаб для обох сторін боротьба на „або пан або пропав“, — ризикуванням, на яке для „увільнення України“ Річпосполита напевно ніколи не зва-

житись, — іншими словами: що як довго большевизм пануватиме в Росії, так довго після досвідів 1920-го року про ніякий інтервенційний похід Річипосполитої за Збруч не зможе бути ніякої мови, навіть у такому випадку, колиб цілий український народ поголовно всім своїм серцем собі такого походу бажав. Раз-же справа стоїть так, що ні „життєвий інтерес Річипосполитої“ в заснуванню української „держави“ за Збручем, ні „орієнтація українського народу на Польщу“ не має можливості довести до „увільнення“ радянської України від большевизму при помочі негайної, або принаймні близької, інтервенції Річипосполитої проти большевиків, — то як довго большевизм тримається в Росії міцно, так довго всякі твердження про „заінтересування Річипосполитої в самостійній Україні“ за Збручем є такими самими нереальними і неактуальними, в їхньому здійсненню незалежними від волі Річипосполитої фантазіями, що й міркування на тему „заінтересування“ в якомусь руйнуючому Великоросію, але від людської волі незалежному геологічному перевороті. Бо ні одно ні друге „заінтересування“ на ділі не веде до ніякої реальної зміни існуючого сьогодні і для українського народу крайно шкідливого, **теперішнього** положення у Східній Європі поза Збручем.

В наслідок цього для цих Українців,

які вміють бачити дійсність без фантастичного самообману, є і мусить бути абсолютно річю байдужою, чи те нездійсниме, абстрактно - теоретичне „заінтересування Річипосполитої в збудуванні української держави“ **за Збручем** є серед польського народу популярне, чи ні, бо всеодно — навіть, колиб воно було популярним, яким воно, як Тобі, польський консерватисте, добре відомо, не є, — оте „заінтересування“ в ніякому разі не веде до „увільнення“ радянської України зпід большевицького ярма. Але не байдужим для отих реально думаючих Українців є те, що поскільки віра в „заінтересування“ Річипосполитої“ шириться між українським народом і викликає серед нього фантастичні надії, що ніби-то Річпосполита готова воювати „задля України“ з большевиками, то це не тільки нічого не помагає українському народові в його нинішній боротьбі з большевизмом, але й грозить Україні як найгіршими катастрофами в будуччині з тим ментом, колиб большевизм упав. Адже що остає наддніпрянській Україні нині, в даних сьогоднішніх реальних обставинах, раз Річпосполита на ділі не збирається валити большевизму при помочі своєї інтервенції і раз Наддніпрянщина не є всилі скинути з себе большевицького ярма вибухом **своїх власних сил**? Очевидячки не остає нічого іншого, як тільки лежати під ногами большевизму так довго, поки на радянській

Україні не повстануть такі **власні внутрішні сили**, які булиб здібні побідно помірятися з большевицькою Московщиною **сам-на-сам**, або — а це сьогодні **одиноко** правдоподібно: поки **большевизм** з бігом часу не розложиться сам у собі, не втратить своєї внутрішньої спійкості і єдності і врешті не завалиться у хаосі самопожирання і серед вибуху протибольшевицьких революційних енергій подібно як це сталося в 1917-ому році з царською Росією. Щодо цієї останньої евентуальности, то Ти, польський консерватисте, правдоподібно здаєш собі справу рівно добре, що й ми, українські консерватисти, що **серед того велитенського хаосу**, який настав-би з хвилиною раптового упадку **большевизму**, ціла політична будуччина наддніпрянської України залежалаб не від того, чи „в ній булаб заінтересована“ Річпосполита, тільки — подібно, як у 1917—1918-ому році — від того, кому швидше вдалосяб упорядкувати цей внутрішній хаос якимсь тривким державним законом: **Україні, чи Московщині**. Колиб Україні вдалося випередити в цих внутрішньо-організаційних перегонах Московщину, — то повсталаб українська держава, якої Московщина не булаб у силі зломити, як не булаб у силі зломити України в 1917—1918-ому році, колиб Україна була внутрішньо впорядкована, якою вона на жаль не була, — ко-

лиж ні — то державна справа Наддніпрянщини булаб програна і Наддніпрянщина або булаб прилучена силоміць назад до державного звязку з Москвою, або, що гірше, сталаб внутрішньо розхаотизованим тереном війни всіх сумежних держав Східньої і деяких великодержав Західньої Європи. Така війна моглаб мати тільки один наслідок: поділ України на кольоніяльні „сфери впливів“ тих зовнішніх потуг, які серед того хаосу залишилисяб остаточно побідницями в „війні всіх проти всіх“. З тих перспектив річ ясна, що на випадок упадку большевизму одинокою розумною, державно-здобувчою і державно-творчою політикою наддніпрянської України булоб, колиб вона організувалася внутрішньо до воєнної і мирової розправи з Московщиною сам-на-сам без ніякої безпосередньої інтервенції третіх народів у цій українсько-московській боротьбі, бо колиб Україна в цьому менті „орієнтувалася“ на якусь третю потугу — нпр. на Річпосполиту — і дозволила військовим силам цього „союзника“ вмашерувати на українські землі, то це булоб сигналом для вмашерування всіх інших „заінтересованих в Україні“ мілітарних сил Європи, і серед цього загального „заінтересування“ українська державна справа пропалаб серед крові і руїн без ніякого рятунку. З цього виходилоб, що передумовою здобуття наддніпрянсько-української державности з мен-

том упадку большевизму булоб не „заінтересування Річипосполитої в українській справі“, тільки навпаки добровільна або вимушена неутральність Річипосполитої супроти подій на Україні, — бо ко-либ Річпосполита почула в собі „життєвий інтерес у збудуванню української держа-ви“ й посунула своїми арміями за Збруч „на поміч Україні“, — то це настільки збільшилоб хаос на Україні, що — по-минаючи всі інші можливі комплікації — побідна розправа Московщини з У-країною сталаб для Московщини про-сто іграшкою. Навіть з воєнно-технічного погляду, з погляду нпр. воєнних достав, „заінтересування Річипосполитої“ булоб з хвилиною упадку большевизму цілком зайве для України, бо така Україна, яка булаб здібна ставити Московщині у-спішний спротив своїми власними внут-рішніми силами, булаб такою значною новою потенцією у Східній Європі, що для зєднання її собі всяка великодер-жава Європи булаб готова дати їй свою воєнно-технічну чи фінансову підтрим-ку. Отже така Україна не тільки не булаб залежна в своєму існуванні від „заінтересу-вання Річюпосполитою“, а й малаб свобо-ду вибору між кількома можливими союзами, вибираючи — розуміється — найвигідніший для себе.

Саме колиб сьогодні поширилася між українським народом фантастична віра про „заінтересування Річипосполитої в інтер-

венції проти большевизму задля увільнення радянської України“, то дуже легко моглоб статися так, що ця „орієнтація“ моглоб по інерції перетривати будучий упадок большевизму й скінчитися тим, що попавші на службу Річипосполитої українські „президенти“, „отамани“ чи „гетьмани“, спекулюючи на „спасення України перед Московщиною“ при помочі польських окупаційних військ, моглиб кинути Наддніпрянщину в остаточний, безвихідний внутрішній хаос. А тоді при таких створених українськими „президентами“, „отаманами“, чи „гетьманами“ хаотичних умовах на Україні, те, що на руїнах большевизму може дійсно „лежалоб в інтересі Річипосполитої“, якщо вона збереглаб до того часу ті закордонно-політичні аспірації, які має нині, — це булоб — точнісько, як це сталося в 1919-ому році — напевно не „будування української держави“, тільки **новий, отвертий чи скритий, поділ України**. Це булоб встрявання мілітарно-окупаційних сил в хаос за Збручем, щоби не допустити до такої внутрішньої протимосковської консолідації України, яка зіспоїлаб **цілу** право- і лівобережну область нинішньої Радянської України в **одну** українську державу, і щоби відірвати від Наддніпрянщини лише якусь **скількість її правобережних областей**, штовхаючи цією в даних обставинах для українського народу цілком безпотною „інтервенцією проти Московщи-

ни“ всю решту України назад під московську владу. Наслідком такого невчасного „заінтересування“ Річипосполитої за **Збручем** моглоб бути в остаточному висліді лиш одно з двох: або прилучення отих окупованих зазбручанських областей безпосередньо до Річипосполитої, або „створення“ на них під видом фіктивної „української держави“ **півкольоніальної депенденції**, і це булоб щось наче **відновлена Запоріжська Січ** під „владою“ якихсь „леєстрових“, залежних у свому існуванню від Річипосполитої, „президентів“, „отаманів“, чи „гетьманів“ з завданням бути „буферною державою“, бути **пограничною сторожею Річипосполитої і Румунії** проти всієї останньої Східної Європи.

Натякаєш теж, польський консерватисте, на те, яка це українська „державка“ за Збручем лежалаб в „інтересі“ Річипосполитої, коли кажеж, що „Польща потребує України, а Україна **сильної Польщі**“, коли весь час відносишся до тієї — очевидно **слабої** — України, яку Польща готова булаб допомогти Українцям „створити“, не як до засадничо **рівного з рівним союзника**, тільки ставиш Польщу засадничо в ролю **протекторки** України, „заінтересованої“ в повстанню тільки такої української „держави“, яка згори булаб „зв'язана з Польщею якимись **сильними зв'язками** приязни, союзу і співпраці“. Аджеж таких „**сильних**“ зв'язків напевно не булоб, ко

либ ота зазбручанська держава захоплювала цілу область нинішньої радянської України, бо це булаб тоді потенція рівна Річипосполитій; про такі „сильні“ звязки між державами може бути мова лише там, де одна сторона абсолютно переважає своєю силою другу, а друга, слабша сторона є в самому своєму істнуванні здана на ласку і неласку сильнішої.

Може такі „суверенні“ вигляди й усміхаються неодному українському примітивістові, „президентові“, „отаманові“, чи „гетьманові“ *in partibus infidelium*, але вони цілком не усміхаються нам, українським консерватистам, і тому — вірючи Тобі, польський консерватисте, що Річпосполита є перепое́на приязністю для України, — одної тільки приязної прислуги від Річпосполитої для України ми бажалиб: неутраальности Річипосполитої в українсько-московській боротьбі, бо з такою неутраальністю ми, Українці, може собі з Божою помічю колись дамо раду з Московщиною самі, але з активною „допомогою“ Річипосполитої — ніколи. Отже найкраще зробимо, польський консерватисте, якщо з наших дискусій раз на завжди виключимо всякі концепції й комбінації на зазбручанські теми і будемо в цих розмовах триматися надалі наших не уявлених, тільки дійсних, реально-політичних, вже від ряду літ доспілих для дискусії тем, а ними є передзбручанські теми. І Ти, польський консерватисте, і ми,

українські, і Річпосполита й обидва наші народи, — всі ми маємо сьогодні стільки безпосередньо актуальних завдань **перед Збручем**, що ті зазбручанські проблеми можемо спокійно відложити на далеко пізніші й безжурні часи, коли матимемо змогу — якої нині не маємо — не лише про ті проблеми говорити, але й їх нашим **ділом розв'язувати**. — **Базою** національно-державних змагань України з 1919-ого року були галицькі землі, **базою** першорядного значіння для всієї України остали вони й сьогодні, що більше! — стали такою центральною важною областю цілої України, якою вони були в XVI-ому столітті. Тут, на цій базі, має теж сьогодні Річпосполита нагоду і можливість доказати негайним **ділом** ту приязність до України, яка — як Тобі, польський консерватисте, віримо — лежить у життєвому інтересі Річипосполитої. Раз Річпосполита не вибирається зараз-же **сьогодні** „визвольним“ походом за Збруч, тільки очевидячки чекає з цим на **упадок большевизму**, — то лишається їй чимало часу, щоби заздалегідь, ще перед упадком большевизму, доказати свою заінтересованість в українській державній справі, себто в **удержавленню українського народу на рівні й на рівних правах з польським народом**, — що правда не на чужий — зазбручанський — а на власний — **передзбручанський** — кошт.

Але виключім із нашої дискусії теж

такі як на політичні розмови невмісні теми як азбука, календар і архітектурний стиль. Хоч цей чи інший, сконфужений „латинською культурою“ й переляканий Московщиною український примітивіст може й мав би сьогодні нахил медитувати над тим, чи випадком зміна азбуки або календаря не принесе Україні з одного маху благодатей „латинської культури“, то ніяк не можемо припустити, щоби Ти, польський консерватисте, дійсно **поважно** був того погляду, що латинська азбука має магічну силу включати в круг окцидентального життя народи, які нею послуговуються, підчас того як Турки чи Китайці, котрі з окцидентальною духовістю нічого спільного не мають і ніколи мати не будуть, заміщують латинською свої гієрогліфи. Отже очевидячки не такі річі як ця чи інша азбука, тільки окремішна **духовість** є заборолом проти русифікації України, а цю духовість можна висказувати в літературі рівно добре грецькими, що й латинськими письменами. За зміною нинішньої української азбуки, — такої самої зрештою дитини прастарого альфавету Гелленів, що й латинська азбука — не є теж ніяким аргументом те, щоби „влекшувати Заходів, а хоч би й Полякам, пізнання української душі, стремлінь і постулатів“. Ріжниця азбуки є мінімальною перешкодою для такого пізнання, а ця поінформованість „Заходу, а хоч би й Поляків“ не є для України аж настільки важною річю, щоби ізза неї виплачувалося Укра-

їнцям наражуватися на невігоди, які неминуче булиб викликані зміною їхніх письмен, до яких вони привикли і які їм дуже добре служать. Ще менше відношення ніж альфавет мають до українсько-польського питання астрономічні пересунення, які в діланню століть опізнюють Свята греко-католицької Церкви; на калєндарні справи не годиться отже тратити в політичних польсько-українських розмовах ні двох слів, бо й ті булиб зайві.

Ще дивніші ніж в азбучних і калєндарних справах є Твої розсуджування на тему „окцидентального архитектурного стилю“. Адже архитектурний стиль не є річю, яку собі можна довільно присвоювати або змінювати, бо він є відзеркаленням того загального духа культурно-історичних епох, який серед якогось народу в даний час ділає. Не можемо отже ніяк виміркувати, до якого „латинського світа“ й якої „латинської культури“ Ти нас накликуєш порадою, щоб ми замінили наш „східній архитектурний стиль“ „окцидентальним“, бо не можемо відкрити, що Ти під цим „окцидентальним стилем“ розумієш. Свідомством того духа, який у якійсь даній теперішності ділає серед „світа латинської культури“, є той архитектурний стиль, який є творчою продукцією отої даної теперішности Окциденту. Можнаб на цій підставі думати, що закликуєш нас до того „окцидентального“ духа, якого продукцією є нинішній „модерно-річевий“ стиль за-

лізно-бетонних, хмародерних і фабричних будов. Якщо так, — то приймай на увагу, що такого „окцидентального стилю“ ми, Українці, можемо сьогодні досконаліше і всесторонніше навчитися в **Москві**, яка нині так раптово себе індустріялізує, ніж у Варшаві. Але річ у тому, що від такого „світа латинської культури“ **волиємо не вчитися по змозі нічого** ні в Москві, ні в Варшаві. Не припускаємо, щоби Ти, польський консерватисте, був надмірним приятелем „модерно - річевого“ „окцидентального стилю“ і тому волимо прийняти, що маєш на увазі радше спетрифіковані, в своєму розвитку вже закінчені, **історичні** архітектурні стилі Окциденту. Якщо-ж так, то приймай під увагу, що вживання стилів **минулих** епох може мати змісл лиш у тих народів, які загального духа тої епохи, серед якої даний стиль повстав був, **самі** переживали в своїй минувшині і тому мають у даній теперішності якісь сильніші чи слабші відблески цього духа в своїй **живій національній традиції**. Так наприклад на Україні все ще мають змісл будови не лиш у византійським, але й у ренесансовім і післяренесансових окцидентальних архітектурних стилях, бо духа цих минулих епох вона **своїм власним** культурно-історичним досвідом у якійсь більшій чи меншій мірі зазнала і тому все ще має його відблески теж і сьогодні в своїй живій духовій традиції. Але як безсенсовні є в Європі, дарма що в своєму

часі в XIX-ому столітті модні, віллі в „мавретанськiм“, чи в „стилю“ „китайських пагод“, і як недоречно булоб сьогодні будувати, наприклад, десь над Реном катедри в стилю Юстиніанової св. Софії, бо цього духа Візантії та країна ніколи не переживала в своїй минувшині і тому не може мати до византійського стилю ніякого духового відношення в своїй нинішній теперішності, — так і на Україні булоб нині недоречністю будувати церкви, наприклад, у готицькому стилю, бо духа епох окцидентальних передренесансових стилів Україна ніколи **сама** не переживала, бо ніякого відблеску цього духа нема в наслідок цього в нинішній живій українській традиції, бо словом: **український народ не має до цих стилів ніякого духового відношення**. Раз відпадає з Твоїх розсуджувань „модерно-річевий“ стиль, бо годі припустити, щоб Ти як консерватист був його приятелем, і відпадають ренесансовий і післяренесансові стилі, бо вони крім византійського на Україні вживані, то виходилоб, що під „окцидентальним стилем“ розумієш передренесансові стилі, в першу чергу готицький, і що накликаєш нас в цей спосіб до того духа „світа латинської культури“, якого розквіт припадав на **Середно-вічча**. Отже ми, українські клясократично-монархічні консерватисти, дуже раді булиб від такого Окциденту сьогодні вчитися, — але, на жаль, **цей** дух латинської культури нині на наших очах конає, так що не лиш

не можна його з нинішнього Окциденту перейняти, щоб на цій духовій підставі уможливити перещеплення передренесансових архітектурних стилів на Україну, але й у самому таки „світі латинської культури“ цей дух нині вже настільки загас, що оті історичні, спетрифіковані стилі **перестають бути зрозумілими навіть у тих окцидентальних країнах, в яких вони первісно повстали й розвинулися.** Не маємо осьтак, на жаль, в кого наслідувати сьогодні такого окцидентального духа, який був би **вартий** наслідування. Народи колишньої „латинської культури“, що осьде наших на очах позбуваються шляхотної великості і етичних підстав свого життя й переминюються в позбавлені міри й зміслу в своїх змаганнях „маси“, гнані необузданими інстинктами, — народи, яких боронять перед хаосом уже не позитивні духові вартості, творені ними невсипуче в їхній **теперішності**, тільки ще лиш інертність привички й рутини і здержуючий тягар уже спетрифікованої, до дальшого розвитку внутрішньо нездібної традиції, яка все більше вичерпується й перестає бути життєздатною й життєдайною, щоби уступати все глибшому звироднінню думок, почувань і волі, — народи, в яких війна перемилилася в морд, а мир у недоречну метушливість за профітом, — такі народи **вже давно перестали бути тим, що колись називалося світом окцидентальної романо - германської**

культури. Отже вистарчає для нас, якщо деякі позитивні вартости історичного Окциденту самі в собі, в нашому власному клясократично - монархічному консерватизмі, зберігаємо й несемо. А народ Батьківщини нашої не має нині ніякої потреби наслідувати якісь спетрифіковані або розложені арихтектурні стилі „латинського світа“, бо якщо цей наш дух переможе в культурі й політичних змаганнях народу нашого, — то бути може, що це викує з часом достаточні духові підстави, щоб цей народ зміг колись у будучині створити свій власний, **новий і живий**, хоч по своїй істоті з духом історично-окцидентальних споріднених, архитектурний стиль з загальної суті своєї власної майбутньої культурно-історичної епохи.

Трудно зрештою навіть припустити, щоб Ти сам по правді брав **поважно** оті — як віримо — кинені Тобою лиш мимоходом і хиба тільки на український — ну і польський — примітивізм думки обраховані проєкти „златинщення“ України. Ми занадто високо цінимо ту духову працю, яку має за собою польський консерватизм, щоби думати, що Ти не здаєш собі рівно добре що й ми справи з того, що щоб нині належати до „світа латинської культури“, треба мати за собою саме таку: — „латинську“ — а не якусь іншу **тисячелітню духову традицію**, яка саме так, а не інакше оформилаб усі істотні під-

стави духового, політичного і соціального устрою даного народу в його минувшині. Прийняття репрезентованого не византійською Церквою, тільки римським Папством духово-релігійного світопонимання якимсь народом на зараннях його історичного розгорнення **перед тисячеліттям** і рівночасне перещеплення на свій ґрунт підставових вартостей тої тоді ще наскрізь живої, могутньо ділаючої синтези, яка наступила між германськими і пізноримськими політичними, соціальними і правними формами, — після того кількасотлітнє уморальнювання громадянства не пасивним византійським, тільки активним римо-католицьким етосом серед політичного напруження між церковною і світською організацією і многостолітнє дисциплінування цілого способу думання твердою школою схолястичних філософічних систем, — рівночасне кількасотлітнє ділання живих норм окцидентального феодалізму з його воєнно-лицарськими і станово-автономічними вартостями, — і вкінці кількасотлітній процес секуляризації цієї Середновіччям так твердо викованої **цілості** духового, політичного і соціального життя великими здвигами і рухами, починаючи від доби Ренесансу й Гуманізму, — ось і Тобі і нам добре відомі, українській землі здебільша чужі, **передумови приналежності якогось народу до „латинського світа“, — передумови, яких набути в якомусь „скороченому виданню“ ніяк неможливо.**

Не мало повинноб Тобі дати до думання й те, що саме ті українські люди — як ось бл. п. Вячеслав Липинський — які по цілій своїй істоті і по засадничому характеру свого особистого й громадського ділання є найбільш зокціденталізованим елементом на Україні, здають собі як найвиразніше справу з безплідности „латинщення України“, часто-густо наражуючися на киданий на них з боку українського примітивізму закид „византійства“, чи взагалі „восточности“. Є це власне люди, яким їхня понадпересічна універсальна освіта дає змогу докладно визнаватися в різницях між **движучими** силами романо-германського й греко-словянського світів, люди, які саме в наслідок цього, що їхня психіка належить до окцидентального типу, мають **змисл для органічного росту життя** і тому, беручи участь в українському життю і здаючи собі справу з того, наскільки воно **східне в самих своїх органічних заложеннях**, не можуть у своїй творчості нехтувати східними первинами отого українського життя, все одно, чи вони **субективно**, в своїх **особистих** уподобаннях, ставлять византійський світ вище від романо-германського, чи ні. Аджеж ледви, чи уйшло Твоєї уваги, що саме найбільш орієнтальний по своїй істоті і по типу свого особистого й громадського ділання елемент між Українством є найфанатичнішим речником „окциденталізування“, чи „латинщення“ України. Якоюж мерт-

веччиною, ба якою карикатурою булаб репрезентована отаким органічно східнім елементом „латинськість“ України, колиб під її гаслами прийшов до рішачючих впливів на українській землі отой по самій своїй **істоті** азійський елемент: брутальні, вперті, деспотичні натури, які мають змисл тільки для **механічного ломання** перешкод, замість щоб їх органічно, повільно перемагати духовим діланням, — натури, які не терплять біля себе ніякого духа свобідного самовизначення, — вічно збунтовані, кровожадними візіями перепосні степові анархісти, які, колиб їм дано було вільно погуляти по Європі, в дикий пустар перемінилиб цей континент, каменя на камені в ньому не лишилиб, — півінтелігентні орієнтальні варвари, поражені подивом для назверхної цивілізованости Окциденту, але ніяк нездібні мати вгляд у внутрішню **істоту** окцидентальної культури, — люди наскрізь реакційного понимания того, що зветься „авторитетом“, стужені за мертвою дисципліною монгольського типу, бо при їхній недостаті почуття вірности й здібности до свідомого самообмеження, окцидентальний устрій свобідного самовизначення одиниць, верств і цілого громадянства став би в їхніх руках тереном політичного й соціального хаосу!..

Отже виключім із нашої дискусії крім комбінацій на тему Наддніпрянщини теж всякі ірреальні концепції про „включення України в світ латинської культури“. Є це

взагалі одною з підстав органічного, консервативного світопонимання, що в нього існує — в непримиримім противенстві до ліберального, чи індивідуалістичного світогляду, якому здається, що ділання людської волі не має ніяких меж, — глибока свідомість того, що кожній людині і кожному народові є згори дане **певне означене місце у всесвіті**, що своєвільне ділання людей і народів цього даного їм місця змінити не може, що отже люди і народи можуть бути творчими лише в межах **призначеного їм у всесвіті місця** і що кожна спроба переступити ці межі своєвільно і зробити зі себе щось іншого, ніж це даній істоті людини чи народу відповідає, мусить закінчитися і для людей-одиниць і для народів їхнім звихненням, духовим обезплідненням, знищенням змислу їхнього існування на світі і врешті розкладом і смертю. Відстрашаючим цього прикладом і в великому: — в життю держав, народів, громадянств, — і в малому: — в родинному й індивідуальному життю, — й є саме безнадійний внутрішній розпад нинішнього „модерного“ світа, який старається начеб-то „перерости сам себе“. Питання, чи Україна має належати до „латинського світа“, вирішується не сьогодні, тільки **вже вирішилося тому тисячу літ**. Не від волі України, тільки від волі пануючого над всесвітом Провидіння залежало, щоб Україна й її народ були покладені на сто чи двіста миль на схід від

властивих меж романо-германського світа: тут є місце і тут є завдання України. Тут є межі, дані самій істоті України, тут є визначення її історичної і національної своєрідности, якою вона відрізняється від усіх інших народів світа. Зростати і творити вона може лиш поскільки вона цій своїй істоті вірна, — за-непасти, обезпліднитись, завмерти вона мусить, поскільки вона бунтуватись буде проти цього їй даного призначення у всесвіті. Це світове місце України — це є перехрестя византійського Сходу й римського Заходу, Європи й Азії, світа індо-германської і світа монгольської раси. На цьому великому перехрестю й пограниччу приймає Україна від непамятних часів, що губляться в імлі віків, більшу чи меншу, діяльну чи страдальну участь у всіх тих **собі взаїмно чужих** світах, яких круги впливів на землі українській перетинаються. Перебіг історичних подій зложився — з вини і без вини України — так, що вона духово, політично і соціально **не оформилася**, не знайшла внутрішнього зрівноваження між тими елементарними заложеннями, які приняла з різних **собі взаїмно ворожих** світів, що вона словом: **не знайшла самої себе** серед всесвіту. Через те вона — і в цьому може й полягає її будуччина — ще й по сьогодні не довершила й завершила свого призначення у всесвіті, як це вдалося іншим народам, які встигли оформити себе тим, що

були всеціло включені в якийсь означений світово-історичний круг і так отримали свою **постать**, відповідаючи загальним основним ідеям цього даного універсально-історичного круга, до якого належали. Хаос ріжноманітних, іноді собі взаємно суперечних, ще до повного і означеного свого вислову не розвинених завязків добра і зла, які Україні завістила її незавидна тисячелітня минувшина, несе отже вона в собі й сьогодні; тому не належить вона всеціло ні до „византійського“, ні „латинського“, ні „східнього“, ні „західнього“ світа: **споріднена зі всіми, але й відчужена від всіх**. Цим місцем і цими межами визначається й **сьогоднішнє, минувшиною завіщане, завдання України у всесвіті**: ним є **знайти саму себе** серед анархії „модерного“ світа й розгорнути в собі недорозвинені завязки всіх добрих і високих, всіх життєздатних і життєдайних перовозорів, вартостей і елементів, унасліджених нею з її ріжноманітної минувшини, а вигубити в собі завязки всіх злих, низьких і смертоносних нахилів рівно західнього, що й східнього походження, щоб осьтак **діланням непомітного органічного щоденного росту** — росту, якого напрямок і зміст не може бути згори ні передбачений ні означений ніяким схематичним, абстрактним, інтелектуалістичним ідеологізуванням, як непередбачним було пізніше розгорнення Окциденту на зараннях Середньовіччя, змогла наступити твор-

ча, оформлюючи синтеза Сходу і Заходу на Українській Землі.

Ось наше місце й наше призначення, ось наші межі й наша українська, національна істота, як ми, українські консерватисти, її бачимо. Бувало так — наприклад на починах розросту християнства, — що великими духовими здвигами, глибокими, всеобнімаючими **релігійними** перемінами, народи включалися в світові круги, до яких передтим не належали. Але ті люди, що такі універсальні зміни й пересунення викликували, ішли між народи з проповідю незнаного їм до того часу **Бога**, не для земної, тільки для цієї **божеської** справи голови свої класти готові. Ти-же, польський консерватисте, не приходиш до нас як пророк і апостол **понадчасової** проповіді Бога, тільки йдеш до нас як звичайна собі, пересічна людина-політик **із земною і часово звязаною проповідю Річипосполитої**, — і тому знай **теж скромні** межі того впливу й ділання, які є на українській землі для Тебе взагалі можливі й досяжні: не май ні надій ні інтенцій довершити на Україні якісь „латинські“ здвиги універсального значіння і **рахуйся з Україною й українським народом як з такими, якими вони нині є і якими вони в будуччині своїм власним внутрішнім і зовнішнім ростом і діланням стануть, хоч-би вони були хоч як „византійськими“**, себто чужими для Твоєї польської істоти.

Повернім-же тепер назад до вихідних точок наших дотеперішніх розсуджувань: повернім до тих етичних підстав консерватизму, які ми зясували на початку цілого цього політичного трактату, яким Тобі, польський консерватисте, відповідаємо, щоб осьтак замкнувся круг **аналізи** і ми могли приступити до остаточних **підсумків і висновків** для Твоєї і нашої практичної політики на будуче. Вибач, польський консерватисте, за довготу цього нашого трактату: лекше є інколи кинути якесь одне необдумане речення, ніж спростувати його помилковість цілою бібліотекою творів. Погляди-ж про польсько-українські взаємовідношення, які нині панують серед цих обидвох народів, є настільки викривлені десятками літ вічевих агітацій, вони настільки поверховні й плиткі внаслідок тумультуарного ділання напів-освічених газетярів між цими обидвома громадянствами, що вжеж нарешті був-би останній час, щоб не збувати польсько-українського питання легкою рукою в одній-двох статтях, написаних на коліні, тільки поважними, історичну і актуальну, теоретичну і практичну, духову і матеріальну **цілість** цього питання охоплюючими працями, з яких обидва громадянства могли б хоч чого небудь нового **навчитися**.

Нав'язуючи до зясованих уже на самім початку етичних підстав консерватизму, мусимо сказати, що дивує нас, коли шукаєш того матеріялістичного опортунізму,

на якому Ти бажав би оперти „польсько-українське співжиття“, якраз серед нас, **українських консерватистів**. Ми вияснили вже, яке надзвичайно відповідальне місце займають у життю кожного народу посідаючі, по своїм нахилам консервативні круги. Вони є підставою цілого життя народу. Є ці підстави трівкі і здорові, — то стабільним, зрівноваженим, повним внутрішньої сили буде ціле національне життя. Тоді розкладові, хаотичні розрухи є в силі зачепити тільки **поверхню**, іноді навіть тільки шумовиння народів. Жмінка соціально-революційних і всяких інших анархістичних агітаторів є тоді нешкідлива, бо в рішаючих ментах даний народ не за ними піде до загального розкладу, розпаду й руїни, тільки за отими консервативними кругами, які забезпечують стабільність життя і тяглість його розвитку для добра цілого народу і всіх його соціальних верств. А це можливе тільки тоді, коли оті консервативні круги є переповнені глибоким ідеалістичним почуттям власної відповідальности за долю цілого народу. Пульсом життя такого, здорового консерватизму мусить тоді бути повне самопосвяти змагання до політичної, державної влади власного народу на своїй рідній землі. Тоді — але лиш тоді — консерватизм може бути тим, чим бути повинен: мізком і серцем свого народу.

Колиж посідаючі, консервативні круги

тратять відчуття пульсу життя свого народу, коли вони, перепоені матеріялістичним опортунізмом, стають чужі потребам, болям і надіям свого народу ради своєї „привати“, — тоді цей розложений „консерватизм“ стає раком у життєвих органах свого народу. Він перестає засадничо різнитися від радикалістичних, анархічних, розкладових течій серед свого народу, він стає тільки „правою“ демократичною партією на услугах „інтересів“ „посідаючих“ проти таких-же самих егоїстичних, цілості справ народу чужих, „інтересів“ „непосідаючих“. Що більше! Він стає ще гірше розложеною, внутрішньо мертвою партією від переворотових. Бо це, що дає життю вищий змісл — це є героїчний момент, це є готовість класти свої голови за якісь вищі завдання і ціли. Алеж підчас того, як переворотницькі елементи є до якоїсь міри готові гинути для своєї справи, то вся „філософія політики“ опортунізму зводиться до того, щоб комбінувати й крутити в „політиці“ так, щоби при всяких умовах зберігати свої голови — і майно — як ніби-то найвищі вартости людського буття. Колиж у додатку такий „консерватизм“ накладає на себе облудну маску „ідеалізму“, щоби нею — на моду революційних демагогів — обманювати „виборчу масу“, і робить фразу з усього, за що здоровий консерватизм повинен уміти класти свої голови: фразою робить накликування

до „зберігання історичних підстав життя“, фразою релігійність, перемінену в фари-сейське деотство „на показ“, фразою де-магогічне цькування проти „революційної, інтернаціоналістичної демократії“ в імя „на-ції“, чи „релігії“, дарма, що по своїй амо-ральности в успосібленню і громадському діланню отакий „консерватизм“ на ділі ні трохи не різниться від таборів, які дема-гогічно поборює, і фразою, вкінці, обіцян-ки більшого матеріального добробуту для „мас“ ніж у „соціалістичнім устрою“, під-час того, коли справжній консерватизм повинен протиставитися отому соціалізмозі не смачнішими обіцянками грушок на вер-бі, тільки ширенням свідомости між наро-дом, що люди не живуть для свого „ща-стя“ лиш для довершування великих спіль-них чинів ціною повного нещастя і тер-піння життя — то такий „консерватизм“ є гіршим дискредитуванням і вален-ням консервативного етосу серед на-роду, ніж те валення, до якого взага-лі здібна навіть найбільш рафінована комуністична „масова“ пропаганда. В цю площину „інтересів“ по „ідеалістично-му“ замаскованих, увійшов теж нині пов-ний мертвої реакційности „консерватизм“ серед народів Європи, — і це саме є тим моментом, який робить спинення поступів загального соціального перевороту в Ев-ропі таким — майже безнадійним, якщо серед посідаючих верств не наступить глибоке духове оновлення.

Для України-ж отакий матеріалістичний опортунізм серед політично і соціально вище поставлених верств — це нічого нового. Він був історичним нещастям Землі Української вже від цілого ряду століть. Їхня опортуністична слабохарактерність, їхня матеріалістична „привата“, їхній брак ідеалістичних, лицарських, воїновничих, провідних здібностей у душі, їхній брак думання категоріями добра для всієї Батьківщини своєї, їхня нездібність уфундувати свій провідний авторитет серед свого народу ніяк інакше як тільки чисто механічним „примучуванням“ свого населення до мертвого послуху, їхнє розуміння свого провідного становища не як суми обов'язків супроти цілоти Батьківщини й її народу, тільки як „права“ на розкішне особисте життя, — ось те, що відрізнявало їх від історичної аристократії Європи, ось причина, чому ці верстви не були здібні викликувати серед народу України вірності до себе, ось головна спонука до того, чому Україна в своїй минувшині раз-у-раз кінчала свої розвитки — вибухом соціальної революції. Це історичне зло направити і в першу чергу **поскромити** анархізм посідаючих кругів, — **бо тільки так можна витворити в них здібність опановувати анархізм суспільних і національних низів** — ось одне з найголовніших нинішніх завдань українського консерватизму, а це завдання є прямо

протилежне Твоїм опортуністично-матеріалістичним теоріям до нашого вжитку.

Булоб це отже найліпшою дорогою до того, щоб оцей молодий і ще дуже слабо поширений український консерватизм розложити і вбити ще поки він зі своїх звязків розвинувся, булоб це найвірнішим шляхом до того, щоб серед українського населення Річипосполитої затріюмфував на цих руїнах консервативної тенденції в остаточних вислідах — атеїстичний **большевізм**. Бути може, що на вид цього розкладу серед українського народу затирав би з радощів руки цей чи інший польський націоналіст. Але від Тебе, як консерватиста, мусимо вимагати **розуміння універсальних звязків між народами**, — розуміння того, що ця зараза серед Українців напевно не спинилася б на Сяні, тільки тисячними дорогами вдиралася б теж серед народ корінної Польщі. На вид нинішньої світово-господарської кризи, яка вже не є — як минулі кризи — проминаючим епізодом, тільки є симптомом повільного конання капіталістичного, на „інтересах“ побудованого світа, — на вид перспектив і можливостей загального соціального перевороту в Європі хто знає чи не за життя ще нашого-ж таки покоління, якщо тепер, майже в останній ще хвилині, не наступить між народами **відродження живого й правдивого консервативного етосу**, — треба булоб особлившого націоналістичного засліплен-

ня, щоби радіти не зі скріплення й росту, тільки з розкладу й упадку українського консервативного табору...

Приступім же тепер, після такої обширної і всесторонньої аналізи всіх ріжнотних польсько-українських справ, до остаточних підсумків і висновків.

Ця аналіза виявила, що в польсько-українській проблемі слід виразно розрізнити **два цілком ріжні питання**: питання взаємовідношення між польською Річюпосполитою й русько-українською територією замешкалою через Українців, і питання взаємовідношення між українською і польською частиною населення внутрі отої русько-української території.

На розв'язку першого питання воля українського народу не має ніякого безпосереднього впливу; ця розв'язка залежить від волі народу корінної Польщі, себто від того, як він собі хоче відношення між Річюпосполитою й Галицько-Волинською Землею уложити, бо польський народ вийшов зі збройної розправи з Україною побідником і тому в його руках лежить тепер рішення, чи він дасть побідженому взагалі який мир і чи дасть мир для побідженого **приемлиий**. За те розв'язка другого питання в дуже значній, ба цілком переважаючій мірі залежить від волі і ділання українського народу.

При цьому, щоб згори уникнути всяких сензацій і ілюзій на тему того, що ніби-то існує якась комбінація, якийсь начеб-то „філософічний камінь“, якась магична формула, яка булаб у силі з одного маху розрубати українсько-польський гордійський вузол якоюсь „угодою“ чи „переговорами при круглім столі“, треба сказати, що ціле нещастя нинішнього польсько-українського взаємовідношення полягає на тому, що ні польський ні український народ, **такі, якими вони нині — на жаль — є**, не є здібний взагалі до ніякої конструктивної внутрішньої і зовнішньої політики, отже не є здібний до розв'язки тих польсько-українських питань, яких розв'язку засадничо і теоретично в своїх руках нині тримає. Це нещастя виходить відтіль, що обидва ці народи є надзвичайно глибоко розложені й дезорганізовані в своєму внутрішньому життю. Тому й розв'язка тих проблем, перед якими вони нині стоять, може бути лиш предметом і наслідком довгих процесів, які ішлиб у парі з процесами їхнього внутрішнього оздоровлення. Не у взаїмних „угодах“ і „переговорах“ між собою, тільки у викликуванню й керуванню отих внутрішніх процесів оздоровлення серед свого рідного народу лежить отже нині завдання українського і польського консерватизму, якщо вони дійсно того бажають, щоб українсько-

польські взаємини перенеслися в якусь більше людяну, шануючих себе народів гідну, площину ніж та, на якій вони нині знаходяться.

Щоби розв'язати проблему, як мають бути налаштовані відносини між Річюпосполитою й Галицько-Волинською Землею, народ корінної Польщі повинен би перш за все здати собі дуже докладно справу з того, до яких меж він є нині побідником над українським народом, а від яких меж він мусить признати себе побідженим українськими енергіями. Побідником є польський народ постільки, що він прилучив Галицько-Волинську Землю до Річипосполитої. Але поскільки цей польський народ ставив собі за ціль злиття Галицько-Волинської Землі з Річюпосполитою в одну органічну цілість чи то при допомозі польонізаційної системи, чи то при допомозі засудженої згори на невдачу спроби перепоселення українського населення Річипосполитої політичним опортунізмом і зведення цього населення на рівень аполітичної етнографічної маси, — постільки польський народ свою боротьбу проти українського програв. Побідником стала тут українська сепаратистична, скажім виразніше: національно-державна тенденція і результатом цього і є власне те, що називається „українським питанням в Річипосполитій“ — питання, якого змістом є стертя між польським державним

централізмом і українським відосереднім змаганням.

Що до цього стану, який є тривким вислідом польсько-української війни, котра все ще — хоч і не в оружній площині — продовжується, — що-до цього стану, який є висловом живої рівноваги польсько-українських реальних сил на підставі їхнього живого зударення, — що-до цього стану треба польському народові мати відвагу витягнути деякі консеквенції—таку саму відвагу, яку мала в 1867. році Австрія в відношенню до Мадярів, дарма, що вона цих Мадярів у 1848-ому році перемогла. Консеквенція-ж, яку Австрія витягнула, була така, що мадярські енергії можна вправді без упину поскромлювати, але не можна їх односторонною австрійською волею в повному значінню цього слова: опанувати. Нині— в 1932-ому році — українські енергії вже лишили за собою час свого найбільшого ослаблення. В природному ритмі припливу і відпливу енергій ці українські сили, лишивши за собою своє мінімум, напевно не будуть — як цього сподіються польські націоналісти — надалі слабнути, тільки навпаки будуть: кріпшати. Дотеперішній політичний провід Українців — досить тут згадати хоч би про „політику“ Д-ра Євгена Петрушевича—відзначався, правда, немалою обмеженістю думки, слабкістю волі, браком відваги й почуття відповідальности, незручністю, ба. й апатичною інертністю, але

само українське населення спонтанно і елементарно виявило **надсподівано високу силу характеру, а з тим і незломність**. Нинішні політичні дискусії на тему засад і тактики національно-політичної боротьби починають — дарма, що дуже повільно — витворювати серед Українців різних політичних напрямків **новий тип політичних провідників**, свідомих своїх найвищих цілей і адекватних доріг до них і при тім перепоясаних ідеалістичною сміливістю, почуттям відповідальности за свої слова і вчинки і готовістю класти за свою національну справу голови. В руках таких провідників — якщо цей процес творення їх поступить і довершиться — ця повна впертої витривалости субстанція українського населення Річипосполитої без сумніву поставить Річипосполитій без порівняння успішніший відпір, ніж досі.

Всі познаки вказують отже, що помалу починається період, в якому це населення перейде з відборонного відступу в зачіпний наступ. Ходить тут не про терористичні демонстрації, бо ні тероризм ні „політика“ демонстрацій взагалі ні до чого не веде, — тільки ходить тут про той невловимий, бо елементарний, бо десятками тисяч одиниць у їхньому **щоденному** особистому і громадському діланню довершуваний наступ за здобуття нових культурних, соціально-економічних, нових позицій внутрішньої політичної організованости, якого ніякими законодавчими ре-

стрикціями ніяка держава спинити не всилі — хиба, що вимордовуюча мільйони свого опозиційного населення большевицька держава.

Якщо отже народ корінної Польщі хоче, щоби ця вперта польсько-українська війна, яка так дуже ослаблює його державу, закінчилася вже раз якимсь миром, або хоч принаймні **стратила свій лютий характер війни на життя і смерть** і стала звичайною для європейського світопорядкування, поміркованою війною між сусідніми і спорідненими народами, — то одним способом до того може бути тільки **переустрій Річипосполитої**. В яким напрямку цей переустрій мусів би відбутися, про це немало говорить австро-мадярський приклад. Даремно лютує польський націоналізм, коли про цей приклад згадати, даремно він оперує псевдо-аргументом, що Австро-Угорщина впала. Не від свого австро-мадярського **дуалізму** Австрія впала, бо як відомо для мадярського народу спілка з Австрією була вигідна, тільки Австрія впала від цілого ряду **інших своїх і нерозв'язаних національних питань**, які уможливили **зовнішнім потугам** цю дуалістичну австро-угорську спілку розторочити. Ідеєю-ж австрійської розв'язки мадярського питання з 1867. року було те, що раз існує в межах Австрії неопанована і крайно небезпечна мадярська національно-державна тенденція, якої ніяк не можна знищити — то ілю-

зією булoб. уважати. Австрію „народовою державою“ австро-німецького народу — тільки отверто треба признати Австрію **державою народів**. Признаючи якусь державу в нинішній історичній епосі національностей державою народів, можна досягнути збереження єдності держави тільки тоді, коли народи цієї держави матимуть рівне державне право, коли рівність австро-німецького державного права з малярським державним правом задовольнить і заспокоїть державні тенденції малярського народу і в цей спосіб уможливить Малярам бачити в австро-малярській дуалістичній спілці якийсь більше чи менше досконалий сурогат власної незалежної, суверенної малярської національної держави.

Зеднання всіх історичних країв Угорської Корони в одну територіальну автономічну цілість, принцип індигенату в приміненні до обсади всіх публичних функцій на цій Землі, і вкінці зрівнання державного права цієї Землі з Німецькою Австрією в державній Унії двох народів — це й була тоді та площина, по якій ділав побідний **австро-німецький** народ, стараючися дійти до мира і порозуміння з малярським народом.

Не це нашою, українською, річю боротися за те, в якій площині і в яким напрямку повинна б розвиватися нинішня державно-устроєва думка, **польського народу**, бо ми несемо відповідальність не

за політичне ділання польського, тільки **українського** народу. Чи думка й ділання польського народу розвинуться в тім, чи іншій, бути може: прямо протилежнім, на прямку, це залежить всеціло від волі польського народу, на яку воля українського народу не має ніякого впливу. Тому ми, Українці, можемо вправді подавати польському народові теоретичні аргументи, щоб зясуванням реальної дійсности улекшувати йому прийняття його рішень, ми можемо теж заявляти, що таке чи інше рішення польського народу **булоб для нас бажане** і що ми переконані, що воно закінчилоб польсько-українську ворожнечу справедливим миром, або принаймні зробилоб її більше людиною, більше відповідаючою гідности обидвох народів, — **але ми не можемо заявляти, що таке чи інше рішення польського народу є нашою, українською, цілю.** — Бо цілями може бути лиш те, чого здійснення є залежне від власної волі і власного ділання, а не від волі й ділання якогось постороннього народу. Аджеж дуже легко може статися так, що хоч-би всі шість мільонів Українців, які живуть у нинішній Річипосполитій, однодушно „ставили собі за ціль“ осягнення рівного державного права з польським народом у межах Річипосполитої, то польський народ нічого собі з цієї української „ціль“ не робив би і в цей спосіб ця „ціль“ взагалі ніколи не булаб до

сяжна навіть при найбільших внутрішніх зусиллях і жертвах Українців ради отой „ціли“. Виходить з того, що польський народ ніяк не може узалежнювати державно-устроєвої перебудови Річипосполитої від ніяких „льоаяльних“ чи „нельоаяльних“ заяв з українського боку. На словесних „заявах“ і „пропагандах“ нічого на світі не стоїть, тільки стоїть на згідности або незгідности з живими внутрішніми тенденціями народів.

Ціж живі тенденції нічого собі з ніяких „заяв“ не роблять, тільки ділають з елементарною потугою поза всякими інтелектуалістичними політичними „програмами“.

Хоч переведення глибокої устроєвої реформи в нинішній Річипосполитій ми, українські консерватисти, вважаємо невідхильною природною консеквенцією прилучення українських земель і поширення польської держави поза її властиві природні межі, хоч ми тому вважаємо оту реформу об'єктивною konieczністю з польського державного становища, як об'єктивною — дарма, що польським народом на його власне горе не признаною — konieczністю було перетворення історичної Річипосполитої з „народової“ держави в державу народів на початку XVII-ого століття, — то не робім собі ніяких ілюзій що-до того, що такий польський народ, яким він є нині, є до такого великого державно-реформаторського чину абсо-

лютно в ніякому відношенню нездібний.

Політична психіка нинішнього польського народу є так глибоко розложена „народово“ — централістичним способом думання п. Романа Дмовського, що швидше можна сподіватися того, що н. пр. московські большевики запровадять у себе демократичний парламентаризм, ніж того, що такий польський народ, яким він нині — на жаль — є, згодиться на які-небудь засадничі устроєві зміни в Річипосполитій. У наслідок цього „українське питання в Річипосполитій“ опинюється в зачарованім крузі безвихідности і нерозвязности, як довго ота „народова“ психіка не зміниться. На змінуж цієї психіки не впливає те, чи серед українського народу повстають, або повстануть які „помірковані“, „автономістичні“ чи „угодові“ групи, чи ні. — Політична психіка польського народу може змінитися тільки власними, внутрішніми польськими зусиллями думки і чину.

Коли політична психіка нинішнього польського народу є того роду, що поміркованіші українські політичні „програми“ виявляються менше реально здійсними, ніж найрадикальніші, найменш нинішньому взаємовідношенню реальних польсько-українських сил відповідаючі „програми“, — то мусиш, польський консерватисте, признати, що польсько-українські справи дійсно вже вперли опинитися в безвигляднім

і безвихіднім заулку, коли такі політичні парадокси взагалі можливі. Парадоксальність же положення визначається тим, що польський народ — вибач, польський консерватисте, за отверте слово — виявився за цих 12 літ, від коли на Галицько-Волинській землі запанував, **народом політично непоправним**. Централістична „народова“ державна теорія вже встигла стати серед нього такою непорушною, аксіоматичною догмою, що **навіть найсильніший диктатор** був би спонтанною волею польського загалу змений з лиця землі, колиб нині зважився на спробу хоч найменшої перебудови Річипосполитої по напрямку на державу народів. Не лиш оті догматичні переконання, а й цілий тип політичної психіки польського народу стоїть нині такій перебудові на перешкоді. Є це народ незмінного максималістичного способу думання, майже нездібний до того, щоби взагалі **добровільно** відступати з раз зайнятих позицій, щоб таким своєчасним відступом уникнути гірших від нього **будучих** нещасть, — хоч би на отих згорі втрачених позиціях він лише з трудом, лише механічно тримався на своє власне і на лихо якогось другого народу. „Де стане нога польського жовніра, там повинні бути границі Річипосполитої“, — ось у тому формулюється його егоцентричне відношення до війни, — відношення чуже всім іншим народам. Це правда, що та-

кими поглядами ніколи керувалися римські легіони, — алеж бо, щоб ними керуватися, треба булоб мати таку досконалу політичну й мілітарну субстанцію, яку мав римський народ, — а її польський народ напевно не має, — і в додавок треба булоб бути в цьому політично і мілітарно-творчому відношенню **найпередовішою нацією цілої ойкумени**, якою й був отой римський народ, а якою польський народ ніколи в Європі не був, не є і не буде. Безмірне, зарозуміле перецінювання власних здібностей і сил і погірдливе — але глибоко неоправдане — недоцінювання здібностей і сил противників — хибаж це не було завше причиною найтяжчих катастроф народів? В додавок брак змислу для інтенсивної творчости й розуміння історичної величі лиш під видом екстенсивного поширювання в просторі, — хибаж це не є доказом нетворчости, неплодности власного духа, коли він сам у собі ніяких вартостей величі не відкриває, а наче тікає сам від себе на чужі землі в надії — але безнадійній надії, — що ніби-то там, у безмежних просторах, знайде свою велич? Абсолютна нездібність вдумуватися і вчуватися в положення других народів, щоби собі самому ставити межі, які шанувалиб життєві підстави отих сусідів — хибаж на такому ґрунті можлива яка спільна мова, яке порозуміння, яке співжиття з отими необережно, небачно топтаними сусідами? А

вжеж що й казати про відношення до українського народу! „Панська“ бундючність ніяк не дає польському народові бачити того, що хоч отой український народ має нечисленну освічену верству, хоч в нього є мало цивілізації й оглади, — то в його субстанції є немало дечого повного відпорности, стійкості, означености, цілком не гіршого по своїй істоті від тих прикмет, якими польський народ себе величає. На цьому ґрунті розпаношується почуття „вищости“, чи то в зазіханнях „побідника“ над „побідженими“, чи то знову в може ще гірших і більше зарозумілих — забаганках „приятельського протектора“, — а хибаж це не є ґрунт, на якому завше споконвік dospівало тільки одне: боротьба до повного винищення одної з двох сторін, бо для обох поруч себе немає і не може бути місця на світі?

Якщо щиро прагнеш, польський консерватисте, того, щоб уже нарешті запанував у відношеннях між Польщею й Україною який людяний мир, то дорога до цього веде не через „переговори“, „угоди“ й „пакти Келльога“ з Українцями. Вона веде лиш через перетворення цілої політичної психіки польського народу Твоїм власним діланням, — але це камениста і терниста дорога. Щоб нею піти — Ти сам мусів би позбутися немало „народових“ пересудів, які несвідомо для Тебе в Тебе існують. Не „польський народовий інтерес“ — бо що варта нині цей „інте-

рес“, коли вся Європа, весь світ сьогодні від отаких „інтересів“ валиться і ніякому народові — і польському теж — ніякої пощади від цієї грізної світової судьби не буде, якщо він не перестане керуватися категоріями „народових інтересів“, — ні! не цей „народовий інтерес“ мусів би тоді бути тією незрушною полярною зіркою, яка вказувалаб Тобі дороги. Цією зіркою мусів би бути новий, чи радше відроджений і оновлений **універсальний політичний етос**, який був би в силі успішно протиставитися „етосові“ загального розпаду й руїни, що нині повис над народами. Цією напямною мусілаб бути **місія оборони європейських цінностей перед заливом духом монголізму**, — але не ця пуста фраза про таку „місію“, якою залюбки послугується „народова“ демагогія для оправдання „народових інтересів“, тільки ця справжня місія, яка **обмежує й підпорядкує „народовий інтерес“ вищим, універсальним цінностям життя**.

Ми-же, українські клясократично-монархічні консерватисти, не можемо узалежнювати нашої долі, долі Землі й народу нашого, від того, чи серед польського народу відродиться **дійсний, універсалістичний, консерватизм** і чи він зуміє перетворити нинішню, так глибоко — на жаль — розложену польську націю. Ми мусимо ділати **на нашій Землі** так, щоб серед загального розвалу навколо спинити наш рідний народ у його нинішніх „поступах“

по похилій площі вниз. Ми не знаємо, які гіркі, ба й катастрофічні судьби ще криє в своїм лоні для народу нашого будуччина. Може ця будуччина буде ласкава для Батьківщини нашої і дасть нам без потрясень перетривати до тих світліших часів, коли хаос навколо Землі нашої перешаліє і настане час нової творчости народів на підставах оновлених законів світового порядку. Тоді все це, що сьогодні робимо, може перейде в оту світлішу будуччину. А може судиться Землі нашій, щоб над нею перенеслися воєнні й переворотові фурії, здешаткували населення, зруйнували все. Тоді дай Боже, щоб хоч принаймні одне чи друге зерно, яке сіємо сьогодні, збереглося незіпсутим в одній чи другій людській душі і скільчилося після кровавих хуртовин у тій світлішій будуччині...

Як серед польського, так і серед українського народу нині ще немає на чому будувати дійсної реальної політики, ні революційної ні помірковано-контрреволюційної. Як польське так і українське публичне життя сьогодні опанували партійництво і заїла взаїмна злоба. Розкладове критиканство, зависть і розшаліла демагогія заглушують кожне живе, розумне, зрівноважене слово. Надмір спролетаризованої, а ні духово ні матеріально не плідної, дарма що надзвичайно метушливої півінтелігенції затроїв партії, організації, інституції, цілість національного життя.

Надмірний вплив на „публичну опінію“ дістали в свої руки глибоко і невилічимо розложені психічно письменники, які носять міязми розкладу в самій своїй істоті і тому цими міязмами заражують кожну справу, до якої пристануть, всеодно чи революційну чи контрреволюційну. Ціннішіж, по своїй природі здорові елементи серед народу припали безвільно до землі серед цілої цієї духової руїни, повні розпуки і безнадійности... Щож може доспівати на такому ґрунті крім большевизму? Всяка політика — і „реальна“ і „нереальна“, і „поміркована“ і „революційна“ — робиться в таких розложених обставинах предметом герцю „політичних“ спекулянтів, і різниці між їхніми „програмами“ стають тільки злудю, під якою скривається одна й та сама, для всіх спільна життєва дійсність і істота...

Є це тому першим завданням нашого, українського, консерватизму **реституувати ділання публичної моралі серед нашого народу без різниці партій і таборів, на які він нині поділяється, скріпити здорову публичну опінію, щоб нехить загалу унеможливила „політичним“ спекулянтам уживання гнилих методів у внутрішніх змаганнях серед громадянства, щоб оновилася „fair play“ у його життю, щоб це життя набрало замість крутійства, неправди й пози прикмет правдивости, характерности й приличности. Є нашим завданням зломити вплив демагогії й фраз,**

довести до того, щоб українська політична публіцистика перестала продукувати на те, щоби „подобатися“ „масі“, а політики й письменники почали говорити й писати те, в що дійсно самі вірять без уваги на те, чи воно буде „подобатися“ „масі“, і щоб вони самі почали робити те, про що говорять і пишуть і до чого „накликують“. Не роз'єднування громадянства новими — нібито „консервативними“ — гаслами й фразами й цькуваннями, не збільшення хаосу й дезорганізації між ним творенням нових — нібито „консервативних“ — партій, тільки доведення до того, щоб воно упорядкувало само себе на трівкі, виразно означені, чесні з собою політичні табори, щоби ці табори були здібні солідарно співпрацювати з собою в загально-національних, для них усіх спільних справах і щоби взаїмна боротьба між ними не йшла по лінії шкодження один другому, тільки по лінії перевищування противника заслугами перед усім народом і власною позитивною духовою й матеріальною творчістю для загального добра, — ось наша перша ціль.

Ми маємо до діла з народом, позбутим провідних політичних мозків. Як серед польського і всіх інших „модерних“ народів, так і серед українського народу рівень загальної освіченості, рівень загальної життєвої й духової вибагливості надзвичайно понизився в останньому десяти-

літтю: підростає здичавіле й півінтелігентне покоління „нової інтелігенції“ — і горе тому народові, якого будуччина попаде колись у такі руки! Дати цьому молодому поколінню ширшу освіту й вибагливіше виховання, ніж воно нині виносить із підупавших шкіл, поширити горизонти його думки, навчити його відрази до нинішньої „масової“ метушливості, гістерії, сугестії, вдунути в нього живого духа прямування твердою працею над собою до як найвищих для даної одиниці доступних духових досягнень, щоби стати так вище рознузданої півінтелігентської „маси“ й дати народові живе життя на його найвищих інтелектуальних верхах — ось наше завдання на цьому безплідненому, занепавшому ґрунті. Відродити серед недобитків історичних провідних верств дух патріотизму, себто любови до рідної Землі й її народу, дух вірності подвигам їхніх лицарських, войовничих, найвищою культурою колись перепоєних, меценатською гойністю своєю розквіт мистецтва й літератури уможливлюючих предків, щоб отаким духовим оновленням ота верства відвернула від себе той процес повільного конання, в якому вже від століття знаходиться, і внесла собою в життя свого народу свій історичний героїчний дух — ось наше завдання. Знайти між синами демосу, між тими хлопськими й міщанськими нащадками, яких столітня хвиля революційних здвигів в Європі принесла до провідного значіння між своїм

народом — знайти між цим елементом тип з вродженою шляхотністю духа, почувань і волі і цю повну бурливих енергій, цю повну войовницької, лицарської, буйної відваги, цю повну незломної характерности **аристократію революції** перепояти універсальним консервативним етосом, щоб вона власною своєю свідомою волею опанувала свою хаотичну буйність і вибуховість гармонійним Законом зрівноваженого ділання — ось наше завдання. **Духово споріднити цей новий, первопочинний, з духа рідної Землі вирослий, національний нобілітет з життєздатними рештками історичного провідного нобілітету в одну старим досвідом багату й новою буйною пробоевістю кипучу провідну верству нашого народу — ось наша друга ціль.**

З цією повною духа варяжського, владчого, здобувчого, дружиною войовників оновленого етосу консервативного ввійти в національне життя рідного народу, перебудувати організації його духового й матеріального буття, щоби влити в них духа не апатичного вегетування, тільки **найвищих досягнень**; знайти спільну мову з позитивною, творчою інтелігенцією, яка — особливо на провінції — ще не загубила свого звязку з реальним народом, знайти спільну мову з духовенством, з селянським, міщанським, робітничим простолюддям, влити в них **всіх нову віру в себе самих, в свою фундаментальну вартість для ці-**

лости народу, виховати в них всіх змисл до автономної самоорганізації, відбираючи так здеклясованій, нетворчій інтелігенції, особливо-ж „масовій“ півінтелігенції, її дотеперішній монополі на „політику“ й на „організування“ й „репрезентування“ „народу“; — оформити так внутрішнє, соціальне і політичне, життя свого народу на підставах автономних, самозорганізованих, гомогенних соціальних верств, співділяючих в ім'я спільного патріотизму, спільної любови для своєї Землі й її реального народу, в міжклясовому мирі між собою для добра і величі, для росту всієї Нації своєї — ось наша третя ціль.

Цим внутрішнім ростом і розвитком серед Українства дати говорячій по польськи, трівно осілій частині населення Галицько-Волинської Землі наглядний доказ, що немає польської „вищости“ над українською „нищістю“ на цій Землі, тільки є рівність між ними обома і є спільність для цих обидвох частин населення однаково рідної Галицько-Волинської Батьківщини; ці обидві частини народу одної Рідної Землі сполучити спільним патріотизмом в спільній соціальній і політичній організації автономних верств в ім'я визволення Землі тієї закордоною і цілої України з її нинішнього колоніального приниження до власновільного державного жит-

тя — ось четверта і остання ціль нашого українського консерватизму.

В осягненню-ж цієї останньої і остаточної ціли довгим процесом ділання консервативно-державного етосу між народом Галицько-Волинської Землі міститься розв'язка волею українського народу питання про взаємовідношення між етнічно українським і етнічно польським населенням земель на схід від Сяну й середуче-долішнього Буга. Є це довга і далека, кам'яниста і терниста дорога, повна терпінь, невдач і нещасть...

„Фантастичними“ Тобі, польський консерватисте, видаються може ці замисли? — Бувають часи, коли нереальною є ціла „дійсність“ даного примарного, фантомного дня. Ми-же живемо сьогодні серед світа примар і фантомів. Фантомами є „держави“, фантомами „армії“, фантомами „мири“, „конституції“, „порядки“, фантомами „нації“ і їх „інтереси“. Серед такого примарного „світа“ одинока справжня реальна політика — це творення нової дійсности на місце „пануючих“ над живим життям — примар.

Не хочемо розійтися з Тобою, польський консерватисте, без кількох слів на прощання. Вибач, що може ці розсуджування наші були утяжливі, довгі. Вага справ, які ми в них порушили, видавалася нам вартою того, щоб над цими справами спинитися в призадумі, тим більше що досі ще ніхто не розглядав вичерпуючо всієї

цілості польсько-українського взаємовідношення з усіма його минулими аспектами, теперішніми проблемами і його перспективами на будуче. Дякуємо Тобі, що Ти з такою терпеливістю слідував за нашим утяжливим ходом думок, що Ти перенісся разом з нами з навіженого „модерного“ темпа з його — — пусткою „телеграфічного стилю“ у „немодерний“, але за те непозбавлений змісту, брак „темпа“ — наче на сто літ перед наші „зелектрифіковані“ часи, коли читач ще мав час читати і — думати. Дякуємо Тобі теж за нагоду й можливість, щоби з українського боку були висловлені вичерпуючо, і що найважливіше: **цілком отверто і вільно** думки про обидва наші народи — вперве від коли заістнувала нинішня Річпосполита. Плекаймо-ж і на далі таке лицарське, таке льояльне, себто шануюче противника, відношення до себе взаїмно. І плекаймо його на всякий випадок: Якщо дійсно конфлікт між обома нашими народами є нерозв'язний, і сама судьба приневолює їх до боротьби на життя і смерть аж до повної заглади одного з них, або й обох раз, — то чому ж іти нам у цій боротьбі слідами розлюченої збольшевиченої черні, чому не боротися і не гинути нам з пошаною до свого лицарського противника? — А якщо лиш взаїмне засліплення й незнання робить оцей конфлікт тільки позірно нерозв'язним, — то хиба взаїмна лицарськість і отвертість не усуне багато огірчен-

ня, взаїмного нерозуміння, багато невмі-
сної впертості й надмірного завзяття, які
власне й викликають і закріплюють вра-
жіння, що цей конфлікт нерозв'язний?

Fas est et ab hoste doceri!

(Кінець.)

Зміст.

Вступ

Ст. 3—16

(Загальне тло ділання українського консерватизму. Ст. 3—5. — Засади українського консерватизму: 1. оборона релігії і взагалі релігійности, 2. понаднаціональність, універсальність консерватизму, 3. нематеріялістична „заховавча“ реальна політика, тільки ідеалістична і творча, спрямована на відродження ділання консервативного етосу політичного серед народів. Ст. 5—12. — Конечність спільного ідеального фронту між національними консервативними таборами. Ст. 12. — Зірвання з націоналістичними забобонами як конечна передумова здійснення отого універсального фронту. Ст. 12—16).

I. Механічне розуміння „Ягайлонської ідеї“ як ідеї територіяльної і поразки польського народу в XIX. ст. Ст. 16—29

(— Нинішня Річпосполита не є продовженням держави Ягайлонів. Ст. 16—18. — Механічне розуміння „Ягайлонської ідеї“ як ідеї територіяльної. Ст. 18—19. — Поразки польського народу в XIX. ст. як консеквенція отої механічної „Ягайлонської ідеї“. Ст. 19—20. — Ревізія механічної „Ягайлонської“ ідеології як — на жаль нездійснена — передумова органічного повстання польської держави в XIX. ст. Ст. 20—26. — Територіяльна „Ягайлонська“ ідеологія як доказ упадку державно-творчої здібности польського народу в XIX. ст. Ст. 26—29).

II. Істотне розуміння Ягайлонської ідеї як ідеї окциденталізації Руси-України. Ст. 29—49

(— Одинокa реальна спадщина після Ягайлонської держави: існування елементу польської народности на русько-українських землях. Ст. 29—30. — Зударення між державою Казимира Великого і Русью як частинка світово-історичного ударення між Римом і Византією. Ст. 30—34. — Польонізація Руси в Ягайлонських часах це не національна перемога Поляків, тільки вислід понаднаціональної перемоги Риму. Ст. 34—36. — Істотна історична продукція Ягайлонської держави це окциденталізація Руси-України. Ст. 36—38. — Істотна історична місія польського по національності елементу на Руси-Україні це не збереження його польщини, тільки збереження й поглиблення окцидентального характеру Руси-України. Ст. 38—39. — Русько-український територіяльний патріотизм і участь в русько-українськiм національнiм життю як одинокa — на жаль нездійснена — можливість виконання отим етнічно-польським елементом його окциденталізаційної місії на Руси-Україні в ХІХ. ст. Ст. 39—43. — Бл. п. Вячеслав Липинський як тип територіяльного і державного укр. патріота. Ст. 43—44. — Перетворення Росії в систему самостійних держав і народів як правдоподібний — на жаль нездійснений — наслідок українського патріотизму з боку польського елементу на Україні, колиб такий патріотизм заіснував був у ХІХ. ст. Ст. 44—49.).

III. Дещо про історичну відповідальність провідних верств. Ст. 49—57

(— Свідомість власної відповідальности за будуччину всього народу як конечна передумова політичного відродження

консервативних верств. Ст. 49—50. — Історичну вину за долю цілої країни несуть завше найвищі, а не найнижчі верстви населення. Ст. 50—52. — Причиною соціальної революції не є анархізм нижчих, тільки розклад думки і волі вищих соціальних верств. Ст. 52—54. — Соціальна революція як суд над звироднілими передовими верствами Ст. 54. — Земля-Батьківщина як посередня інстанція, яка лучить громадянство одиниць органічно в народ. Ст. 54—55. — Спільність Землі-Батьківщини зєднує теж і „національну меншість“ з „національною більшістю“ соціольгічно в один народ без уваги на „національні“ різниці між „меншістю“ і „більшістю“. Ст. 55—56. — Два рівнобіжні процеси внутрішнього розкладу на Руси-Україні в ХІХ. ст.: серед польської „меншости“ і серед української „більшости“. Ст. 56—57).

IV. Катастрофальні наслідки механічного розуміння „Ягайлонської“ ідеї „польською меншістю“ на Руси-Україні.

Ст. 57—64

(— Звихнення українського національного руху в ХІХ. і ХХ. ст. в наслідок „польськості“ вищих верств Руси-України: 1. зорієнталізуванням цього руху, 2. соціально-революційною тенденцією цього руху і 3. занархізуванням Наддніпрянщини, яке кинуло її на поталу большевизму. Ст. 57—59. — Безповоротне фізичне винищення „польського“ елементу між Збручем і Дніпром. Ст. 59—60. — Врятування „польського“ елементу між Сяном і Збручем у 1918/1919. р. не є заслугою корінної Польщі, тільки ворожого відношення галицьких Українців до большевизму. Ст. 60—62. — Катастрофа „польських“ провідних верств на

Руси-Україні як доказ банкруцтва „Ягайлонської ідеї“ про приналежність земель між Сяном і Дніпром до Польщі. Ст. 62—64).

V. Міжнародне положення галицько-української національної держави на переломі 1918/1919. року. Ст.

64—84

(— Невистарчальність історизму для означення сучасних політичних завдань. Ст. 64—66. — Збройний підбій як підстава приналежності західньо-українських земель до Річипосполитої. Ст. 66. — Життєва конечність як одинокє оправдання воєн і підбоїв. Ст. 66—69. — Річпосполита Польська і Західня Україна були на переломі 1918/1919-го року як держави неорганічного, механічного походження цілком рівнорядними і рівновартними явищами. Ст. 69—71. — Передумови органічного повстання держави. Ст. 71—74. — Існування якоїсь означеної державно-творчої провідної верстви як конечна передумова керування політикою народу по лінії дійсних історичних конечностей, а не по лінії своєвільних фантазій. Ст. 74. — Колиб Річпосполита повстала була органічно, то польський нарід був-би в 1919-ому році здібний до об'єктивної оцінки положення на Україні. Ст. 74—76. — Залежність існування української національної держави з 1918/1919-ого року від доброї або злої волі Польщі. Ст. 76—79. — Уможливлення внутрішнього уконституування Річипосполитої в 1918/1919-ому році і врятування Польщі перед большевицьким заливом як наслідок існування проти-большевицької галицько-української національної державки. Ст. 79—80. — Конечність постійного союзу цієї української державки з Польщею. Ст. 80. — Колиб Річпосполита керувалася в 1919-ому році

холодним державним розумом, то не допустиласяб підбою Галицької України. Ст. 80—84.).

VI. Дійсна генеза нинішньої Річипосполитої і приналежності Галицької України до Річипосполитої. Ст. 84—97

(— „Самовизначення народів“ як міжнародньо-політична консеквенція перемоги механістичного, індивідуалістично-атомістичного розуміння держави в Європі. Ст. 84—88. — Загальне схастизування відносин в Європі як наслідок механічного повстання „національних держав“ у 1918/1919-ому році. Ст. 88—90. — Конечність відкинення індивідуалістично-атомістичної доктрини „національно-державної“ з боку консерватизму. Ст. 90—91. — Механічне походження нинішньої Річипосполитої з Вільсонівського „самовизначення народів“ і з заінтересування Франції, використаних дипломатичною зручністю пана Романа Дмовського. Ст. 91—92. Устійнення „державного інтересу“ Річипосполитої в 1918/1919-ому році на обмежені часи на будуче геометрично-догматичним, по своїй істоті дійсному державному розумові ворожим, доктринерським способом думання п. Романа Дмовського. Ст. 92—94. — Підставою прилучення Галицької України до Річипосполитої догматична аксіома п. Романа Дмовського про мниму конечність повалення української національної держави при допомозі поділу України між Польщу і Росію і постійного союзу обох цих держав проти України. Ст. 94—97.).

VII. Основний закон історії України в її зудареннях з Польщею і з Московщиною. Ст. 97—109

(— Механічний характер підбою Галиць-

кої України Річюпосполитою, бо про прилучення Галицької України до Річипосполитої рішили не самі по собі польські сили в їх зударенню з українськими, тільки інтерес' посторонньої потуги: Франції. Ст. 97—99. — Безпідставність страшення Українців Росією, бо Росія є здібна поширюватися тільки на землі внутрішньо розложених громадянств. Ст. 100—102. — Історичним ворогом України не є Московщина, тільки Польща, бо в боротьбі сам-на-сам з Москвою Україна булаб у силі протиставити їй внутрішньо сконсолідовану і для Москви непереможну власну міць, а польська експанзія на схід ударемнює внутрішню консолідацію України і в наслідок цього кидає її в обійми Москви. Ст. 102—103. — Розгляд історії України як доказ повищого основного закон у Україні. Ст. 103—109).

VIII. Справжня величина державно-творчої вартости ідеології пана Романа Дмовського. Ст. 109—122

(— Аксіоми п. Романа Дмовського про „державу на виріст“ Ст. 109—111. — Банкроцтво аксіоми про можливість спольщення Українців Річипосполитою, бо винародовлювати можуть тільки понаднаціональні ідеї, а не націоналізм пануючого народу, а український народ черпає свої відпорні сили проти польського націоналізму зі самої своєї Батьківської Землі. Ст. 111—116. — Монгольське розуміння держави як „бича Божого“ і європейське як інституції етичного порядку. Ст. 116—118. — Відібрання Річипосполитій етичного змісту держави в наслідок польонізаційної системи: 1. варваризуванням русько-українських земель Річипосполитою, 2. внутрішнім розкладом у корінній Польщі, котрий поширюється

на неї зі східних, русько-українських земель, подібно як це вже раз сталося було в історичній польській державі, і 3. переміною польського народу в масу, яка нині буриється від націоналістичної, а завтра — бути може — стане буритися від соціально-революційної демагогії. Ст. 118—122).

IX. Новітні беї й бегадури.

Ст. 122—130

(— Польонізаційна система, варваризуючи край, звертається об'єктивно не тільки проти населення української народности, алей проти життєвих інтересів трівко на Землі Українській осілого елементу польської національности. Ст. 122—124. — Два типи серед кожного сучасного народу: тип звязаний, осілий з європейським органічним способом думання і тип розперезаний, кочовничий з азійською психічною спорідненістю і з абстрактно-догматичним способом думання. Ст. 124—125. — Вроджена експанзивність і змагання до „влади“ в колишнього служебного, нині „визволеного“, кочовничого елементу, якого головним репрезентантом є бюрократична або здеклясована інтелігенція: політика як новітні дикі поля і арена для індивідуальної експанзивности новітніх беїв і бегадурів. Ст. 125—127. — Переміна народу в масу і підюджування частин громадянства проти себе взаємно як спільна для бегадурів метода боротьби за „владу“. Ст. 127—128. — Одиноким елементом серед польського народу, якого життєвому інтересові служить система „держави на виріст“, себто система польської експанзії на схід і польонізації Української Землі, — є матеріально непродукуючий і духово безплідний, здеклясований елемент кочовничий зі шаманським розумінням „нації“. Ст. 128—130).

Х. „Українська проблема“ в Річипосполитій зі становища політичного реалізму.

Ст. 130—146

(— Реально-політичний розум полягає на правильнім пізнанню адекватного виходу з даного положення, а адекватним виходом може бути компроміс в одних ситуаціях, боротьба на життя і смерть в інших. Ст. 130—132. — Про адекватний вихід з якогось положення все рішає не добра або зла воля сторони слабшої, побіджуваної, тільки добра або зла воля сторони сильнішої, побідної, а підставою якогонебудь компромісу між воюючими є респектування стороною побідною певних засад моралі боротьби, з яких найважливішою є засадниче призначення переможеному рівного права до існування на світі. Ст. 132—135. — В площину засадничої рівноправності обох народів не ставив польський народ польсько-української боротьби ніколи; був один такий мент, коли в 1919. році цю боротьбу в оту площину ставила Франція проти польських бажань. Ст. 135—137. — Глибока мудрість європейського способу думання, яка полягає на тому, щоби не нищити побідженого противника „на віки“, бо відродження переможеного з його упадку і його конкуренція та нові удари з бувшим побідником є чинником, який скріплює позитивну власну творчість народу-побідника. Ст. 137—138. — Наслідки, яких слід булоб очікувати, колиб Річпосполита поборювала була Галицьку Україну в 1919-ому році з поміркованістю. Ст. 138—140. — Здійснення ідеї п. Романа Дмовського про цілковите знищення України при помочі її поділу між Польщу і Росію викорінило європейське поняття моралі боротьби з польсько-укра-

їнського зударення і перенесло його в площину боротьби на життя і смерть аж до повного знищення одної з воюючих сторін. Ст. 140—141. — Точка тяжести всієї України лежить нині на Галицько-Українській Землі. Ст. 141—144. — Всеукраїнське значіння Галицької України, як одинокої можливої бази для будучого відродження всієї України і недопущення до нового обеднання українського народу з московським у спільну російську політичну націю, зневолює галицьких Українців в ім'я будучої самостійності цілої України до боротьби на життя і смерть проти Річипосполитої, поскільки Річпосполита не спроможеться на цілковиту і загальну ревізію політики п. Р. Дмовського в відношенню до України. Ст. 144—146).

XI. Ідея „народової держави“ пана Романа Дмовського в світлі історичної і політичної критики. Ст. 146—160

(— Теж і дух сучасної історичної епохи робить польсько-українську боротьбу непримиримою, бо вже не існують такі понаднаціональні ідеї, які уможливилиб рівнорядне співжиття кількох народів в одній державі, а механічно, націоналізмом державного народу, зневолити підбиті народи до вірності державі національно мішаній, є неможливо. 146—149 — Одинокий лиш серед народів Європи „суверенний народ“ п. Р. Дмовського ще вірить у можливість винародовлювання, перемінюючи тим Річпосполиту в ладунок вибухового матеріалу. 149—151. — Засаднича різниця між положенням Польків в XIX. ст. і Українців у Річипосполитій, бо розборові держави не заперечували польськості польських земель, під час того як „суверенний народ“ запере-

чує українськість Земель Українських; отже неможлива ніяка угода зі „суверенним народом“, підчас того, як Поляки XIX. ст. могли доходити до угоди з династіями за ціну сурогату власної державности, якою була територіяльна автономія для них. 151—153. — Ніякий народ не є „*sich selbst Schutz genug*“, не є ним теж і польський, а українська ненависть до Річипосполитої невлavimo, але витривало переґризає самі підстави існування Річипосполитої так у її внутрішніх, як і зовнішніх відношеннях. 153—156. — Бувають елементарні удари, які не можуть скінчитися ніяк інакше як заглагою обох противників; таким ударенням було польсько-українське підчас Хмельниччини і таким є воно й нині в наслідок політики п. Романа Дмовського. 156—158. — Серед всіх народів Європи, навіть серед українського, відбуваються глибокі духово-політичні переміни, тільки серед одного лиш польського народу закованість ялових „народових“ фраз. 159—160).

XII. Два типи диктатури.

Ст. 160—174

(— Тенденція диктатури в Польщі як проба уздоровлення „суверенного народу“. 160—161. — Два типи диктатури: такої, яка усуваючи первопричини розкладу дійсно лічить, щоби потім добровільно віддати свою владу здоровим елементам, і такої, яка звертаючися лиш проти назверхніх симптомів розкладу приносить остаточне звиродніння відносин політичних, роблячи постійним устроєм держави всевладність бюрократично-мілітарної машинерії. 161—164. — Звироднюючі методи і наслідки кепської диктатури: 1. збільшення демаґогії і „політика“ по лінії настроїв „маси“, виклика-

них передтим партіями, 2. остаточне відібрання опозиціям їхніх позитивних, реформуючих функцій, 3. мексиканізація бюрократично-мілітарної машини держави в наслідок перепоєння її політичними амбіціями, 4. мертвота касарні і „відполітизування“ населення як „ідеал держави“ і як наслідок того революційне вивихнення автономічних тенденцій громадянства. 164—172. — Лиш така диктатура може мати рацію існування в Річипосполитій, яка перевела б глибокі устроєві зміни Річипосполитої „in capite et membris“ проти уподобань „суверенного народу“, щоби потім віддати владу автономічним силам населення, які передтим були гноблені централістичним „суверенним народом“. 172—174).

XIII. Формальне „співжиття“, чи фактична польонізація.

Ст. 174—182

(— Нездарність спроб „відполітизування“ українського населення Річипосполитої і перемінення його в зборище матеріалістичних філістрів при допомозі пропагування „угоди“ і „співжиття“ серед українського громадянства. 174—180. — Нездійснимість такої розв'язки „українського питання“, бо Річпосполита має до діла не з етнографічною масою українською, як собі зарозуміло думає польський „суверенний народ“, тільки з **народом** з виразними і незнищимими політичними тенденціями. 180—181. — Більше відповідало б національній гідності Українців, колиб вони спольщилися по рецепті п. Р. Дмовського, ніж колиб добровільно перемінили себе в говорячих по українськи „відполітизованих“ фелляхів під політичним пануванням говорячих по польськи іслямітів. 181—182).

XIV. Втручання чи неутральність Польщі при будові державної України. Ст. 182—194

(— Манення Українців обіцянками „будування української держави за Збручем“ за ціну „угодового“ „відполітизування“ Українців перед Збручем. 182—183. — Річи ірреальні 183—184. — Ці ірреальні обіцянки моглиб манити Українців, колиб Річпосполита вибиралася воювати з большевиками негайно, нині, поки большевизм неподільно володіє за Збручем. 184—185. — Тимчасом як довго большевизм стоїть, так довго Річпосполита за Збруч не вирушить, отже всякі твердження про „заінтересування Річпосполитої в українській державі за Збручем“ є річами неактуальними і зайвими. 185—186. — „Заінтересування Річпосполитої в Україні“ є для Українців річю байдужою, але небайдужим для них є польське пропагування отого „заінтересування“ серед українського громадянства, бо це ширить серед нього політичний розклад. 186—187. — На випадок упадку большевизму державна будучина України зупежалаб виключно від здібности Українців зорганізувати себе державно **власними силами** швидше, ніж Московщина; похід Річпосполитої за Збруч був би в такій ситуації не „будуванням української держави за Збручем“, тільки сигналом для поділу України між усі „заінтересовані в Україні“ сумежні держави; Україна протребує в своїй боротьбі з Московщиною польської **неутральности**, а не польського „заінтересування“. 187—190. — Наслідком „заінтересування Річпосполитої в Україні“ може бути тільки одно з двох: або прилучення нових українських просторів до Річпосполитої, або „збудування“ якоїсь нової Запорізької Січі за

Збручем як пограничної сторожі Річипосполитої з відданням найбільшої частини України під владу Москви, а ніяка з цих форм нового поділу України не лежить в українськiм інтересі. 190—193. — Конечність вилучення всяких зазбручанських обіцянок з польсько-українських політичних розмов, бо Річпосполита має нагоду доказати свою приязнь для удержавлення українського народу на передзбручанських землях. 193—194).

XV. Азбука, стиль, латинщення і — політика. Ст. 194—203

(— Не латинська азбука чи календар, тільки окремішня духова своєрідність боронить Україну перед русифікацією. 194—196. — Дещо про архітектурні стилі. 196—200. — Щоби сьогодні належати до „світа латинської культури“, треба було б увійти в цей світ перед тисячеліттям; нині вже пізно „латинщити“ Україну. 200—203).

XVI. Світове місце України. Ст. 203—208

(— Україна на погранич'ї світів. 203—207. — Невистарчальність польських ідеологій для „златинщення“ України. 207—208).

XVII. Консерватизм і опортунізм. Ст. 208—214

(— Змагання до державности своєї рідної Землі-Батьківщини як передумова здорового консерватизму; опортуністичний „консерватизм“ є раком розкладу серед свого народу. 208—211. — Опортуністичний „консерватизм“ як історичне нещастя України. 212—213. — Найліпшим способом на знищення консервативних тенденцій серед українського народу і на розпаношення большевизму на західно-українських землях була б опортуністична „угода“ укр. консервативно нас-

троєних елементів з Річюпосполитою.
213—214).

XVIII. Підсумки і висновки.

Ст. 214—236.

(— Два різні питання в „українській проблемі“ Річипосполитої: про наладнання відносин між Річюпосполитою і Західньо-Українською Землею і про наладнання взаємин між місцевим, на землі українській осілим елементом польської і української національності. 214. — Розв'язка першого питання залежить виключно від волі корінної Польщі, розв'язка другого переважно від волі українського народу. 214. — Ні польський ні український народ, такі якими вони нині є, не є здібні в наслідок їхньої власної внутрішньої розложеності розв'язати польсько-українські питання, і тому ці розв'язки не можуть бути предметом „угод“, тільки наслідком довших процесів внутрішнього оздоровлення обох народів. 215—216. — Щоби розв'язати питання відношення Річипосполитої до Західньо-Української Землі, польський народ мусів би признати, що в зударенні між Польщею і Україною в засаді побідили не польські, тільки українські енергії. 216—217. — Українська державна тенденція є непереможна, і відсіль розв'язка „українського питання“ зі становища Річипосполитої є можливе лише на підставах устроєвої перебудови Річипосполитої з „народової держави“ в державу народів по лінії признання українському народові рівного державного права з польським народом при допомозі якнайдалі йдучої територіяльної автономізації Західньо-Української Землі як певного сурогату української національної державности, подібно як Австрія розв'язала своє мадярське питання австро-

угорською державною унією. 217—220. — Перебудова Річипосполитої як річ залежна виключно від волі польського, а не українського народу не може бути цілю українських, тільки польських змагань, і тому польський народ не може узалежнювати цієї перебудови від ніяких українських „заяв лояльності“. 220—222. — Ця перебудова є об'єктивною державною konieczністю Річипосполитої, але польський народ не є здібний керуватися замість „настроїв“ konieczностями і тому „українське питання“ Річипосполитої є **нерозв'язне**. 222—223. — Політична неоправність польського народу. 223—227. — Український консерватизм не може узалежнювати долі своєї Батьківщини від того, чи серед польського народу наступлять процеси зміни його політичної психіки. 227—228. — Теж і український народ, такий яким він нині є, є нездібний до справжньої, себто по своїй істоті державно-творчої, реальної політики. 228—229. — Ціли українського консерватизму: 1. реституція ділання публичної моралі і солідарности серед українського народу, 2. піднесення загального духового і матеріального рівня української інтелігенції, відновлення ділання справжнього етосу консервативного серед недобитків українських історичних провідних верств і зєднання нової, революційної аристократії українського народу, яка виходить зпоміж демосу, з недобитками старої, історичної аристократії в одностайну провідну верству народу, 3. зреорганізування загалу народу діланням отой провідної верстви на підставах самопорядкування суспільних клас, 4. зєднання говорячого по польськи елементу осілого Землі Української з говорячим по

українськи осілим елементом в імя спільних територіяльно-політичних, державних цілей українських як завершення довгого процесу отого політичного відродження української суспільности і як розв'язка місцевого польсько-українського питання Української Землі. 229—234. — *Fas est et ab hoste doceri*) 234—236).

Найважливіші друкарські помилки.

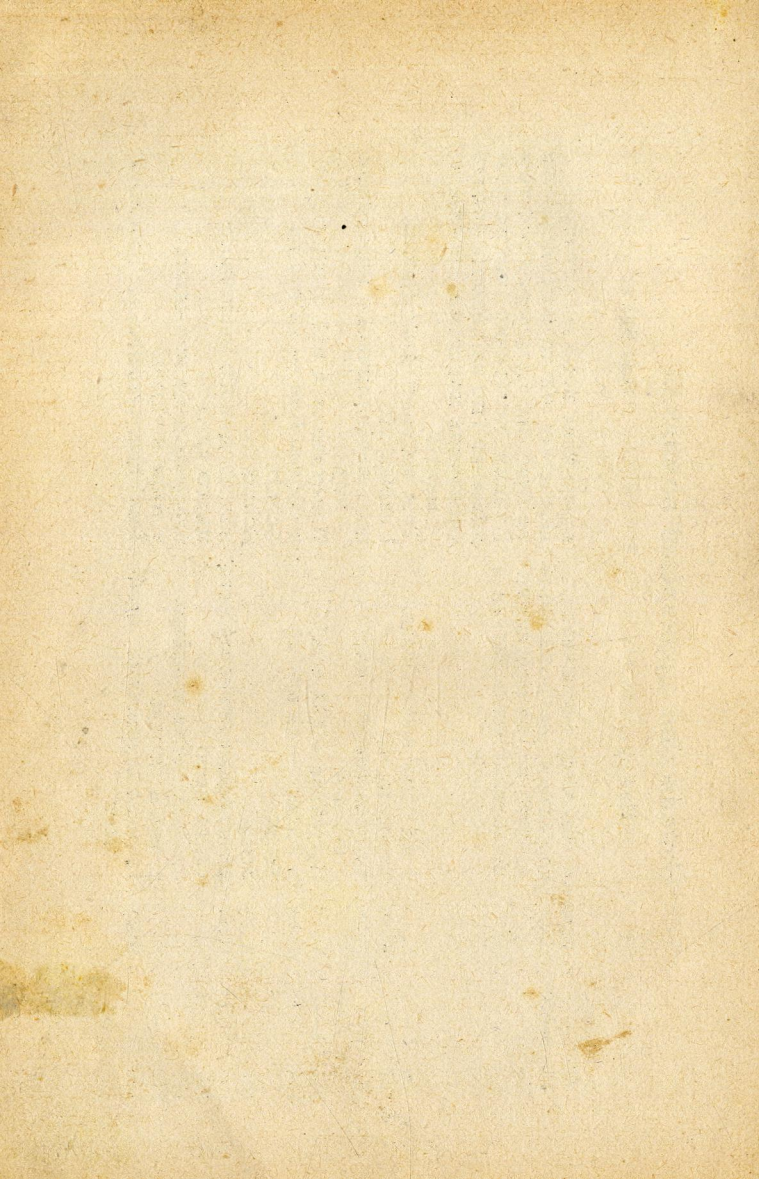
Надруковано:

Має бути:

Ст. стрічка

73	6—7	з гори	волею чину вона виключила	волею чину вона виключила
74	9—10	"	керуватися необчислимыми	керуватися чи то необчислимыми
78	3—4	"	не було ще на Наддніпрянщині таких консервативних елементів	не було на Наддніпрянщині таких політично ще не розложених і по скількості досить численних консервативних елементів
79	1—2	"	І від одної лише Польщі	Таж від одної лише Польщі
79	5	з низу	Вкінці те, що	І вкінці, що
82	7	з гори	тієї невідхильної минувшини, яку	тієї невідкличної минувшини,
147	13—12	з низу	Поставила в цей спосіб	Повставала в цей спосіб
154	13	з гори	з Росією — як про це	з Росією. Але — як про це
	15	"	Schult	Schutz
	155	9 з низу	Schult	Schutz
156	13	з гори	загада давнього нападеного	загада даного нападеного
176	1	"	цього краю	цього краю
178	15	"	направду дуже поважних	направду дуже неважних
179	10—11	"	у мир, й гаразді	у мирі й гаразді
180	3	з низу	Так ціла „українська проблема“	Таж ціла „українська проблема“

3183^{PM}

7.56 11986

11